ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Ч. 1—2
1936
ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

6-ий рік видання.

ЗМІСТ

1-2 (58—59)-го числа за січень-лютий 1936 р.:

ПЕРЕДПЛАТА НА ДЗВОНИ ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл. в передплаті, 18 зол. в післяплаті.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 20 зол., або їх рівновартість у чужій валюті.

ПООДИНОКЕ ЧИСЛО коштує 1·80 зол., подвійне 2·50 зол.

Видає Видавн. Кооп. „Мета". Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/ІІ. ТЕЛ. 294-56.
ЧЕКОВЕ КОНТО П. К. О. ч. 505.041.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС" ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 214-78.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК
„ДЗВОНИ“
РІЧНИК VI (1936)

Зміст VI-го річника (1936)

(Арабські числа вказують сторінки журналу)

I. Поезії

Вибір із збірок поезій

Переклади

II. Прозова белєтристика

Переклади

III. Наукові статті і спомини

Переклади

IV. Зрецензовані книжки.

V. Ріжне

Друкарня „Бібльос“, Львів, вул. Японська 7.

І. К.

* * *

Не піду нині до театру,
Бо там, боюсь, що будеш Ти!
Пощо роздмухувати ватру,
Що в серці розпалила Ти?
Не піду нині до театру,
Пощо мені туди іти?

Скореньких слів тонка мережа,
Зіниці блиск і в о́дну мить
Насилу вгашена пожежа
Новим огнем спалахкотить.
Скореньких слів тонка мережа,
Зіниці блиск... ні, ні! Доси́ть!

Засвічу лямпу і відчиню
Псалтир, що там, на полицях,
І перетворю світ в святиню,
В думках потону, як у снах,
І закінчу псалом покути
Словами: „Боже, дай забути!“

ІВАН АТАМАНЮК.

* * *

На мій День хтось цілунки кладе,
Палкі, пяні, — так, мов на прощання —
Моє сонце! Стрівай золоте:
Я ж в обняттях нового кохання!

Що тут туга, настирливий біль,
Я — похмілля співець: дайте чашу!
Гей, кохана моя, з ясних піль —
Подай ручку, танком, свято — : наше!

Підсміхнулись лани шовку-трав,
Тишком захвилювалося жито —
Одізвися ж, голубко моя!
...Моє серце стрілою прошито:

На мій день хтось цілунки кладе!

* * *

Дванадцять вже... десь ночі дзвін...
А я — ніяк мені заснути:
Ось перед очі мигом тінь —
Така... я знаю? — ... незабутня...

На хвилях сонних човенце...
Думки ж, думки так — безугаву:
Чи ще побачити тебе
Таку весняну та ласкаву?

Чи вчуть одне ще хоч слівце
Таке... — надійноколискове,
Чи — сумнів щось страшне плете
З ниток колючих та тернових.

IIIIIIIIIIIIIIIIIII

В ЗАДУШНЮ НІЧ.

Прийшла, поглянула, тай мовчки
На журні вічі сльози...
Обпали мрії, як листочки,
Що жовтень обморозив.

Повела поглядом навколо...
Ні, ні, не те... колишнє...
Давно, давно під ночі сколих
Остання цвітка з вишні.

А так бажалось, так хотілось...
Ні, не тривожте ти́ші!
Лиш вітерець обледенілим
Хрестом скрипить, колише...

IIIIIIIIIIIIIIIIIII

ЮРІЙ ДАРАГАН (Зо збірки: Сагайдак, Прага 1925).

КИЇВ

Над містом в темряві — вогнистий хрест.
Знявсь догори, як сяєво пожежі,
Вечірніх ліхтарів протест —
Що ніч загарбала барвисті межі,
Схилила день за виднокруг, за Брест...
Над містом в темряві вогнистий хрест.

Вогнистий хрест, накреслений над містом,
Оповідає всім, що ні, не вимер
Наш славний рід! Людських осель намистом
Керує дотепер Великий Володимир.
І в небі символом яскравим і вогнистим
Палає хрест, накреслений над містом.

Каліш-табор 7. VI. 1922.

IIIIIIIIIIIIIIIIIII

ПІСНЯ НАД ПІСНЯМИ*

Переклад із грецької мови з поясненнями зладив

о. Михайло Кравчук

Пісня над піснями — по єврейськи: Шір гаширім, пісня пісень — це найкращий поетичний твір в старозавітній літературі. Незнаний співець, може сучасник котрогось із великих пророків, Ісаїї або Єремії (8—6 ст. до Хр.), ледве доторкнувшись деяких жидівських звичаїв і весільних обрядів, у коротких розговорах виспівав тугу й чисту любов пари молодят, Суламіти та й Соломона, увінчану подружим звязком.

*

Як жидівський юнак хотів одружитись, то найперше його батько переговорювався в тій справі з батьком дівчини. Коли ж батьки погоджувались віддати свою дочку, то умовлялися про ціну, що за неї молодий немов мав купити собі дружину. (Див. Ос.3, 2: „І я купив собі дружину за пятнадцять срібняків та й за одну міру ячменю й за мірку вина". Пор. також 5. кн. Мойс. 22, 28—29) та про віно, що його дочка мала від свойого батька дістати. (Див. Іс. Нав. 15, 16—19: „І сказав Халев: Хто здобуде Кіріятсефер та й опанує його, то дам йому мою дочку Ахсу за жінку. Й опанував його Готониїл, молодший син Кеназа, Халевого брата; та й дав йому свою дочку Ахсу за жінку. Як же вона відходила, то радилася зо своїм батьком і просила в нього кавалка поля. І злізла з осла, а Халев спитав у неї: Чого тобі треба? Вона ж відказала: Дай мені весільний дарунок; віддав бо єси мене в полуденню землю, дай же мені й водяні протоки. І дав їй Халев криниці на верховині й криниці низові"). Після того питали в дочки про її згоду. Як же вона не відмовлялася, так аж тоді молодята заручувались. Від заручин вони вже законно належали до себе як майбутні подру́ги та й люди звали їх чоловіком і жінкою, хоч не жили вони ще разом і не сходились звичайно з собою. А якби наре́чений після заручин не схотів із своєю наре́ченою одружитись, то мав їй дати листа розводового.

За якийсь час, навіть за рік, відбувалось весілля. Молода, у вінку на голові, із серпа́нком на лиці, дожидала приходу молодого в батьківськім домі в прияві своїх дружок. Він же ввечері прибував до дому своєї обручниці з дру́жбами й весільними

*Недавно появилися два українські переспіви „Пісні над піснями", Б. Кравціва й О. Подільського. Хоч перший переспів є вельми мистецький, а й другий має деякі вартості, то проте обидва вони місцями далеко відбігають від оригіналу. Тому показалась потреба дослівного перекладу того гарного твору, що його ось тут містимо враз зо вступом і поясненнями перекладчика за дозволом Греко-кат. Митрополичого Ординаріяту з 2. XI. 1935, ч. 10116/К. Є це третій з черги переклад (не переспів!) „Пісні над піснями" на українську мову. Перший був зроблений ще в XVI. ст., а видрукований аж М. Костомаровом в „Основі" 1861 р., другий П. Кулішем, видрукований у Берліні 1908 р.

Редакція.

гістьми, що при світлі лучив із співами та й танцями відпроваджували молодят до дому молодого або його батьків. Там сім днів відбувалась весільна гостина, що на неї крім дружок і дружбів запрошували рідню і знайомих. Від тоді подру́ги починали спільне подруже життя.

*

В Пісні над піснями нема й згадки про батька милого чи милої, а про матері молодят є тільки натяк. У ній виноградарка й пастушка, Суламіта, тужить за милим, що є царем і пастухом і виноградарем заразом. Милий, Соломон, очарований красою невинної дівчини, лілеї поміж тернами, йде назустріч її сердечному коханню (1, 1—2, 7).

А ранньою весною прибуває він до своєї милої Суламіти та й, хоч це було дозволене аж тоді, як молода дружина увійшла в дім свойого чоловіка, просить її відкрити йому своє лице й іде з нею до виноградника, де обоє пробувають до вечора. Після ж розлуки, вночі, розкохана Суламіта встає та й іде в го́род шукати свойого милого. Там зустрічає його та й веде його в хату своєї неньки (2, 8—3, 5).

Це неначе час заручин. Після нього дружби й весільні гості супровожають молоду із її дому до молодого. Сам молодий, цар Соломон, зустрічає її в дорозі й, хоч це належало до дружбів і дружок, у пісні вихваляє її пишную вроду й вводить її, та не до своєї палати, а до свого саду, де відбувається весільна гостина (3, 6—5, 1).

Та, хоча вже й по весіллі, подру́ги не живуть ще разом. Суламіта пробуває у себе на селі, куди ніччю приходить до неї Соломон. А що вона не зараз йому відчинила двері, він відходить. Зажурена Суламіта йде знову в го́род шукати його. Нічні сто́рожі ранять її і здирають із неї намітку. Зневажена Суламіта просить стрічних дочок єрусалимських помогти їй шукати милого. Здогадуючись, що її милий пішов до себе в сад, іде туди й находить його. Милий вітає Суламіту й визнає перед нею, що вона єдина в нього мила (5, 2—6, 9).

Після розлуки з милим подру́гом Суламіта знову сама пробуває у своїм саду. Там відвідує її Соломон в товаристві своїх боярів-дружинників, що виспівують її чудову вроду. Зазнавши подружого життя, Суламіта прохає милого покинути місто й пробувати разом із нею серед піль на селі. Коли ж Соломон, як її муж, не може вволити їй волю, то вона визнає, що воліла б мати його за рідного брата (6, 10—8, 4).

Вкінці сповнюється її бажання. Спершись на свого мужа, Суламіта йде до його дому. Там буде Суламіта жити з коханим подру́гом, як із печаттю на своїм серці, в любові, сильній як смерть, серед людського гамору, хоча вона рада б жити тільки з ним, далеко від людей, на запашних горах (8, 5—14).

*

Вже старозавітні жидівські книжники, що приняли Пісню над піснями до канону Святих Книг, добачували в образі вірної любови молодої пари алєгоричне зображення любови Бога до Ізраїля, немов одруження майбутнього Месії із вибраною дочкою з-поміж свого народу, наче подружий звязок між Богом і вибраним Ним народом. Так бо, спираючись на писаннях пророків, вони зображували собі відношення Бога до свойого народу. (Див. Пс. 44, 11—12:

„Слухай дочко, й споглянь
і нахили ухо своє
й забуть про свій народ
і дім свойого батька!
І забажає цар краси твоєї.
Він бо Господь твій,
і ти поклонишся йому“.

Єз. 16, 8: „І я проходив попри тебе та й побачив тебе, і було видно, що прийшла твоя пора, пора любови. І я накинув на тебе полу моєї одежі й прикрив наготу твою та й заприсяг тобі й ізвязався з тобою заповітом, говорить Господь Бог, і стала ти моєю“).

А вже Мойсей звіщав жидам, що вони, ломлячи заповіт, даний їм Богом на Синайській горі, будуть перелюб чинити (див. 5. кн. Мойс. 31, 16: „І сказав Господь до Мойсея: Ось ти спочинеш з батьками твоїми, а ті люди стануть блудувати слідом за чужими богами землі, що увійдуть до неї. І покинуть мене та й зломлять мій заповіт, що я їм завіщав“). Та й пророки дорікали свойому народові за блуд і за перелюб, що його допускається він, як лиш відвертається від Бога. (Див. Ос. 6, 10: „В ізраїлевому домі, там бачив я страшнії речі: блуд Єфрема та й опоганення Ізраїля й Юди“. Єр. 13, 27: „І перелюбки твої й гидкі твої бажання й відчуження через твій розпуст по пригорбках і в полі бачив я, та й гидоту твою. Горе тобі, Єрусалиме, що не очистився єси, йдучи за мною. Доки ж так буде?“). Бог бо є немов подру́гом вибраного народу, а народ його дружиною. (Див. Іс. 54, 5—6: „Бо Господь, твій сотворитель, стане мужем твоїм, Господь небесних сил — імя йому: він відкупитель твій, Святий Ізраїля, Бог по всій землі — буде він зватись. Бо як дружину покинену й опечалену духом покликав тебе Господь; чи дружину від молодощів можна зненавидіти, говорить Бог твій?“). А глядачи своїм пророчим зором в далеку будуччину, Ісаїя бачив у майбутньому народі, в Церкві, оснований Месією, дружину Божу. (Див. Іс. 54, 1; 62, 4: „Радій, неплідня, ти, що не родила; покликуй голосно, ти, що не зазнала породільних терпінь; бо багато буде дітей опущеної, більш ніж у тієї, що має мужа, — так говорить Господь. І вже не будеш зватись „Покинена“, й краю твойого вже не зватимуть „Пустинею“; а будеш зватися „Воля Моя“, земля ж твоя — „Вселенна“. Бог бо вподобав собі тебе й земля твоя буде заселена“).

Що думка старозавітних була правдива, потверджують ви-

сказі Ісуса Христа й апостолів. Вже Іван Хреститель зве себе другом жениха — Христа, що мав привести Ісусові дружину — вибраний народ. (Див. Ів. 3, 26, 27, 29: „І прийшли учні до Івана та й сказали йому: Учителю, той, що був з тобою за Йорданом і ти свідчив про Нього, ось він хрестить і всі йдуть до нього. Іван відповів і сказав: Хто має нарéчену, є жених; а друг жениха, що стоїть і слухає його, вельми радіє з голосу жениха. Отже ця моя радість сповнилася"). Христос же час своєї прилюдної діяльности зве часом весільним, а своїх апостолів весільними гістьми. (Див. Мт. 9, 15: „Чи ж можуть весільні гості сумувати, як довго жених із ними?"). Царство небесне прирівнює до царя, що справляє весілля свойому синові (див. Мт. 22, 1—14).

У святого Павла звязок між Христом і Церквою є образом звязку між чоловіком і жінкою. (Див. Єф. 5, 32: „Тайна ця велика є, я ж це говорю про Христа і про Церкву. Отже хай і кожен із вас любить дружину, як самого себе"). Та й євангелист Іван щастя вірних у царстві небеснім називає весіллям Агнця й дружини, прикрашеної свойому чоловікові. (Див. Об. 19, 7; 21, 2: „Радіймо та й веселімося й віддаймо славу йому, бо надійшло весілля Агнця та й дружина його приготовила себе. Святий Єрусалим новий із неба від Бога схóдив, величній, як дружина, що прибралася для свого мужа").

Тому, слідом за старозавітними й святі Отці бачили в Пісні над піснями не тільки образ природньої, хоча і чистої, любови між молодятами, опісля й подругами, а й образ любови Бога до вибраного народу в Старім Завіті і Божого Сина, Христа-Месії, до основаної ним і відкупленої його дорогоцінною Кровю Церкви. Вони навчали, що в Пісні над піснями виспівана любов молодят у переносному значенні, любов Христа до Церкви. (Пор. Єф. 5, 25—26: „Чоловікам слід так своїх жінок любити, як Христос полюбив Церкву й віддав себе за неї, щоб освятити її через слово, очистивши її купіллю у воді"). Їх навчання потвердив і 5. Вселенський Собор в Царгороді 553. р., як осудив твердження Теодора з Мопсвести, що Пісня над піснями це тільки любовна пісня, уложена царем Соломоном, мабуть із приводу свойого вінчання з дочкою Фараона. (Див. 3. кн. Цар. 11, 1).

*

Такий погляд на Пісню над піснями панував аж до 18. століття. Вилім у тому погляді зробили протестантські вчені. Одні з них кажуть, що в Пісні над піснями виспівав цар Соломон свою любов до пастушки, що й стала опісля його найбільш улюбленою дружиною; другі твердять, що в ній незнаний автор зобразив вірну любов пастушки до милого пастуха; і вона воліла рівного собі коханця, як царя Соломона, що був вподобав собі гарну пастушку; інші добачують у Пісні над піснями низку любовних, чи ще краще, весільних пісень, майже нічим не повязаних із собою. Та розбіжні погляди протестантських учених, що

досліджують Пісню над піснями як звичайний літературний твір, не усувають труднощів, ані не виясняють, як слід, суперечностей, що їх чимало зустрічається в цій перлині між старозавітними книгами. Одиноку, наскільки це можливе, вдоволяючу розвязку дає пояснення більшости католицьких ексегетів; воно заключається в тому, що творець Пісні над піснями змалював не тільки образ чистої природної любови, що в силі зєднати двоє людей, мужчи́ну й жінку, любови, що сильна як смерть, але й любови Бога до найкращих своїх сотворінь, людей, особливо до тих, що „зводять свої очі до того, що в небі пробуває“ (пор. Пс. 122, 2), в першу чергу до тієї, що силою Святого Духа стала Матірю Бога Слова, Спасителя душ наших, і навпаки, любови кожної людини до Бога.

*

За основу цього перекладу послужив грецький текст Сімдесятьох перекладчиків, виданий А. Ральфсом. Однак з практичних оглядів стихи зазначено числами, як їх має текст церковно-слов'янський. Слідом за гадкою деяких біблістів поділено Пісню над піснями на шість уривків, чи, як у драмі — дій. Та драматичної акції, — а її суть у причиновім повязанні вчинків дієвих осіб, що намагаються осягнути якусь мету, — в ній немає. Це тільки, і то в кожному уривкові, ряд образів чи неповязаних із собою сцен — вони й по кілька разів повторяються — що в них милий і мила виспівують свою любов і тугу, свою пишную вроду, радість і злуку, смуток та й розлуку. Та в тексті, немов у драматичнім творі, зазначено дієві особи — Суламіту й Соломона, Єрусалимські дочки, Весільних гостей і Бояр-дружинників — та й додано в дужках кілька коротеньких доповнень, що помагають повязати текст.

ПІСНЯ НАД ПІСНЯМИ

про Соломона

I.

— *Суламіта* —

(у тузі за милим)

1. 1. Нехай він цілує мене
цілунком уст своїх!
Миліше бо є від вина
милування твоє.

2. І запах мира[1] твого́

[1] Миро — це олієць, що його могли виробляти лише священики, і то тільки до священного вжитку, з мирри, цинамону, кальмусу, кассії й із оливок. Див. 2 кн. Мойс. 30, 23—33.

понад всі пахощі;
й імя твоє наче миро розлите.
Тому то дівиці тебе полюбили.

3. Пригорни мене! Слідом за тобою
побігнем серед пахощів твойого мира.
Цар заведе мене в свої палати —
радітимем і втішатися тобою будемо ми,
любов твою над вино вихваляти.
Сердечне бо тебе покохали.

*

4. Я смуглява собі, але гарна,
дочки єрусалимські,
як намети кидарські [1],
мов килими у Соломона [2].

5. Не дивіться на мене, що смуглява я,
бо то сонце мене обсмалило;
сини неньки моєї, та на мене гнівні,
заставили мене стерегти виноградника;
виноградника ж власного
не стерегла я.

*

6. Скажи мені, любий моїй душі,
де ти пасеш,
де опівдні відпочиваєш?
Та щоб не блукати мені
коло стад твоїх друзів.

— *Соломон* —

7. Коли бо не знаєш ти,
найгарніша поміж жінками,
то йди слідом та за вівцями
й паси кізлята свої
близько шатрів пастуших.

8. Прирівняю тебе, мила моя,
до моєї лошиці [3],
що при фараоновій колесниці.

---

[1] Кидар — це імя арабського кочівничого племени; воно жило в наметах із сукна, що його виробляли з козячої, темнобурої шерсти.

[2] У еврейськім тексті: Сальма. — Це також імя кочівничого племени в північній Арабії.

[3] Єгипетські коні славились своєю красою. До того коні при фараонових колесницях були вельми гарно прибрані. Араби ще й тепер у весільних піснях порівнюють молоду до гарної лошиці.

9. Личко твоє гарне наче та горлиця,
твоя шия в нами́сті.

10. Сережки золоті зробим тобі
зо срібними із цятками.

— *Суламіта* —

11. Доки цар та за своїм столом,
то мій нард[1] свої пахощі ронить.

12. Милий мій, немов ки́тиця мирри[2] у мене,
мені на груди схилився.

13. Кипро́вим[3] гроном мій милий мені
у виноградниках, у енгадських[4].

— *Соломон* —

14. О, гарна ти, мила моя,
О, яка ти прекрасна!
Очі в тебе як у голубки.

— *Суламіта* —

15. Та й ти, любий мій, красен,
ба й уродливий.
Наша посте́ля в тіні,

16. стеля дому нашого з кедру[5],
стіни ж у нас із кипарису[6].

*

2. 1. Я квітка польова,
лілея при долині.

— *Соломон* —

2. Що лілея поміж тернами,
те по́друга моя між дівчатами.

---

[1] Нард — це дерево, що з нього витискають дуже пахучий олієць.

[2] Мирра — це невеличке деревце, що виділяє вельми запашну живицю й має дуже пахучі квіти. Китиці мирри, задля її милого запаху, носили жінки на грудях.

[3] Кипр — це дерево, що його пахучі, біляві квіти звисають як виноградні грона.

[4] Енгад — це оаза на західнім березі Йордану там, де він вливається до Мертвого моря.

[5] Кедр — ялицевате, вельми тривке й пахуче дерево, червонавої краски. Росте на Ливані — у нас у Східніх Карпатах, найбільше ще на горі Яйце в Горганах, де є кедровий заповідник. Кедровими дошками покривали у жидів стіни та й стелі палат.

[6] Кипарис — вічно зелене дерево, тривкістю й запахом похоже на кедр. Жиди уживали його до прикрас величавих будівель. — Великі гилляки кедрів творять немов стелю, малі ж кипариси немов стіни хати.

— Суламіта —

3. Як та яблуня між деревами в лісі,
так мій милий поміж юнаками.
В холодку під нею люблю я сидіти,
та й солодкий в устах моїх її овоч.

*

4. Заведіть мене в винницю[1],
розгорніть надо мною любов.

5. Покріпіть мене пахощами,
розсвіжіть мене яблуками,
бо я від люби́ знемагаю.

6. Ліва рука його під головою в мене,
а правиця його мене пригортає.

— Соломон —

(як Суламіта від щастя в коханні
в його обіймах заснула
й немов про увесь світ забула)

7. Заклинаю вас, дочки єрусалимські,
тим, що росте і красується в полі,
не будіть, не розбуджуйте зо сну милої,
аж поки вона схоче.

II.

— Суламіта —

8. Голос від мого милого.
Ось він іде, по горах скаче,
перескакує пригорбки.

9. Милий мій до сугака подобен,
чи до оленя молодого,
що на ветильських горах[2].
Глянь, він стоїть за стіною у нас,
у віконце глядить,
зазирає крізь ґрати.

10. Відозвався коханий мій
і говорить до мене:

---

[1] У винниці курять вино, що є символом пянливої любови.

[2] Ветильські гори віддалені на чотири години ходу на північ від Єрусалиму. Там праотець Яків бачив у сні драбину, що стояла на землі, верх же її досягав неба, а Божі ангели сходили по ній. Див. 1. кн. Мойс. 28, 12—13.

— Соломон —

Встань, моя любко,
вийди прекрасна моя,
моя ти голубко!

11. Бо ось проминула зима,
ущух дощ, перестав вже.

12. Квітками земля розцвітає,
настиг час зрізувать виноград,
по лугах наших голос горлиці чути.

13. Смоківни́ця[1] вбралася в квіття своє
й виноград цвіте, запахом дише.
Встань, кохана моя,
вийди, крале моя,
моя ти голубко, прийди!

14. Ти голубко моя та у скельній розколині,
мов у мурі захована!
Покажи мені личко своє,
дай почути мені твойого голосу,
бо солодкий твій голосок
і привабливе личко твоє.

— Суламіта —

(йде за покликом милого й просить подруг
помогти їй у праці в винограднику)

15. Ловіть нам лисиць, молодих лисенят,
що нищать сади-виногради,
бо наш виноградник у цвіту.

16. Мій милий належить мені, а я йому.
Він серед лілей пробуває,

17. поки ще дише день
і простягаються тіні.

(ввечері, як милий її покидає)

Вернися, милий мій,
уподібнися сугакові,
чи мо́лод оленеві
на розпадених горах!

*

---

[1] Смоківниця — це розложисте листове дерево, що росте по всій Палестині. Її солодкі овочі, смокви-фіги, дуже поживні.

3\. 1. На посте́лі моїй у ночі
я шукала того́,
кого милує моя душа.
Шукала його, та його не найшла я;
його я кликала, та він не почув мене.

2\. То ж устану й метнуся по го́роді,
по вулицях і майда́нах шукати,
кого милує моя душа.
Я шукала його, та його не найшла я.

3\. Стрінули мене сто́рожі,
що по місті ходили:
Чи не бачили ви,
кого милує серце моє?

4\. Та що лиш розминулась я з ними,
як найшла я того́, що його
полюбило серце моє.
Я вхопи́лась його та й вже не пустила його,
аж привела́ його в дім неньки моєї,
до світлиці тієї, що почала́ мене.

— Соломон —

5\. Заклинаю вас, дочки єрусалимські,
тим, що росте і красується в полі,
не тривожте й зо сну не будіть милої,
аж поки сама схоче.

III.

— Весільні гості —

(піснями зустрічають Суламіту
й супровожають її до Соломона)

6\. Хто це, що із пустині йде
у серпа́нку із диму,
що із мирри й ладану [1],
з усіх крамарських пахощів?

7\. Глянь, це носи́лка Соломонова;
шість десятків героїв круг неї
з-поміж хоробрих в Ізраїлі.

---

[1] Ладан, кадило — це розтерта на порох живиця з чатинних дерев. Див. 2. кн. Мойс. 30, 34—38. Палили його під час приношення жертов у святині.

8. Всі з мечами й ізучéні до бою.
У кожного при боці меч його
для безпеки по ночах.

9. Переносний престіл
построїв собі цар Соломон
із дерева, що на Ливані [1].

10. Стовпці його зроблено срібні,
а поруччя його з золота;
покрúвало його багряне,
серéдина ж його прибрана самоцвітами
та й любóвю дочок єрусалимських.

11. Вийдіть, дочки сіонські [2], й спогляньте
на царя Соломона в вінку,
що ним увінчала його мати його
в день подружжя його
і в день радости його серця.

— Соломон —

4. 1. О, яка гарна ти, мила моя,
о, яка ти прекрасна!
Твої очі, як голуби,
споглядають з-поза серпáнку.
Та й волосся твоє немов та череда кіз,
що ісходять з гори, з Галааду [3].

2. Зуби в тебе — неначе отара овець,
що острижені, виходять з купелі,
а у кожної пара близнят
і неплідної поміж ними немає.

3. Губки в тебе — немов пурпуровая [4] стрічка,
й уста в тебе принадні.
Лиця твої — як половинки
гранатного яблука —
виглядають з-поза серпáнку.

---

[1] Ливан — Біла гора — це західнє пасмо високих гір на північ від Палестини. Рівнобіжне східнє пасмо зветься Антиливан. Верхівя ливанських гір вкриті снігом, що внизу тане й творить чимало джерел — між ними й Йордану — та й струмків. Їхні береги вкриті буйною рістнею, а по долинах доспіває й виноград. В Ливанських горах, вкритих гордими кедрами й сумними кипарисами, стрункими тополями й крíслатими дубами, виводиться багато всякої звірини, як олені, сугаки, вовки, леви, рисі й медведі.

[2] Єрусалимські дівчата. На Сіонській горі в Єрусалимі була збудована царська палата.

[3] Галаад — це гори, вельми багаті на полонини, що здіймаються на схід від Йордану.

[4] Пурпура, кармазин — фіолетево-червона краска, в старовині ознака царської влади.

4. Твоя шия — як Давидова башта[1],
збудована для оборони;
тисяч щитів висить на ній
і вся зброя хоробрих.

5. Обі перси твої —
немов пара близнят молодих у серни,
що серед лілейного квіття пасуться.

6. Поки ще дише день
і простягаються тіні,
вийду я на гору, вкриту миррою,
й на узгіря, що у кадилі.

7. Вся ти гарна, дружино моя,
й сказу в тобі немає.

(просить кохану дружину
до себе на весільну гостину)

8. Ходи ж по́друго, та із Ліва́ну,
зійди ко із Ливану,
спішись хутко з верхівя Ама́ну,
із верхівя Санира й Єрмону[2],
від леговищ левів, із гір,
де рисі пробувають.

9. Зранила ти серце моє,
сестро моя, дружино!
ти взяла́ моє серце одним поглядом,
одиноким нами́стом на своїй шиї.

10. Що за любе кохання твоє,
сестро моя, дружи́но!
Чого ласки твої над вино
й запах вбрання твого́
за всі пахощі?

11. В тебе з уст капле медом, дружино!
Мед та ще й молоко
в тебе під язико́м;
а пахощі твоїх одеж
наче запах Ливану.

12. Обгороджений сад сестра моя, дружина,
загороджений сад, під печаттю криниця.

---

[1] Давид — другий з черги жидівський цар, батько Соломона, творець більшої частини Псалтирі. По містах він будував для війська башти, ц. є округлі або гранчасті камяні вежі; в них переховували військову зброю, як списи, луки і стріли та щити.
[2] Аман, Санир і Єрмон, верхівя в Антиливанських горах.

13. Твої парості — це яблуневий сад
із гранатними яблунями[1],
а на них пишних овочів повно,
й кипри разом із нардами.

14. Нард і шафран[2], запашна тростина[3] й цинамон[4]
зо всім деревом, що на Ливані;
мирра й алоя[5] з усіма́
щонайкращими пахощами.

15. Джерело в саду, це коло́дязь живої води,
що плине із Ливану.

*

16. Здіймись, північний вітре,
й прилинь, полудневий віте́рцю,
та й повій у мойому саду,
хай мої пахощі ллються.

— Суламіта —

5. 1. Хай прибуде мій милий в свій сад
і нехай поживає
своїх найкращих овочів.

— Соломон —

2. Ось прийшов я в мій сад,
моя сестро, дружино,
набрав овочів мирри моєї
з пахощами моїми;
пожив хліба мойого з медом моїм,
напивсь мого вина з молоком моїм.
Їжте, друзі, та й пийте,
Напийтеся, браття, доволі.

(Докінчення буде)

---

[1] Гранатна яблуня — це кущ із родини міртуватих, що цвіте ясночервоним квітом. Його невеликий, темно-червоний овоч, подібний до яблука, був у жидів символом любови.

[2] Шафран — запашна рослина з лілеєватим квітом. З насіння шафрану виробляють чудовий олієць.

[3] Запашна тростина — кальмус, видає милий запах.

[4] Дерево, високе кілька метрів, споріднене із лавром-бібковцем. Родить пахучі овочі; з його кори добувають запашну живицю.

[5] Алоя — це рослина з роду лілеєватих. З її пахучого листя витискають сік, що служить до виробу дорогих пахощів.

Василь Пачовський.

ВОЛОДИМИР МОНОМАХ.

(Битва над Солоницею 1111 р.)

Під свари князів скочив змій Тугорхан
З мечем і вогнем на Вкраїну,
Огнем мете села, мечем серед ран
Несé половецьку руїну!
Сціпляв жахом кров шолудивий Боняк —
Хто вздрить його — мусить умерти!
Він тіла не мав, лиш червоний кістяк —
Швергає кістьми, як дух смерти!
З руїн не тікають ключем журавлі
У холодні в дикому полі —
Невольники шлях пишуть кровю в тернах
У голоді босі і голі.
Зустрівшись питають чорніші землі,
З якого хто міста, чи краю!
А лиця змарнілі зо слізьми в очах
Звертають до неба в одчаю.
Аж князь Мономах Володимир мечем,
Як смерть задзвонив з громодзвону:
Бив орди у вісімдесять трьох боях,
Взяв триста князів до полону.
Боняк впав на Київ до церкви з огнем.
Обдер з перловісів ікони —
З мечем в церкві — янгола вздрів Мономах
І вдарив князям в усі дзвони:
Заграли всі труби в пожарищі лун,
Забубнили гóроди княжі:
— „Збірайтесь, хто жив — стати валом на Псьол
Пігнати за Дон сили вражі!“
Зійшлися на вал і неслúсь як бурун,
Наш князь змутив ріки й озéра —
Розбив тисяч веж, стер вал заборол,
Розсипав в степу їх як пера!
А в пятницю рано злетілись як рій
На Сóлниці бісові сили —
Зрядились у бій тай облавою шлях
Їм з криком переговорили!
Князі ціле військо уставили в бій:
„Тут киче нас Бог на суд смерти“!
На смерть цілувались, клялись на мечах,
Умерти або їх розтерти!
І вдарили клином, розбили стіну,
Загнали до річки в халепі —

А крила на конях припавши до ший
Пропали без сліду на степі!
Знав їх Мономах, що пускають ману —
Полки перекинув за річку,
Уклав в чотиробік у вал боєвий
І чати поставив під нічку.
Так ждали три дні цілий день, а у ніч
Орли клекотали і вили
Вовки по яругах, свистав чорний Див,
Аж чати у сурми забили:
Зірвались як стій і уставились в січ
На зверх в чотиробік списами —
А степ під ордою негайно завив,
Що сунула валом рядами:
Давид Святославич ударив в чоло
Під градом їх стріл таким громом,
Що січа знялася зразу на мечі,
Вал перший упав під погромом!
Рубались у пень, коли сонце зійшло.
Водились з мечами за руки —
Злітали їм голови наче мячі
І криком неслись дикі звуки.
Як грім Володимир наскочив в той бій
Під стягом, і вдарив з затилля,
А янголи з неба, як військо над ним,
З мечами знялися на крилля:
Не стелить бадилля дощами борвій,
Стелилася тьма одним махом! —
Орда розжеврілась криком страшним,
Метнулась до втечі під жахом!
Тіка середина — на крила впав страх,
Що валом орлів обступили,
І сіяли стріли — та з жахом товпи
Зірвались — тікають що сили!
Жене наше військо під стягом в рядах,
Всі орди степами в погоні —
За Дон, за Залізні Ворота в степи —
Спочило орлами на Доні!
Пив воду наш князь Мономах золотим
Шеломом із синього Дону,
Славили нас німці і греки і Рим,
Цар світу[1] прислав нам корону.
Вінець Мономахів — палядій князів
Нам вкрала Москва брудно лаха —
Колись відбиремо в московських царів
Ту шапку з вінцем Мономаха.

[1] Візантійський цар.

Наталена Королева.

Без коріння*.

(Життєпис сучасниці).

I.

Перед життям.

На рідній Землі. „Джузеппе Верді".' Родинні крипти. Педагогіка.

Льокомотива відсапнула ще раз, а довгий потяг здригнувся своїм торохкотливим тілом і став. Зупинка — „Київ".

Перше враження Ноель та мадмуазель Асту, її подруги, було таке, ніби потяг став тому, що на нього напала ватага страховинних розбійників. Бо ж коридори вагонів наповнились бородатими, брудно одягненими людьми, що кинулись хапати речі подорожніх. Гупаючи важкими чобітьми й відпихаючи один одного, вони намагались якнайшвидше пограбувати свою жертву й зникнути з вагона з переповненими здобиччю руками. Один з тих бородачів вхопив також і речі Ноель та мадмуазель Люїзи, а їм сказав за те якесь дивовижне слово, що вбилося в память, як залізна печать.

— „Чо-тир-над-цять"!

Була то загроза? А може якийсь наказ? Чи ж і взагалі було то якесь слово зо значінням, чи беззмістовна лайка нахаби? Але ж автор того слова кілька разів ткнув собі великим пальцем в бляху на грудях, де була велика цифра „14", потім той дивний назначений числом осібняк ще оглянув купе, заглянув навіть під лавку і, явно розчарований, що речей було мало, — пішов з вагона, кивнувши пальцем пасажиркам, ніби закликав їх іти за собою.

І з інших вагонів в той самий спосіб вже вивели всіх подорожніх. Одні з них поспішно гнались за своїми грабіжниками в напрямі брудної деревяної будови, що мала служити за двірець, інші, як і Ноель та Асту, стояли розгублено на мокрих, дірявих дошках біля рейок. Тим часом в спорожнілім просторі виросла струнка постать в темносиній лівреї з чорним коліром та в білих рукавицях. Виголене, мабуть при всіх обставинах незмінно спокійне, обличчя свідчило про добре вишколеного льокая. Помітивши дівчат, що розгублено стояли біля вагона, льокай підступив до них і, тримаючи свій низенький пів-циліндер на рівні з грудьми, ввічливо запитав по французьки:

— Mademoiselle de Lacerda et mademoiselle Astoux?

Обидві подорожні втішились, почувши „людську" мову, й подруга враз немов розсипала горох на бляшану тацю, — задріботіла ріжними питаннями, не оминувши й дивовижного „Чотир-над-цять".

---

* Це спомини авторки в повістевій формі. *Ред.*

Та ж льокай лише чемно вклонився, враз знайшов назначеного бородача, який виявив повну слухняність, а тих, що приїхали, чемним рухом руки попросив іти наперед. В глибині перону, коли то дійсно був перон той горбатий і продірявлений, брудний поміст, вкритий мокрою сніговою кашею, — блукало кілька вбого одягнених жебраків. Десь на кінці того помосту навіть розмістилась ціла родина таких бідних „білих циган", як звали їх у Франції. Вони мали з собою подушки, скрині, навіть бляшаний посуд та кілька маленьких, неохайних дітей. Та ж не було коли роздивитись уважніше на всіх тих дивних людей і химерні будови, бо просто до Ноель підходив знаний їй з образків і дуже їй симпатичний славний італійський композитор — Джузеппе Верді. Чому Верді опинився тут? Невже вони приїхали разом в однім потязі до Києва? Певне тут буде давати концерт, і Ноель мабуть піде... Але Ноель не скінчила своєї думки, бо Верді вже стояв просто проти неї й представлявся. Це був... Ноелін тато.

Дівчина хотіла кинутись йому на шию, як годилось доньці. Щоправда, не памятала свого татка, бо ж таки 12 повних літ перебула в далекому манастирському пансіоні у Франції й не бачила навіть новіших татових фотографій. Однак тато є тато. Як же його не любити й не привітати?

Але ж тато, видимо, мислив інакше. Він з преласкавим виразом взяв її руку, ґалянтно схилився, щоб поцілувати в рукавичку, потім привітався з товаришкою подорожі й, взявши доньку під лікоть, попровадив „дами" до екипажу.

Їхали саньми на високих тонких полозах тією ж жовто-сірою сніговою кашею, котру бачили на двірці й з котрої виривалось часами металеве вищання, часами разом з ним з-під полозків аж вискакували іскри. З обох боків вулиці непевно стояли безконечні небарвлені плоти, або ж облогом лежали пустарі, на які Ноель дивилась здивовано й тривожно. Лиш блакитна довга сітка, що вкривала впряжені в сани сірі „у грошах" коні, заспокоювала її своїм естетичним виглядом. Та й самі коні були гарні та прудкі. Заспокоював її й ласкавий, спокійний голос батька, що все ще скидався більш на Верді, як на правдивого тата. Він розяснював, що та жовтава імла, яка лізла в гортанку й виходила з неї парою та вже на три кроки міняла зустрічні постаті в загадкові сілюети, — зветься тут „початком весни". Що ж до мімоз та мігдалових дерев, таких конечних на провесні, то тут їх немає зовсім, але за те пізніше рясно зацвітуть акації й каштани, й тоді стане дуже гарно. На двірці ж були не грабіжники, а звичайні „трегери", носії вантажу, і не „білі цигани", а звичайні тутешні громадяни, бо тут кожен, коли вирушає в дорогу, мусить рахувати на вельми довгу подорож і несподівані труднощі. Тому вбірається в стару одіж, бере з собою постелю, їжу та всякі подорожні запаси...

Французька мова Ноеліного тата була бездоганна, але ж одночасно була вона й дивно чужа для її вуха. Так говорили у Франції

на сцені, або виголошували привітання панові президентові республіки. Але в буденному житті... хто ж таки уживає таких витончених, заокруглених зворотів та урочистих слів?... „От, була б здивована Мати Марія-Анжеліка, що картала їх в манастирі за „нелітературні вислови" — думала, слухаючи Ноель. — „Ані одного „té", ані жартівливого скорочення, ні здрібнілого ласкавого виразу!"

І відразу ніби якесь мягке й сумне крило часу змело з памяти Ноель згадку про милу Матір Марію-Анжеліку... Бо це ж уже минуле, з яким скінчено остаточно й назавжди. Від цього непривітного вестибюлю київського двірця починається нове, цілком інакше життя, таке чуже й незрозуміле, принаймні сьогодні.

Сани затрималися перед камяницею, яка видалась Ноель ніби витятою з старих ілюстрованих книг. Невже ж у такому домі живуть, як у правдивому „готелю"? Замість звичайних білих стін, що сліпили своєю біллю на сонці, замість випечених на помаранчево черепиць, — бачила вона великий трьохповерховий будинок з блідо-жовтих, небарвлених, навіть оміткою непокритих цегол, оздоблений прикрасами із звичайного заліза, й залізною бляхою вкритий. А перед домом — вузенький хідничок, також з жовтих цегол, з високими каштанами по зовнішньому краю. Вже й тепер ці безлисті ще каштани затінюють всі вікна, а що ж тут влітку?..

В передпокою на Ноель накинулася ціла юрба слуг: кожен помагав або намагався помогти при роздяганню. Лише одна чорнява дівчина, одягнена в чудову вишивану сорочку та велику кількість ріжнобарвного намиста, нерухомо дивилась на Ноель уважним поглядом з порога дальшого покою та розбуджувала в Ноеліній душі якісь тмяні дитячі згадки. Тато промовив щось до неї, ласкаво посміхаючись, а вона наблизилась до Ноель, обняла її за плечі й тричі, навхрест, поцілувала в обидві щоки. Це був перший поцілунок в рідному домі й на рідній землі. Ноель щиро відповіла також поцілунком, але тато, помітивши в її погляді запитання, пояснив:

— Це та Маруся, що з нею ти вкупі зростала ще в бабуниному маєтку. Потім обновиш знайомість, як навчишся мови.

Мабуть те саме опісля вже в іншій мові він сказав і Марусі, що задзвонила дукачами, згідливо хитаючи головою.

Серед слуг, але явно осторонь від них, вийшла назустріч ще незнана груба пані, не зовсім стара, з буйним золотистим волоссям.

— Може це і є „belle maman"? — мигнуло в думці Ноель, але знову тато заявив:

— Це наша господиня... Така, мовляв, помічниця твоєї мачухи, — і назвав її якось дуже дивно, немов „Марі-Андре".

Самої мачухи вдома не було: вона ще не вернулася від швачки.

— А тому, — промовив тато, глянувши на годинник, — поснідаєте самі. Відпочиньте, розгостіться. Побачимось увечері, в обід.

І, вклонившися „дамам“, немов були вони на балю, тато зник. А Ноель та мадмуазель Асту по купелі та сніданню залишилися самі. Не багато було їм користи з того, як казала подруга, „реґіменту слуг“, бо лише один льокай Еміль, що зустрінув їх на двірці, вмів говорити по французьки, інші ж слуги не знали жадної з мов, що існують для міжнародного порозуміння. За те всі вони говорили по московськи, більшість — також по польськи, лише сама Маруся не говорила ні так, ні так — а виключно по „своєму“.

Як і кожному, хто мусить перебути якийсь час „без програми“, не знаючи, що має з собою робити, було й Ноель сумно. Це почуття збільшувала студена панорама з вікон, тривога з незрозумілої новизни довкілля й очікування зустрічі з мачухою, що, очевидно, гратиме в її житті найбільшу ролю. Добре ж, як вони відразу взаємно сподобаються й полюблять одна одну... А, — як ні?.. Як тоді буде Ноель тут жити?..

Оглянула велику кімнату, обтягнену гарними тапетами з малюнком білих лілей на золотому тлі. Два образи з незнаного життя, стіл до писання з приготовленим писальним приладдям, етажерка зількома числами ілюстрованих часописів, шафа, комода, туалетний столик з важким, великим дзеркалом. Все гарне, але чуже, незнайоме й студене, як в гостинниці для подорожніх. Тільки дві речі притягували увагу й викликали промінь надії на якісь можливості. Досить велика, різьблена з дуба готична капличка над ліжком, а в ній — статуетка Мадонни, таки ж її „рідної“ Мадонни — „Марії Сіонської“, що була Патронкою щойно залишеного манастиря. А теж прегарна, з порцелянових квітів, вигадливо зроблена масивна рама на туалетовому дзеркалі.

Легкий стукіт у двері вирвав Ноель з її журливих медитацій. Прийшла мадмуазель Асту.

— Ну, так що ж? — промовила вже весело. — Як маємося на новій батьківщині? — й не чекаючи відповіди, вже розповідала про свої враження. — Їжа і помешкання — знамениті! Цікаво оглянути решту цього вашого „home“ (дому). Ходім, поки нікого нема. В подорожах та в нових місцях конче слід все оглянути. Коли з того не буде науки, то бодай забава...

Приділена до Ноель ще у Франції матірю-суперіорою подруга, мала їй бути не лише „тінню“ нерозлучною, але ж і за янгола-хоронителя, або щонайменше старшою приятелькою, щоб дівчина не почувалася так самітно в родині, котрої цілком не знала. Тому вибрано не старшу, затерплу в упімненнях та проповідях панну чи вдову, але 26-літню, бадьору й веселу мадмуазель Люїзу, що трохи й бачила світу, бо прожила вже три роки в Анґлії. Була самостійна й статочна, очитана й дотепна.

— Ну, так рушаймо в наукову експедицію чи „exploration“... й вона — чужинка попровадила Ноель знайомитись із „своїм“ світом.

Перше враження було, ніби вони проходили старими гробницями, такими давніми, що вже навіть постиралися в памяті найменння тих, хто був у них похований. Лишилася тільки решта запаху давно вивітрілого кадила, гірких і одночасно млосно-солодкавих трав, бальзамів чи ароматів, що мимохіть викликають думку про бальзамування. Це враження великої надземної, а не підземної крипти, що складалася з цілого ряду покоїв, підсилював штучний півсумерк, що наповнював усі кімнати. Пригашене спущеними або хоч пів-спущеними заслонами світло тут мабуть переслідували в цілому домі. Не любили тут теж ясних, „ситих" барв. Крім темно-зеленої або оливкової для тканин, і полірованого магоню та темного дубу для дерева — жадним не дали голосу. Де-не-де на тлі невиразних „пастельових" тонів багатих тапетів лягав барвистою плямою якийсь образ, але ж була це праця старих мистців, згасла від часу й здебільша з темними плямами. Велика кількість блискучих полірованих площ — столів, спинок канап, часами луток та одвірків, а також багатьох так само трохи поприкриваних драперіями дзеркал, відбивали в собі кришталь великих ваз та темну зелень пальм і навіть лаврів. І ці деталі, надаючи всьому мешканню один витриманий тон, — творили враження постійної стужі та крижаних відблисків неживого світу, немов це не було помешкання живих людей, а лише прикрашені для жалібної урочистости притвори церкви.

— „Hé bien, c'est qu'on va s'amuser là dedans![1] — зідхнула сумно й весела подруга. — Слово чести, я не здивуюсь, коли тут після обіду для розваги заспівають всі громадяни хором „Dies irae". Знаєте, це вже прийшло мені на думку, коли я побачила тут собачку вашої belle maman, на наймення Бібі чи Мімі. Вона така стара й так їй бідній понаростали кігтики, що аж позакручувалися під лапки. Як вона йде по паркетах, то ніби дріботить акомпанімент до Сенсансового „Danse macabre"... — „Танцю мерців".

Але Ноель не сміялася з влучного порівнання. Увагу її притяг незнайомий предмет, що відбивався в трюмо притемненої рогової кімнати. На ньому стояв цілий кошик розквітлих фіялкових гіяцинтів.

— Столик для ручних праць? — і подруга піднесла віко. Однак під ним були не пасма ріжноколірових шовків, як можна було сподіватись, але давно вже оніміли клявіші старовинного спінета[2]. Біля нього дрімала прикрита темно-синім індійським шалем висока, золочена арфа. Подруга торкнулась рукою струн, а вони відповіли болісно-мінорним дзвоном.

— Слухайте! — промовила знову Люїза з комічним жахом. — Чи не здається вам, що в цій арфі зачарована чиясь душа? Чуєте, як вона застогнала.

Але Ноель вже зовсім перестала усміхатися. Справді контраст між ясним її усміхненим Півднем і тим, що бачила тут, сильно

---

[1] Ну, ну! То ж гарно тут будемо бавитись!

[2] Маленький чотирокутний клявіцимбал, стародавній попередник фортепяну.

вражав. Здавалося, що її вирвали з життя, повного сонця, надій, можливостей і обіцянок, щоб закопати без жалю живою в могилу, як колишніх в чомусь винуватих вестальок. — За яку ж провину?..

— Будьте ласкаві потурбуватися до будуару, — прозвучав нагло голос Еміля, що невідомо відкіль виріс біля дівчат. — Пані зволили повернути додому і просять вас до себе.

Ноель здригнулася з несподіванки, подруга тихо скрикнула і вхопилася рукою за синій шаль, відкіль висунувся білий, довгастий предмет, немов цукорок чи валкуватий шматок цукру. На хвильку гірко-солодкавий запах переміг аромат гіяцинтів. Льокай з виразом незмінного камяного спокою, беззгучно ступаючи по мягкому, пухкому килимі, наблизився до арфи, підніс з килима той білий предмет і знов обережно поклав його в фалди шалю. Були це особливо улюблені Ноеліною мачухою сашѐ-таблєтки, що витворювали й підтримували своєрідний аромат цієї гробниці-крипти. Їх розложили скрізь. На зміну ж тих, що вивітрювались, відразу клали нові.

Ноель ішла до мачухи з тремтячим серцем, проказуючи коротку молитву. Йдучи, інстинктовно відчула, що кидатися на шию з поцілунками не слід. Спустила очі й вступила в будуар і враз почула розчарований вигук:

— Мій Боже! Та ж вона — навіть не бльондинка!..

Але ж це був тільки початок розчарувань мачухи. Того дня кульмінаційною точкою її неприємних здивувань став обід, який і для Ноель був джерелом дивовижних несподіванок.

Побачивши на цьому першому обіді всіх членів „своєї“ родини, — Ноель не могла не відчути й не помітити, що звязує їх троїх лише перебільшена чемність, як між мало-знайомими випадковими людьми, але ж ця чемність тільки прикриває цілковиту взаємну байдужість. Та це не було великою новиною для дівчини. Дійсно, Ноель ніколи не зазнала справжнього родинного оточення „своєї“ родини, що дає душевне тепло, сердечністю сполучує всіх членів, перетворює їх аж в якийсь колєктивний организм. Члени того организму, залишаючись одиницями, все ж таки органічно повязані в однiсть і цілість почуттям взаємної любови, що притягує, все вибачає, заспокоює й уласкавлює, любови повної зобовязання й готовости до взаємопомочі аж до жертви. Для Ноель доля цього не дала. Перші шість років її життя були для неї тим, чим для ростини буває оранжерія. Був добрий догляд, були всі умови для нормального фізичного розвитку й існування, як і сприятливі умовини, щоб розвинути природні здібнощі. Але ж не було там справжнього сонця, що потрібне молодій ростині, не було тепла, що випливає з повноти щедрого близького серця. Все, що вона мала, — дістала з мотивів раціональности та свідомости обовязку, мовляв, „дитина має право“ на те й на те, а тому вона „мусить“ дістати те й те, що є потрібне дитині.

За роки перебування в манастирі Ноель часами бувала на

кількаденних відвідинах у своїх товаришок, шкільних подружок. Її любили, й при всіх нагодах це отверто виявляли, а деколи — навіть підкреслювали. Щасливі, багаті подружки, здебільша з родин дуже заможних і високо культурних, — бо ж пансіон був призначений виключно для таких дітей, — молоді істоти, і вже тому веселі та добрі, ці взірцево виховані черницями діти мали до Ноель почуття зворушливої ласкавости, змішаної майже з мелянхолійним співчуттям, що молоде й життєрадісне дівчатко позбавлене, майже як „сирітка“, того найдорожчого, що мають вони „вдома“, у своїх батьків. Знали вони й усвідомляли собі те, що коли всі вони у свій час роєм радісних метеликів відлетять по закінченні школи з манастиря й кинуться у вир калєйдоскопічного життя, такого принадного в мріях, — на Ноель чекає чернеча ряса, келія, молитви та співи в хорі. Молитви й співи вони всі, щоправда, щиро любили й цінили, але ж... не день за днем, не без змін, не... до самої смерти. А от же, Ноель чекає саме це, бо батьки її, не питаючись на те її волі, вирішили так за неї. Тому шкільні подружки всі, як одна, виявляли до Ноель збільшену ніжність та уважливість, так само як і безмірно добрі черниці-виховниці. Тому на кожні вакації Ноель просто присвоювали собі по довгім змаганню. І там, куди вона приїздила на свята чи на літні ферії, — і батьки її подружок, в свою чергу, намагались, чим далося, прикрасити тих кілька ментів, які вона сміла „урвати у життя“.

То ж Ноель прожила свій манастирський час незмінно оточена найбільшою приязню та щиро-теплою опікою всіх цих „своїх“, але не кревних.

І саме на тих феріях вона й бачила по ріжних родинах ріжні відтіні того родинного тепла, що було цементом родини. Але хоч яку ріжну відтінь мало воно в одних чи других кревних гуртах людей, — завжди й скрізь був однаковий провідний мотив: спільне зацікавлення спільним життям. Все, що торкалося одного, — цікавило й всіх інших. Між „своїми“ не шукалося тем для розмов. Про взаємні обовязки не треба було „розумувати“, про них і не треба було згадувати, бо ж із взаємин взагалі випадав елємент „повинности“, а тим більше — „мусу“. Бо ж осередком кожного родинного вогнища було ніби одно велике, живе, повне світла й тепла, невидиме серце...

А тут про це не було й згадки...

Батько, — Ноель могла б про нього сказати вже й тепер, — „дуже милий, приємний, вихований і мабуть добрий чоловік“, — „бавив розмовами дам“ так само, наче б це були випадково зустрінуті пасажирки на кораблі, з якими треба сидіти за спільним столом впродовж довгої подорожі... Але Ноель ще мала десь в глибшому куточку серця вогник надії: а може ж це тому, що з ними вкупі сиділа також та — чужа дівчина, її товаришка Люїза?

Більш за столом не було нікого. „Марі-Андрè“ — справжнім найменням, як це враз виявилось, „Марія Андрієвна“, як го-

ворилося за прикладом північних сусідів на Великій Україні, — за стіл не сідала. Була вона „найнята", плачена грошима, як і кожна інша „прислуга". Виняток зроблено для мадмуазель Асту, але не з пошани до її англійських дипльомів, — лише тому, що вона мала бути товаришкою для Ноель, та щоб мачуха могла контролювати, чи ця дівчина дійсно вміє бездоганно „поводитися в товаристві".

І сам по собі обід здивував Ноель. Ніде на Заході не починався він так, як тут — з безлічі „шведських закусок": солоними й маринованими рибами, кавяром, грибками й іншими добірними стравами. Але ще більше здивувало її таке: коли вже всі сиділи за столом, коли вже взяли в руки вилки, — ніхто не підвівся, щоб помолитися перед їжею. Вона з хвилину вагалась. Але відчула, що інакше вчинити не сміє: встала, зложила руки й „ментально", як про це казали в манастирі, — промовила „Benedicite" й з облегченим сумлінням перехрестилася. Глянула на свою сусідку: рука мадмуазель Асту, — біла в білій маншеті, що так різко підкреслювало тло чорної сукні, — також зробила знак хреста.

Батько на хвилину замовк. Очі його були спущені додолу, а на рожевому обличчі, що так дивно відмежовувалося від цілком сивого волосся на голові й бороді, — лягла легенька, але сумна тінь. Здавалося, що він захвилювавсь, але ж враз опанувався.

— Які давні згадки збудила ти в мені, Ноель, — промовив він мягко й поважно. — Давно вже я не бачив людей, що дякують Богові за послану їжу. Був це звичай гарний...

— Але недоречний, — перервала татову мову мачуха. — Бо ж усе, що маємо, однаково дає нам Бог, — знизала вона плечима. — Однак, уявім собі, як би це виглядало, якби ми молились, одягаючи нову сукню, або входячи в льожу опери чи після опущення театральної завіси хрестилися, дякуючи Богові за приємну забаву?..

Ноель піднесла очі на мачуху: та весело сміялася, вибли скуючи дрібними рівними зубами та перлами сережок, що суперничали між собою білістю й блиском.

— Ну! — Ніби зідхнув тато. — Chère amie, як завжди, йдете задалеко! — ласкаво усміхаючись, похитав він головою.

Але мачуха стояла на своєму: — Ні трохи задалеко. Всьому й на все є час і своє місце. Увечері, замкнувшись у своїй хаті, можна дякувти Богові хоч би й навколюшках, за все, що дав Він впродовж дня, чи за кожну річ окремо, мовляв, „уроздріб", чи за все загалом — „гуртом". Але ж навіщо виявляти публично свої інтимні почування?

Була ця жінка, що говорить такі сентенції, безбожна, невдячна чи зла? Ноель уважно хапала не лише кожне слово, але й модуляції голосу, силкуючись розвязати загадку, таку важливу для її дальшого співжиття під спільним дахом. Але ж бачила перед собою приємне, гарне обличчя елегантної, молодої й дій-

сно привабливої жінки. Її блакитні очі були такі спокійні й самопевні, ніби вона проказала найзвичайнісіньку, маловажну річ.

— Ти, Ноель, швидко звикнеш до наших призвичаєнь, — усміхнулася мачуха до дівчини, і в тих її словах відчувалось, що вона не помиляється. А за хвильку тим же ласкавим тоном розпитувала пасербицю про те, які тепер були в Европі найновіші танці й чи Ноель вже бувала на якомусь урочистому балю?

— Ми танцювали ріжні танці, — простодушно відповідала Ноель. — І фарандолю, і ригодон. Часами — болєро чи хóту. А дехто — навіть і хáлєо. Але це сестри забороняли.

— То ж навіщо тоді вони того вчили?

Ноель не втримала усміху, уявивши собі Сестру Жанну або стареньку Матір Фільомену в ролі вчительок танців, та ще бурхливої хóти чи хáлєо.

— Ні, нас танцювати не вчили. Ми лиш самі так бавилися, показуючи одна одній... — І додала здивовано: — А хіба ж танцювати треба вчитись? Таки ж досить побачити це, як роблять інші, то вже й вмітимеш.

Тимчасом перед Ноель поставили таріль з незнайомою зупою: червона, густа, вона була повна ріжної ярини й шматків мяса. Бездоганний Еміль вже тримав перед Ноель півмисок з румяним печивом, яке дуже приємно пахло, а тато підсував елєгантну посудину зо сметаною.

— Дякую. Я вже майже не хочу їсти, а хліб ще маю, — вказала Ноель на тарілочку.

Мачуха знов весело засміялась, немов заспівав єгипеський голуб:

— „Малоросійський борщ“ не їдять без пиріжків, Ноель. Ти, щоправда, цього ще не можеш знати. Візьми пиріжки й долий сметани... Так, як з балями?

Щоки Ноель запалали румянцем. Серце стислося при згадці про довгий, тихий рефектар, де так смакували оливки з білим хлібом на вечерю. І де підчас обіду читали „Фабіолю“, „Каліксту“, й інші такі шляхетні книги. — „Qui mange — prie“... — („Хто їсть — той молиться“) — говорили черниці, нагадуючи цим дівчатам, які ніколи не зазнали недостачі, що їжа, хоча б і на столі багачів, це дар Божий, за який слід дякувати, як за кожний дар і за кожну ласку.

Ноель стримано пригадала мачусі, що вона балів ніколи не бачила, бо ж мала бути черницею. При руху ж, який зробила в напрямі до сметани, випустила з рукава хусточку. Звичаєм, що перейняла від черниць, Ноель носила хустину, засунену за маншету рукава. Помітивши, як той шматочок батисту пурхнув на підлогу легким метеликом, Ноель нахилилась і піднесла його раніш, як встиг це зробити льокай.

Мачуха враз стала поважна:

— Дивно мені, чого ж там вас вчили? — промовила вона по англійському, очевидно, щоб не зрозумів Еміль, і стягла тонкі, мов пензельком наведені брови. — Танцювати не вчать, до то-

вариської поведінки не призвичаюють. І не вщеплюють навіть таких елєментарних речей, що слуги існують для того, щоб позбавити нас зайвого труду та неестетичних рухів. В кожному разі не для того, щоб ми в приявності „рабів" самі собі служили, мадмуазель!

Потім мачуха звернулась до Люїзи і почала пригадувати її прізвище, але, очевидно, не бувши обовязана памятати наймення служачих, як наймення своїх знайомих, вона вичікувала.

— ...Асту́, — підказала подруга, додавши стару, визичену від еспанців формулу ввічливости,—„щоб служити вашій милості"...

Провансалька, що набулася поміж чужими панами, мабуть, вловила вже більш інстинктом, як спостереженнями, що тут перебільшеною ввічливістю чи голосними формулами пошанівку собі не зашкодить.

— Так, так, — погодилась мачуха, і враз змягчилась від проказаної чемности.

— Саме я хотіла вас попрохати... Ви така молода, і я бажала б дужче підкреслити, що ви — товаришка Ноель. Отже, дозволите звати вас простіше, хресним найменням? — І враз, зо своїм чарівним усміхом, котрий здобув їй в товаристві опінію „непереможної" belle maman, відгадувала хресне наймення: — Мадмуазель Жанна? Маргарита?...

— Люїза, Madame.

— Дуже гарне наймення... Так, прошу вас, мадмуазель Люїза, ніколи не забувайте, що людей у нас в домі досить, до вашої ж та Ноеліної диспозиції спеціяльно призначена Юлія... Ну, також можете користати й із послуг Марусі.

Тато підніс на мачуху здивовані очі:

— Марусі? Гм... Таж Маруся, chère amie, у нас не на те, щоб щось робила, — й перервав своє речення, помітивши хвилеві вагання Еміля перед шклянкою Ноель: наливати чи не наливати вина панночці-„манастирці"?

— Сподіваюсь, що вам там, в манастирі не вщеплювали огиди до вина? — запитав у Ноель жартобливо, — бо ж без вина, аджеж, не може бути й Служби Божої? Чи так?

Але мачусі очевидно було недовподоби, що її едикти скореговано, й тому повернула до перерваної теми:

— Цікаво, — сказала вона, роблючи легкий відштовхуючий рух рукою на знак, що вона не питиме вина, — навіщо ж у нас ця Маруся, і яке її тут призначення? Перед кількома днями вона відмовила Марії Андрієвній піти за пакунками в місто, сьогодні ж виявляється, що вона не сміє нічого робити... Для чого ж вона?

— Ти ж знаєш, — сказав тато поважно, аж трохи сухо, та ж враз додав, приязно усміхаючись, — Маруся тут на те, щоб дзвонили її дукачі на намисті, щоб мерехтіли її стьожки та вилискувались вишивані сорочки. Їй вистарчить і цих обовязків. Це ж бо, — додав знову цілком серіозно, — genius loci, й, обернувшись до Ноель, пояснив, — фолькльор і романтика тутешнього

Краю. Щонайбільш, вона може вишивати, мережати, гаптувати, бо ті праці не дисгармонізують з її „couleur locale“...

Обід скінчився при свічках, засвічених у кількох свічниках.

Пізніше ввечері, після наради з татом, мачуха покликала до себе Ноель знову, щоб виголосити їй „родинну постанову“.

Тепер, коли мачуха „вирішила“, що Ноель черницею не буде, — в тутешньому товаристві дівчина була б цілком неможлива, коли б залишилась такою, як є нині. Не знає ж вона й не призвичаєна до елементарних речей. Взяти хоча б те, що зовсім не личить молодому дівчаті пити за обідом вино. Зрештою, це ж і шкідливо для здоровля, та, без уваги на те, може викликати цілком „дурне“ почервоніння обличчя, ніби дівча раптом згадало щось непристойне. А що Ноель доведеться жити в цім краю, треба, щоб вона знала його мови й обичаї. Тому в найближчому часі візьмуть навчителя, який би вивчив Ноель російської мови. Тепер — березень, то ж до травня вона мусить опанувати ту мову настільки, щоб могла в травні скласти потрібні вступні іспити до інституту дівчат-шляхтянок. Не буде це така страшна праця, бо ж вимагати від неї, щоб вона говорила й писала „як професор“, безперечно ніхто не буде. В інституті ж навчать її „манір“ і „доброї поведінки“ та „мистецтва обертатися в товаристві собі рівних“...

Легке нахилення голови означало, що авдієнція закінчилась. Ноель натомість подякувала поправним „реверансом“, але простягненої для поцілунку мачушиної руки „не помітила“. І мачуха відразу зрозуміла той німий протест.

Перший камінь стіни, що мала стати між цими двома жінками на все життя, був ґрунтовно заложений.

—o—

Ноель, втомлена подорожжю й враіннями, давно вже спала, коли її батьки сідали за вечерю. Дівчині снилось, що довкола настроюють ріжні інструменти для великої орхестри. Потім почалася дуже дисгармонійна музика, дарма, що нею диригував їй симпатичний і з великим „brio“ сам Джузеппе Верді. Не прокинулась і тоді, коли біля неї опинилась барвиста постать Марусі. Заложивши на грудях руки, Маруся кілька хвилин уважно розглядала обличчя Ноель. Потім зідхнула й глянувши на чужу їй, освітлену лямпадкою статую Notre-Dame-de-Sion, побожно й кілька разів перехристилась. Обережно поправила ґнотик в лямпадці, знов підійшла до ліжка, перехристила Ноель і легенько поцілувала її в чоло. Дотик холодного дукача розбудив Ноель. Усміхаючись до „сонного привиду“, вона обняла Марусю за шию, й тоді прокинулась та пізнала, що це була дійсність. Хотіла розпитати, розповісти, згадати дитячі роки, що про них спомини тепер почали виринати яскравіше, ніж у манастирі, — але.. вони обі були німі: одна не знала мови другої...

—o—

Тиждень за тижнем минали серед нудного, але впертого навчання тяжкої для европеїзованого вуха московської мови. Ноель дуже намагалась, а проте розуміла дуже мало. Ще менче розумів її навчитель, коли вона висловлювала за ним дивовижні для неї комбінації звуків, що творили тут звичайні слова, додаючи до них часом і „коментарії“, надхнені дотепною Марусею, яка швидко вправлялась у французькій мові. І ті, немов лапаті „пажалуйста“, зигзаґуваті „взаїмоатнашєнія“, повзаючі „полєзності“ й мов позакручувані та мов у вузли повязані „удовлєтворенія“ та „законосообразності“ творили в її розвиненій фантазії химерні зоольоґічні чи ботанічні зображення, неначе ці абстрактні поняття були назвою кумедних чи страховинних звірят та рослин. Коли ж приходила на поміч Маруся, що годинами сиділа, вишиваючи, в Ноеліній кімнаті, — тоді з її „дешифрування“ виростали вже неабиякі нісенітниці, що приводили навчителя — чистої породи москаля, — в правдивий жах.

— „Цвєлі, цвєлі цвєтікі і пабльоклі“ — переписувала в десятий раз Ноель, заглиблюючись в містерійну премудрість, повязану з рогатою літерою „ѣ“, потім тяжко зідхала, намагаючись поправно вимовити:

— „Цвеле, цвеле, цвецеле“...

Маруся хвилину вслухувались в Ноелін монольоґ і по менторськи виголошувала:

— Але, де там! І що бо ти, сестро, цвенькаєш? Ану, проказжи ще раз...

Дві темноволосі дівочі голови схилялись над „общєй тетрадью“ (зшитком для вправ) і після ріжних спроб та дебат Маруся нагло розквітала:

— Та он воно що! Насилу догадалась! Repetez! (Говори за мною):

— „Цвірінь, цвірінь, голоцуцики! Тай подохли“! От тепер це — ясно!...

Але ж учителеві ставало „зовсім не ясно“, щó він мав робити: плакати чи реготатись, вправляючись з такою ученицею. Та — платня була добра, учениця явно намагалась збагнути всю ту „бездну премудрости“ й ті неймовірні „парафрази“ висловлювала цілком bona fide, а тому він не відмовлявся. Коли ж товариші, студенти-фільольоги розпитували його, який має заробіток? — відповідав цілком серіозно:

— Навчаю молоду абісинку нашої мови. — А потім ще додавав: — А порозуміваємось „на зулу-кафрському нарєчії“.

А проте, коли вже у вікнах Ноеліного покою показалися спочатку зімняті й ще липкі від запашної смоли ясноселені каштанові листки, — вона вже поправно читала кирилицю. На початку ж травня, коли надходив час їхати на іспити до інституту, — її покликали до батьківського кабінету.

В кутах великого покою вже дрімали вечірні присмерки, тулячись до темних меблів з моченого старого дуба. Бронзові та мармурові статуї, великі шафи бібліотеки, мисливське приладдя

на оленевих рогах і ріжні незрозумілі, а також памяткові речі, що наповнювали покій, як музейну салю, — в присмерку робили враження таємної ляборaторії. Коли Ноель увійшла в кімнату, Еміль розсвічував великі воскові, як у церквах, свічі на широкому столі до писання, над яким розпинав свої велитенські крила випханий орел. В своїм покою не хотів бачити інших, як тільки такі „ставникові“ воскові свічі.

— Сідай, Ноель, зручніше до фотелю, бо ж хочу поговорити з тобою довше й докладніше.

Цей „вступ“ стривожив дівчину. „Напевне, знов якесь нове ще „родинне рішення“ для мого „добра“, в якому буду „Souffre-douleur“, — пурхнуло в неї думкою. А тато вже продовжував:

— Говоритиму з тобою не як з дитиною, а як з членом нашого роду, покищо останнім, але з членом, котрий дійшов уже до такого віку, що з ним можна говорити серіозно.

— Слухаю уважно, — коротко відповіла Ноель.

— Ти знаєш, що наш рід — не з останніх у краю, з якого вийшов. Для краю ж тутешнього він був і є чужий. Навіть більше: він екзотичний, і багато „нашого“ цілком незрозуміле „їм“. Що ти побудеш рік в інституті, — може це й вийде тобі на добро, бо там ти побачиш, наскільки „ми“ ріжні та інші від „них“, то ж і навчишся, як маєш поводитися з „ними“. Але ще більше навчишся того, як не маєш робити. То дрібниця, що недобре знаєш мову: на початок того, що знаєш, — вистарчить. Але ж не забувай, що вміти „їхньої“ мови докладно й поправно — тобі й не личить. Отже вважай, щоб коли заговориш по „їхньому“, кожен відразу пізнав, що та мова — тобі чужа.

В інституті безперечно відразу почнуть тебе допитуватись: чому маєш стільки наймень, коли ж тут здебільша наймення короткі, дарма, що до кожного додається ще й батьківське. Але твоє буде для „них“ дивним, і не виключене, що й глузуватимуть, зачувши, що повним найменням треба тебе звати Ноель — Марія — Стелля де Лячерда і Медина Челі. Памятай: москалі намагаються глузувати зо всього, до чого не призвичаєні, й найбільш цінені між ними люди не ті, що вміють щось доброго створити, — а ті, що майстерно висміюють висліди чужої творчости. Але ж ти знаєш, що в твоєму гербі є Кастильська Вежа, Арагонський Лев та білий Лебідь Вікінгів, володарів морських. Тобто — твоя зброя в боротьбі — не сварка, не різкі суперечки, не досадні чи — боронь Боже — грубі відповіді, навіть і на відливий глум. На посміховисько шляхетність зовнішня без шляхетности душі. А належати до старого й славного роду — це не значить тільки мати деякі права. Ще більше це зобовязує триматися й деяких непорушних засад і освячених віками традицій та часом — важких обовязків.

В тобі з радістю помічаю деякі риси нашого роду. Вірю, що ти — „наша“ й „нашою“ лишишся. То ж памятай, що правнучці лицарів личить бути мужньою й самостійною. Чини́, як

вважатимеш сама за справедливе, побожне й чесне. Але, якщо тобі буде потрібно помочі в обороні чести й герба, — я завжди до твоїх послуг.

Постать батька цілковито потонула в сивій хмарі цигарного диму. Лише спідня частина обличчя була освітлена рожевим вогником. Покій, речі, навіть самий час і свідомість реальної дійсности у Ноель неначе відійшли в безкрай минулих віків. Вона бачила тільки у вікні тонкий, гострий серпок місяця, що вирисовувався на темносиньому небі, білий, ніжний і вічно молодий. Від нього й прозорого неба віяло весняним подихом нового життя, прочуттям невідомих тривог і радощів того близького, що ось стоїть вже тут, за дверима.

Ноель дійсно уважно слухала й нотувала в памяті кожне речення. Ті слова були для неї цілком ясні, самозрозумілі й природні, і вона відчувала цілою своєю істотою їхню правду — історичну й життєву. Але немов чийсь інший голос, не в ній самій, а голос незнаної особи, що стояла поза нею, говорив їй:

— От, бачиш: родини ти не маєш, маєш лише рід. Для нього ж не існує ніжність, сердечність, тепло. Тільки — гасло й герб...

І її серце стискалось у маленький, безсилий клубочок, немов притиснений великою вагою стихійної резиґнації. Над ним же вставав спокійно гордий дух. Такий, як ці постаті на стародавніх портретах, де високі, накрохмалені й рясно пофалдовані „фрези“ не дозволять у смутку похилити на груди бліде обличчя, з якого дивляться часом аж до розпуки сумні очі. І ніби з глибин тих далеких століть долітав тепер до вуха Ноель голос її батька... чи прадіда... чи основоположника роду, що все ще продовжував свою мову:

— Рід, що віками рахує своє існування, може довільно чи з примусу зміняти місце осідку, землю, нарід, серед якого триває його життя. Це — закон вічного руху, одвічних змін, без яких не було б і самого життя. Але дві речі лишаються постійно незмінні: одна — обовязок до народу, серед якого живеш. Особливо ж, коли це народ скривджений і поневолений, не вільно ані погорджувати ним, ані бути байдужим до нього та його потреб. Бо лицарський обовязок і присяга зобовязують боронити всякого скривдженого й воювати за слабого. Коли б ти була мій син, я згадав би тобі про посвячений меч; але ти маєш понести в шляхетний бій тільки свій дух та свої здібнощі.

Друга річ така. Зміняти бій на бій — завжди лише в обороні слабого, хай хоч і щоразу цей скривджений і слабий буде інший — не є зрада. Але зрадою, а тим самим і вічною ганьбою є — виректися свого роду, сплямити герб, зламати честь, гасло й обітниці. Голос роду — безсмертний і непереможний. І хоч би ти для чогось захотіла забути й виректись його, цього не зможеш ніколи, ні для кого й ні для чого. То ж памятай це, щоб ніколи не спробувати. А особливо цього не сміє зробити останній, тим більше у нас, де є гаслом: „ultimo — veritas“...

Цього тобі вистачить, щоб самій вибрати, з ким іти. На всякий випадок скажу тобі: в кожному старому роді спливаються ріжні крови, але в наших жилах — інформую тебе — ніколи не було ні краплини від москалів і жидів...

Ноель здавалось, що роки, а не хвилини проплили, поки тато замовк. Відчула себе не розумом, але ж внутрішнім ірраціональним почуттям відповідальною й серіозною людиною, котра мусить знати й розуміти, що має чинити. Встала з канапи й, простягаючи батькові руку, скромно, але твердо сказала:

— Обіцяю. Най допоможе мені Бог.

Хвилюючись не помітила, що останню фразу промовила по еспанськи, як говорили ще її прадіди:

— Valgame Dios!...

Батько також підвівся й міцно, як мужчині, стиснув її руку. Був певен, що прийняв обітницю від свідомої людини, а не півдитини й дівчини...

Не без гумористики Ноель за тиждень склала потрібні іспити й одягла незграбний одяг вихованки „Кіевскаго інституту благородних дєвіц“. (Далі буде).

Іван Зубенко.

Андрій Чайковський*.

(Докінчення)

В квітні 1932 р. сенаторка О. Кисілевська одержала з Золочева лист від управи театру ім. Тобілевича. Зміст того листа був короткий і пророчистий: „Гинемо! Якщо не буде піддержки громадянства, театр розлетиться!“

Коломия прихильно ставилася до Театру ім. Тобілевича. Треба мобілізувати громадянську допомогу, але як це зробити? Як апелювати до краю... з Коломиї? Треба, щоб цей заклик, ця акція виходила від „фірми“ авторитетної, дуже авторитетної.

Для жіноцтва краю (бодай організованого) імя сен. О. Кисілевської вистарчало. Але як зрушити сумління мужеської частини?

Утворилась група прихильників Театру ім. Тобілевича: сен. О. Кисілевська, письм. О. Дучимінська, письменник Дмитро Николишин, дир. О. Синенький, др. Роман Ставничий. Вирішили звернутися до Др. Андрія Чайковського, щоб він не відмовився стати на чолі цієї допомогової акції, тоді вона була б авторитетна, поважна і... може дала б які-такі наслідки!..

---

*) Осьтут містимо докінчення споминів про А. Чайковського (початок гл. ч. 10. 1935). На спомини про себе заслужив покійний своєю великою і корисною письменницькою та громадянською діяльністю. Та все ж таки мусимо відмітити, що не всі твори А. Чайковського без виїмку можемо читачам поручити. Деякі з них вимагають відповідного зредагування, особливо в справах, що торкаються церковної унії XVI—XVII в. *Ред.*

Представники цієї групи йшли до Андрія Чайковського з деяким острахом. Де Рим, а де Крим! Чи схоче Андрій Чайковський сушити собі голову ще якимись там театральними справами?

Стук, стук!

— Прошу, — закликає знайомий голос.

Входимо.

— А-а, поважання!.. Прошу сідати панове... Ну, що скажете, добродію?..

— Вибачайте, пане докторе, що ми прийшли турбувати вас та й грабувати...

— Ну, то я вже наперед кажу: грабувати в мене нема чого... Не на адресу попали, панове! — привітно усміхається письменник.

—... прийшли грабувати дорогий для вас час, пане докторе... Але справа така... якби народня...

— Ага, народня!.. Ну, кажіть, у чім річ...

— Справа, пане докторе, торкається Театру Тобілевича...

— Ну, і чого хоче Театр Тобілевича?

— Піддержки моральної, а головно — матеріяльної... грошей.

— Але ж я вже казав панам: на мене слаба надія... Рада б душа в рай, та...

— Чекайте, пане докторе, так зле не є. Маєте скарби... великі скарби — ваше шановане в краю і всім знане імя...

Починаємо викладати нашу думку: звернутися в поважніших часописах із закликом до громадянства; освітлити як слід справу й гаряче попрохати помогти Театрові ім Тобілевича.

— Цей заклик, пане докторе, підпише ця група прихильників... і хочемо прохати вас, щоб ви стали на чолі усієї акції... щоб своїм авторитетним іменням надали поваги справі...

Задумався Андрій Чайковський, усміхнувся, похитав головою:

— Імя? Що імя? Коби помогло! Гаразд... я все зроблю, що мені скажете... Панове не помилились — театральна справа важна.. Дуже важна... Про виховне значіння театру не ма що й казати. Дивно мені, що наше громадянство цього не розуміє... Чого то воно тепер так? Давніше якось інакше бувало... Ось, пригадую в Бережанах...

Андрій Чайковський ожив: очі засвітилися, досить рівна його постава ще більше випростувалася, рухи набрали виразу.

— Кажу, в Бережанах... уявляєте собі, панове, в малім містечку перед війною театр Стадника витримував місяць... два місяці!.. І то при щоденних виставах!.. Та ще й доброї салі театральної не було — в буді, збитій з дощок грали... А все було повно людей...

(Пізніше я довідався, що й ця буда повстала завдяки заходам таки др. Андрія Чайковського).

— Любили люди театр, піддержували його — і театр міг робити своє добре діло... А тепер, бачите, треба тягнути до театру... — Гм... кажете — заклик... Треба б намітити щось конкретне...

Я собі подумав: — От що значить адвокат, чоловік, що думає реальними категоріями! Не загальні фрази, а річеві потягнення в нього на думці.

А Андрій Чайковський думав, думав, а нарешті й каже:

— Треба прохати наше громадянство, щоб у кожнім місті потворило такі групи прихильників театру ім. Тобілевича, як ось у нас. Треба прохати, щоб ті групи вже на місцях опікувалися Театром Тобілевича... Щоб дбали про чемну гостину й відповідне трактування артистів, про збільшення фреквенції публики, а то й про іншу допомогу... Це треба б уложити в такий ніби правильник...

(Такий правильник чи то систематичний уклад засобів допомоги Театрові опрацював пізніше проф. Д. Николишин).

Андрій Чайковський казав далі:

— Також треба, панове, заложити допомоговий фонд Театру ім. Тобілевича... ось хоч би в нашім банку — „Покутськім Союзі"... Це й близенько, можна догідно оперувати, й довіря з боку громадянства буде...

„Покутський Союз" містився тоді в Народнім Домі таки поруч із помешканням Др. А. Чайковського.

І дійсно — незабаром у нашім банку повстало конто: ч. 433— „Допомоговий фонд Театру ім. Тобілевича". А в дужках зазначено: „Вибере Др. Андрій Чайковський, або особа, яку він укаже"!

Хоч не багато, а все ж таки вибирав Андрій Чайковський — і висилалося допомогу театрові. І тепер на тім конті стоїть 5·36 зл. (пять золотих 36 сот. — а може з процентами й більше!) — тільки ж хто їх тепер вибере?!.

Написали відозви; їх умістили ось такі часописи: „Діло" (ч. 140. з дня 28/VI 32 р.), „Новий Час" (ч. 158, з дня 22/VII 32 р.) і „Неділя" (ч. 24, з дня 26/VI 32 р.). Чекаємо, які будуть наслідки.

Якось здибаю Андрія Чайковського:

— А знаєте, добродію, — каже — я все думаю над Театром Тобілевича...

— А що саме, пане докторе?

— Того, що ми написали, таки замало, щоб було щось путяще... Знаєте, я надумав так: чи не написати б нам окремі листи... до поодиноких осіб, прихильників театру?. Гадаю, що в кожнім місті вони є... А як ми ще окремо попрохаємо їх організувати допомогу, то напевно наслідки будуть кращі... При нагоді я сам буду говорити з Блавацьким, щоб „наші театральники" подали нам прізвища цих прихильників; вони самі краще знають, хто до них прихильно відноситься, а ми тих добродіїв гарно попрохаємо.

Почали писати листи.

Багато писали, багатьох просили.

Про це найкраще знає Театр Тобілевича.

Одне я тільки з цього всього помітив: коли Андрій Чайковський брався до якого діла, то хотів сповнити його річево, сутньо, а не так — от тільки для форми, „баба з воза — коням

легше"... В цім я переконався багато разів, обсервуючи впродовж 10 років життя письменника.

III.

Я навмисне згадав про те, як Андрій Чайковський відносився до справи допомоги Театрові ім. Тобілевича. Це — характеристична картина, ніби покажчик того, як поважно небіжчик трактував культурно-народні справи. На народній ниві він і сам працював, і діяпазон тої праці був широкий: починаючи від викладів у передміській читальні, через філію „Просвіти", „Рідної Школи", „Відродження" в місті аж до членства, ба навіть і головства в краєвих організаціях.

Думка про кращу долю свойого народу не покидала Андрія Чайковського ніколи: чи він був на громадянській арені, чи в тихім родиннім оточенні. Та це тільки от така собі гола думка (якої висловлення, до-речі, дуже часто в багатьох устах звучить так фальшиво!) — а опромінена почуттям власної відповідальности перед історією, підкріплена бажанням робити, скільки лише можна, в напрямі тієї думки.

Це дуже гарно відчували всі сторонні люди, що принагідно відвідували Андрія Чайковського.

От пригадую собі грудень 1931 року. До редакції „Ж. Д." завітав рідкий гість — наш земляк з Канади, інж. К. С. Продан, референт при міністерстві рільництва провінції Манітоби.

Само собою зрозуміло, що шановний гість висловив бажання відвідати Андрія Чайковського. Я мав товаришити п. Проданові при цих відвідинах.

Другого дня увечері ми пішли до Народнього Дому.

Як завжди, Андрій Чайковський прийняв нас привітно.

Утворилося дві групи: я був у товаристві зятів покійного (Др Р. Ставничого й інж. І. Трача) і тільки оком кидав у другий кут доволі просторого кабінету, де жваво розмовляли привітний господар із своїм гостем. Видно було, що ця розмова не вимушена, щира, ллється просто з душі.

А коли ми пізніше йшли вулицею, мені говорив п. Продан:

— Таким я й уявляв собі автора „За сестрою"... Дійсно варто поговорити з таким чоловіком. Почуваєш себе немов би обновленим душевно...

Ці свої враження п. інж. К. С. Продан подав і прилюдно — в своїй брошурі про подорож по Европі.

Ось що він пише на стор. 16 цієї своєї публікації *:

„Дня 28 грудня під проводом проф. Івана Зубенка відвідав я Д-ра Андрія Чайковського, адвоката і письменника. Виглядає і поводиться, як старий та бувалий запорожець, що перебув не один бій, не одно лихоліття і живе, веселий безжурний собою — лиш журиться своїм народом. Цікавило його життя наших поселенців. Інтересувався надзвичайно становищем, яке займає

---

*) „*К. С. Продан,* Референт при Міністерстві Рільництва Провінції Манітоби, Канада. П о д о р о ж д о Е в р о п и. Накладом Т-ва ім. Св. Рафаїла, Бокс 1616, Winnipeg, Manitoba, Canada, 1933.

українська молодь в Канаді. В бібліотеках просвітних товариств в Канаді читають його повісті: „Віддячився“, „Козацька Пімста“, „Олюнька“ й інші. Він передав мені привіт до канадійських українців і казав працювати, учитися й вірити в розвій та велику будучність українського народу.

— „Праця гартує, зміцнює, мусимо бути загартовані до труду і злучені, щоб труд легше поконати“...

Відвідини у Д-ра Чайковського додали мені незвичайно духа“...

А ось у моїх руках лист другого визначного українця з Канади.

„...чую великий гріх, що перервав листування з п. А. Чайковським, до якого я маю велику пошану, бо він надзвичайно гарно віднісся до нас, коли ми там були“...

І це було в моїй приявності в р. 1928.

Взагалі я не знаю випадку, коли б українець (до якого б ісповідання чи політичної групи він не належав) не виніс з відвідин у Дра Чайковського глибокого, приємного враження, що залишається на довгий час, якщо не назавжди.

*

— От маю й журу, добродію...

— А що таке, пане докторе?

— Одержав листа від Клима Поліщука з Харкова...

— Ну?

— Хотів я видрукувати там „На уходах“... Клим вів переговори з видавництвами...

(Це було в той час, як на В. Україні ще існувала „національна полекша“ й українські видавництва, на чолі з ДВУ, досить інтенсивно друкували наших клясиків і визначніших сучасних письменників, навіть не „радянського“ походження й наставлення).

— Ну, і що?

Я був дуже цікавий на відповідь. Бо друковані твори там, на Радянщині, видавництва гонорували досить високо — а матеріяльні обставини Др. Чайковського, ніде правди діти, не були блискучі — то ж належна оплата його творів була б для нього великою піддержкою, чого ми йому завжди від душі бажали.

— Ну, і що, пане докторе?

— Та що вони здуріли, чи що?! — гаряче відповів: — Та ж вони вимагають несотворених річей! Ви тільки подумайте, добродію: хочуть, щоб я у третій частині[1] з Тарасівки зробив „колхоз“... А до того, ви собі уявіть! — вимагають, щоб я з цілої повісти викинув з числа дієвих осіб — священика і взагалі духовенство; також щоб повикидав усі місця про Бога, про релігію... Кажуть, що замість священика можна поставити якогось мандрівного фільософа, студента (спудея), чи щось подібне...

— Ну, і ви погоджуєтеся на такі зміни?

— Та що ви, Бог з вами!.. Та де ж би я на таке пішов!

---

[1] В Галичині друковано дві.

Це ж негідне фальшування історії... Як же можна з життя наших козаків викинути священика, Бога?!

Із своїм сумлінням на компроміс Андрій Чайковський не пішов — і радянських долярів він не побачив.

*

Цей коротенький жмут споминів мені хочеться закінчити згадкою про незвичайно тепле відношення Андрія Чайковського до своїх зятів, дітей, унуків.

З якими гордощами він, наприклад, стежив і висловлювався про громадянсько-мистецьку працю свого зятя — Др. Романа Ставничого (одного з наших найкращих диригентів „Бояна") — хоч... відомо ж, скільки труду й часу коштувала ця диригентська праця, а цей час, так би мовити, відривався від праці... в канцелярії тестя!

—

— А дивіться, пане професоре, що я дістав від дідуся в день янгола, — говорив мені старший з коломийських унуків, Дуцько Ставничий.

Гарний, білявий хлопчисько, дідусів одноіменник, показує мені якісь дерев'яні шруби, муфти, дошки; а до того всього якийсь сталевий круг з держалом посередині.

Добрий мені подарунок!

І довідуюся: Андрій Чайковський гарно умів і сам собі оправляв книжки. Цієї штуки вивчив і свого внука Андрія — й оце подарував йому комплєт підручного приладдя.

Зате скільки книжок, скільки прегарних комплєтів картонових звірят, скільки інших цікавих забавок діставав молодший — Колько!

Нарешті — варто тільки прочитати передмову до „Казок Діда Охрима", щоб відчути любов Андрія Чайковського до своїх унуків.

—

В Коломиї в Народньому Домі міститься Покутський Музей ім. Йосафата Кобринського. Завдяки зрозумінню ваги цієї справи й завдяки стараням директора музею радн. Волод. Кобринського, музей придбав цінні памятки по покійному Андрієві Чайковському: його стіл до писання, крісло, фотографії, рукописи, а також реліквії: січовий полковницький пірнач, срібний лавровий вінок і т. п. речі. В музеї є окремий куток Андрія Чайковського.

Івона Сарсей.

В давнім подружжю і в новім*.

(Переклала з французького Н. Чужа).

— „Треба пожалувати всіх тих, хто не мав матері, — говорив Поль Бурже за часів, котрі сьогодні видаються нам дуже далекими. Але ще перед ним Віктор Гюго, згадуючи своє „золотоволосе дитинство“, а також трьох вчителів, що чарували його в дитячих роках, — „сад, старого пароха й маму“, висловив summa summarum своєї любови цим пів-віршем:

— „Моя мати-була моя мати“...

І цим сказав все.

Матір довоєнної доби оточували своєрідним культом, якого молода нинішня генерація вже сливе не знає, а який проте на наше щастя мабуть повернеться. В ту добу діти не призадумувались над материним віком, бо ж в їх очах вона була втіленням мудрости, любови, чогось такого, що пробуває поза межами часу, простору й що має прикмети вічности. Коли їй було тридцять літ, вони не бачили ані її розцвіту, ані її молодости, так само, як не помічали й її постаріння: вона була „Мама“. Хай би запитали у кого-будь з них: — „Чи твоя мама гарна“? — Він би здивувався. То була мама, такого питання не можна було й ставити. Мама була — тільки мама, тобто істота, котру люблять і котрої не судять.

Після ж війни оточення довкола мами змінилось і почала вона жити в іншому кліматі. Цей рід побожного пошанівку до батьків ще хоч і зрідка подибується, але тільки в родинах побожних, численних, де дітей і нині виховують, як колись — в радощах, ніжності, в певності, яку дає щоденна інтимність. В таких родинах мати цілком віддана дітям, батькові, котрого поважає, й домові, котрий люблять. Там діти дихають цим братерським повітрям, й щастя їм видається річчю легкою, бо ж там кожен має свою ціну й займає те місце, що йому належиться. В родинах інших... — Боже мій! — В родинах інших... — Пожалься, Боже.

В 1918. році спробували якось пристосуватись будьто до потреб доби. Перший клопіт, якого хотіли позбутись, були це всі незручності родинного гнізда. По змозі — якнайменше, або й жадних дітей! Житло упрощене аж до такого ступня, що його порожнеча стала викликом. Пан має свою працю. Пані — поза домом — свої заняття. В найліпшому випадку обох обєднує думка, але ж не серце. Це — приятелі подорожі, й обоє радо дезертерують з холодного, непривітного дому, що його, коли й розвеселюють, то не сміх дитячих голосків, а гавкання цуцика — замість дитячого сміху. Чиста правда, що повоєнна доба

---

[1] Наголовок в оригіналі: Старі пісні й нові.

стала добою затьмарення родини. Сини й доньки женуть ся „за слушною ситуацією“. У хвилі відпочинку вони кохаються в грубій грі копаного мяча, й обєднуються у цілі ватаги, що почувають себе добре рішуче скрізь лише поза батьківським домом. Але що ж зробили для того, щоб їх вдома втримати? Дуже мало. Матері зо свого боку жили своїм власним життям. Вони наложили на себе ріжні повинності та обовязки, часами справжні, часами лише такі, що штучно стали необхідними. Щоправда, ті матері навчилися працювати, але ж навчились і „не старітися“. Переходячи від кремів до шмінок, а від шмінок до тривалих кучериків, прибрали вигляд сестер своїх доньок. — „Знаменито сьогодні виглядаєш“ — говорить донька своїй матері, — Чи це така а така масть дає тобі таку гладеньку шкіру? Порівнюючи свою анатомію в купелевих трико, обидві ґенерації по товариськи ставляться одна до одної. — „Знаменито тримаєш форми, муньо“! Або — „Ех, сьогодні ж ти трохи несвоя, мадам Жюлєт“! — „Щось не ведеться, чи може не спиться?“...

Слово „мама“ навіть вийшло з репертуару, немодне. Молоді студентки давали своїм матерям ласкаві, але ж смішні прізвища: „Мамі“, „Муньо“, „Мерет“, „Місс-Ма“, або найпростіш, як подружок, називали хресним найменням.

Звичайна річ, можна погодитись, що слово — лише умовна композиція звуків і не криє в собі почування. Але ж воно вже вказує на втечу. Більше нема окреслених позицій: мати й донька позичають одна одній свої сукні, свої капелюшки, діляться косметичними рецептами, як добрі приятельки. І кожна цілковито зберігає „свою повну свободу“. Часами вони — товаришки, подружки, але ж часами — й суперниці, що уважають одна одну собі за рівню. Вони навіть люблять одна одну, але ж на свій спосіб: під умовою, що не перешкоджатимуть собі обопільно ні в чому. І кожна ставить на перший плян свою повну незалежність.

Була це дивна доба. Ані години, коли сідають за стіл, не збірали родини коло родинного стола. Студентка між двома лєкціями забігає зїсти яєшню на кінці стола. „Муньо“ снідала десь в місті. Батько, раз-у-раз непевний щодо проєктів своєї родини, вважав за найпевніше пообідати в ресторані.

Таким способом дім звели лише до ролі почекальні, з журавлями теплої та холодної води, з центральним огріванням тощо. Сюди можна було входити й виходити, не зустрічаючись. Вряди-годи хтось виявляв своє здивовання: — „Так ти тут?!“...

Увечері один біг до біографу, другий, перетрушуючи свою фільософію, готовився йти кудись на чай, а третій просто залишав записочку: — „Не турбуйтесь мною, їду на вуік-ейнд“.

Без приписів і без душі, родина, позбавлена свого престіжу, стала якимсь дивовижним товариством, де один не складав другому жадних звітів. Дух жертви, ніжна відданість матерей, самовідречення, дисципліна, здавалось, стали пере-

судами, що їх недоцільно але вперто зберігають. Дух свободи, що оживляв цю корпорацію, увільняв кожного її члена від всяких примусових повинностей. За обовязок признавалось лише те, що кожний сам вважав за вказане. Здебільша ж було так, що жаден жадного обовязку собі й не призначав. — „Моя приємність мені вистачає, а на решту мені наплювать" — це була центральна ідея, що вязала ці близькі істоти, зібрані під одним дахом.

Честь когось із них або щастя? — Та це ж — слова! Слова, й ще слова порожні й позбавлені всякого сенсу. „Кожен для себе" — от се закон!

Отже годі не ствердити, що ці вулькани егоїзму в менти своїх вибухів нічого великого з себе не викидали.

Ці матері, занадто гарні, завжди заняті самі собою, — що доброго зробили вони для своїх доньок? Нині починають вже помічати, що осягнені наслідки є далекі від того, щоб зватися блискучими. Спрямувавши молоду генерацію на шлях тяжкого заробітку, матері не передбачили, що коли всі вхопляться таких життєвих форм, — то лише дуже мала кількість осягне ліпші місця.

Не навчивши молодь справжнього життя, не давши їй смаку родинного тепла, цих дітей поставили без зброї перед метою, для якої вони були ніби створені, але нічим неприготовані. Ненаситні в своїх особистих успіхах, ці „муні" й „міс-Ма" не вміли забезпечити майбутности своїм дочкам. Не зуміли приманити затишком родинного огнища юнаків, що могли б стати чоловіками їхніх дочок, юнаків, що з природи своєї куди більше вражливі на тепло привітного родинного кубельця, як про це звичайно думають. Оздоблені своєю невянливою весною, „муні" хотіли ще подобатись і тоді, коли вже їм віддзвонили. Занадто переконані в тім, що здібність заробітку дасть їх дітям незалежність, вони не зробили рішуче нічого, щоб молода ґенерація могла улаштувати собі відповідно подруже життя. Йдучи послідовно, від одного до другого, ці „занадто відмолоділі жінки" знищили найбільше рушійну силу світа — дім, тобто родину.

Але ж ідеал післявоєнної доби збанкротував. Зо штучної величности залишилась лише спрага відмолодження. Є вже деякі познаки, що вказують на правдиве відродження. Ось докази. Молоді дівчата люблять дітей. Так як і раніш, вони бажають мати чоловіка й просте життя. Ціла країна схвильована до глибини душі, аж до шалених радощів, коли вкрадену маленьку дитину знов повернено батькам. Бачимо маршала Петена, ґенерала Вейганда, які посвячуються справі освіти, як життєвому питанню цілого краю. Бачимо часопис „Луна батьків", як вона працює, шукаючи нової мудрости. Бачимо часопис „Фіґаро", який дає образки цілої ґалєрії матерей, що схилились над своїми дітьми.

Молода докторка, мати прекрасної дитинки, вся захоплена своєю новою ролею, сказала мені:

— „Нещастя моє в тім, що, виходючи заміж, я мусіла вчитись всього, я бо не знала рішуче нічого".

Оце та, що знайшла справжній сенс життя.

К. Подільський.

Межі та населення України на давніх мапах.

... rettuli me, „Sergi", te hortante maxime ad ea studia, quae retenta animo, remissa temporibus, longo intervallo intermissa revocavi...

M. T. Ciceronis Tusc. Disput., lib. I. cap. I. p. 1.

Коли ми пригадаємо собі, в яких важких обставинах зроджувалася в недавньому минулому наша державність, коли ми усвідомимо собі, що при перших кроках цього будівництва треба було рятувати саму народню назву „Україна", та ще до того дослівно відгребувати багато інших, надзвичайно важливих державно-правних даних, — стане нам зрозумілий сьогоднішній постулят вияснити раз на завжди ті питання, зробити їх відомими, самозрозумілими — науковими й життьовими поняттями.

Наша тема належить до низки державно-правних питань існування України в історичному минулому як окремої державно-політичної та ґеографічної цілости. Вона є лише частиною того великого комплєксу питань, що виринають раз-у-раз при ріжних історіоґрафічних працях. Ця тема здебільша нова, а матеріяли до неї обширні. Вповні можна її вичерпати тільки мозольними детальними студіями. Бо хоч поодинокі дослідники зібрали й опрацювали значний і цінний матеріял, то проте у їх працях не було провідної думки, ні пляну. А механічно не могли вони вичерпати всі картоґрафічні й інші історичні матеріяли, що зберігаються в архівах, музеях, бібліотеках та приватних збірках, — в поодиноких державах Европи.

Старі ґеоґрафічні мапи мають для нас тепер більшу історичну як ґеоґрафічну вартість. Професор В. Ляскоронський в своїй статті про чужі мапи й атляси XVI. й XVII. вв., що відносяться до України [1], пише: „Серед матеріялів та засобів, сутньо необхідних для історичного пізнання країни, ґеоґрафічні мапи, атляси й пляни грають дуже визначну ролю. Правда, відомості, що доходять до нас цим шляхом, бувають завжди надзвичайно короткі, доривочні й неповні, але все ж вони іноді є єдиними для історика надійними основами в тому чи іншому питанню" (op. cit. стор. 97).

Чужі мапи мають для Вкраїни сутнє значіння тому, що старші вкраїнські мапи своєї землі (а маємо докази, що вони були!) безслідно пропали, подібно як і ті великі бібліотеки на Вкраїні, про які говорить Л. Бопляя; далі тому, що наукова картоґрафія на Вкраїні розвинулася пізно та не була така блискуча й мистецька, як в Західній Европі. Зокрема всі ті чужі дані важ-

[1]) „Иностранныя карты и атласы XVI и XVII вв., относящіяся къ Южной Россіи". Див. книгу XII. „Чтеній въ историческомъ обществѣ Нестора лѣтописца", Київ 1898 р.

ливі для нас як обєктивний голос безстороннього свідка; в них міститься міжнароднє визнання українського народу, його території і його наймення.

„Вже на світанку історії, — каже далі проф. В. Ляскоронський, — бачимо спроби зобразити на площині образ земної поверхні з більшими горами, ріками, лісами, містами тощо. В старовинному світі, в Греції й у Римі географічні відомості замітно поширилися (про це дбали навіть так, що писали їх віршем, щоб легше запамятати. Прим. автора К. П.). Доба відкрить і винаходів, далі блискуча доба гуманізму дали могутній імпульс в тому ділі. Ділянка географічних знань з кожним роком росте все більше та більше. Практичні й наукові цілі причинялись до їх розвитку. В XV. і XVI. стол. в Західній Европі було вже чимало картографічних заведень, що виконували численні замовлення. Замітимо лише, що приморські, пригожі для торговельно-промислового руху країни, раніш від других зацікавились географічною наукою й у наслідок цього раніш від інших земель почали виготовляти більш чи менш подрібні мапи та атляси відомих їм країв. — Венеція, Ґенуа, Больонія, Лісбона, Амстердам, Льондон і інші міста виготовляли численні ріжні атляси та мапи, що ближчих, то й далеких малознайомих земель“ (op. cit. стор. 97—98).

Спеціяльні майстерні появились потім і в середущій Европі: в Авгсбургу, Ніренбергу, Франкфурті, Відні й ін. Тому, що чужинці більше зацікавились краями Східньої Европи, повстала в Гданську велика майстерня Гільома Гондіюса, який виготовляв уже більш подрібні мапи України та Польщі. Згодом в XVI. і XVII. ст. виходять мапи поправніші та мають більше подробиць. Найліпші мапи України з того часу — це безсумніву мапи інж. Лєвассера де Бопляна, які він виготовив впродовж 17-літнього побуту на Вкраїні в першій половині XVII. ст. Боплян виїхав з України безпосередньо перед повстанням Б. Хмельницького й у Франції (Руан) видав 5 мап України, з яких одна була загальна (ґенеральна мапа цілої Вкраїни), а інші зображували окремі її частини, а то: воєвідство Київське, Брацлавське, Подільське та Покуття, з зазначенням на кожній, що то є pars Ukrainae. Боплян використав мапи своїх попередників. Наочним доказом того є вінєтка, на якій шляхтич здирає шапку з козака. Ця вінєтка була на карті Вкраїни невідомого автора з 1644 р. Мапи Бопляна наслідували інші, перевидаючи їх чи то без змін, чи зо змінами. Важнішою зміною було те, що у Бопляна північ зазначена в долині, а у наслідувачів (напр. у Пітта) північ зображена здолини вгору, як і на нинішніх мапах.

Взагалі, віки XVI—XVIII це час появи в Европі добре опрацьованих ґеографічних мап. З того часу є дуже багато мап України. Всі вони Україну знають і її так називають (Ukrania, Ukraina). Тільки винятково деякі мапи — назви України не мають і обмежуються назвами менших областей або старшими загальними назвами, як: Scythia, Sarmatia, Roxolania, Russia. В XIX.

стол. назва України ступнево уступає, а в XX. стол. зустрічається її дуже рідко. Це наслідки російської політики.

Карти, про які ми говоримо, були виготовлені здебільша для торговельних або стратегічних цілей і тому відповідають завданням географічних мап тільки частинно.

Мапами Сходу Европи і зокрема України, — зацікавились в Росії щойно в XIX. в. Як приклади зацікавлення наведу такі праці: Лерберга „Изслъдованіе, служащее къ объясненію древней Россійской имперіи", Устряловського — переклад твору Бопляна „Описаніе Украины", Аделунга „О древнихъ иностранныхъ картахъ Россіи" 1840, И. Бокачева „Историческіе карты Россіи XV—XIX ст. СПБ. 1892, Ляскоронського й інших.

Одначе систематично досліджувати старі мапи, і то в питаннях, звязаних з Україною, починають аж з кінцем XIX. ст. Студіювати старі мапи спонукувало зацікавлення назвою „Україна" на старих мапах, її територією, містами, поселенням, лісами, характером поверхні, степовою смугою тощо.

Не без інтересу буде навести загальні погляди на ті справи російських і польських учених. Російські вчені, спочатку через незнання української мови й устійнення значіння українських слів за посередництвом московської мови, а далі і з політичних мотивів толкували назву Україна і Вкраїна як означення своєї окраїни. Але така інтерпретація не має нічого спільного з наукою, а передовсім з фільольоґічною. Багато польських учених, не робивши синтези всіх мап (як ґенеральних, так частинних), з політичних цілей намагалися доказати, що Укаїна в XVI. і XVII. століттях була дуже мало заселена та що аж польська держава принесла туди культуру й залюднила той край. Основу для тієї думки дала передовсім загальна мапа України інженера Лєвассера де Бопляна (Typus Generalis Ukrainae) з 1650. року. На цій мапі справді зазначено мало осель на Вкраїні. Одначе знаємо, що поруч із цією загальною мапою видав Боплян ще чотири побільшені подрібні мапи (Київщини, Поділля, Брацлавщини і Покуття), на яких зазначено куди більше осель. Польські вчені, щоб тенденційно вияснити назву „Україна" як „Окраїна" Польщі, замовчували згадки тієї назви в іпатському й татарському літописі з XII. й XIII. в. в.

Проф. В. Ляскоронський (українець з походження), працюючи над питанням населення України в XVI. і XVII. в. в. (і то зокрема на теиторії лівобережної України), в першу чергу переглянув старі Бопляноні мапи України у проф. В. Антоновича, а опісля звернув свою увагу на подрібрі мапи в закордонних бібліотеках. За їх поміччю доказав він всю безпідставність тверджень, що Україна взагалі, а зокрема лівобережна, була дуже слабо заселена в XVI. і XVII. в. в. Український нарід з власної ініціятиви і власною енергією поширяв („вкроював" мечем у своє посідання) свою територію й її кольонізував.

Завдяки його праці над тим питанням появився дуже гарний переклад „Опису України" Л. де Бопляна на російську мову

(Giullaume le Vasseur de Beauplan „Description de l'Ukranie), з поясненнями таких визначних українських учених, як проф. В. Антонович. Висновок проф. В. Ляскоронського про залюднення лівобережної України був так наочно доказаний, що його загально прийняли в науці.

Зацікавлений тим питанням виїхав проф. В. Ляскоронський закордон з науковою експедицією до Німеччини (Кенігсберг) і Франції (Париж).

Звівши разом ввесь свій досвід, написав він згодом працю, яку в 1898 р. прочитав на засіданню Товариства Літописця Нестора в Києві під назвою, що вже раніше була зацитована: „Иностранныя карты и атласы XVI и XVII вв., относящіяся къ Южнои Россіи". Цю його працю надрукували опісля в Записках (Извъстіяхъ) того Т-ва в Києві в р. 1898. (кн. 12). — разом з чотирма мапами Бопляна. Пяту мапу (київського воєвідства) видали фотографічним способом окремо в році 1899 в тих же самих Записках, (Извъстіяхъ) у томі XIII. Репродукція мапи дуже вдатна. Одначе В. Ляскоронський, працюючи як російський учений, мусів під урядовим примусом вживати в писаннях про Україну ненаукової, наказаної урядом термінольогії (напр. Южная Росія замість Україна).

На чисто українськім ґрунті станув перший проф. С. Шелухин. Він почав доказувати, що назва „Україна" це стародавня народня назва нашої батьківщини. Спираючись на згаданих мапах, літописах і інших історичних матеріялах, влаштував він (в роках 1904—1917 і згодом) цілий ряд публичних викладів. В них з одного боку знайомив він широкий загал, а головно українську інтелігенцію з незнайомим їй, новим і оригінальним підходом до назви „Україна", а з другого боку кидав ясне світло на наше славне минуле і тим заставляв людей цілком іншими очима дивитися на нашу старовину й цілком інакше оцінювати історично-державну традицію України.

Зокрема слід відмітити виступ проф. С. Шелухина на Чернигівському археольогічному Зїзді у 1908. році з докладом на тему: „Про походження й назву Україна" (в російській мові). Наслідком цього виступу була часописна полєміка судді С. Шелухина з професором І. Лінніченком. Пізніше, у 1916. році, в чч. 7—8. журналу „Украинская жизнь", що виходив у Москві, виступив С. Шелухин з критикою протиукраїнської пропаганди Шульґіна, проф. Ю. Кулаковського й інших „русских націоналистов", торкаючись при тім назви Україна.

З інших статтей, що обговорювали українську картоґрафічну старовину, слід відмітити статті в „Раді" 1912. р. на тему: „Українець закордоном: мандрівка в минуле" В. Подолянина (Степанківського). Автор тих статтей переглянув і описав багато мап в Британському Музею (Льондон). З опису видно, що його автор не вчений, а лише розумна спостережлива людина. Крім мап він переглянув і стару англійську пресу, що торкалась України. Тут у Бравна (письменник) знайшов він дуже цікаве порівнання

українських козаків з англійськими моряками. Як одні в степовому морі, так другі у воднім морі орієнтуються однаково по зорях.

Але ж вернімо знову до проф. С. Шелухина. Коли в 1919 р. він поїхав закордон, то першим його науковим виступом, в Льозанні, було опублікования разом з гр. М. Тишкевичем даних про Україну в книзі: „Documents historiques sur l'Ukraine", Lausanne 1919.

У ній, поруч із документами й іншими матеріялами (напр. листуванням ріжних осіб в справах України), які друкував гр. М. Тишкевич (з мапами), проф. С. Шелухин помістив статтю французькою мовою під наголовком: „Les termes Russie, Petite-Russie et Ukraine" та дав зо своєї збірки мап Бопляна вінєтки, які в льозанському виданні вийшли надзвичайно художньо і гарно.

Ту статтю дещо змінену в короткім часі переклали на англійську мову.

Під час побуту в Парижі в часі Мирової Конференції проф. С. Шелухин і на його прохання теж Іл. Борщак та почасті Галяфре відшукали цілу низку нових мап України, а зокрема знаменитий Ґльобус Корнеліюса (в паризькій національній бібліотеці). Як вислід того появились в друку окремі статті і брошури, — передовсім проф. С. Шелухина: „Назва України" (у стародавніх ґеографів) з мапами (3), що вийшла в 1921 р. у Відні, як 4. ч. „Малого Книгозбору", накладом Вид. Тов. „Франко Син і Спілка". Оця мала книжечка в науковий спосіб обговорює цілу низку питань про Україну, як: старші назви нашої землі, походження назви Україна, факт існування її в минулому (зн. назви), доказ існування України як окремої державно-політичної й ґеографічної одиниці в історії, назву племен і областей, населення України та його густоту, зовнішні й внутрішні кордони України, головні осередки нашої державности, комунікацію, спеціяльно торговельні шляхи і головні стратеґічні лінії ділань українських воєнних сил.

У 1928 р. проф. С. Шелухин надрукував в Робітничому Університеті в Празі ряд лекцій в окремім збірнику (літоґр.) на тему: „Русь, Україна, Малоросія".

У 1931 р. помістив він в Альманаху Союзу підкарпатських руських студентів у Празі статтю п. н. „Назва Підкарпаття Україною".

У 1932 р. проф. С. Шелухин видрукував в ужгородському „Українському Слові" статтю п. н.: „Назва Україна в давніх джерелах", що вийшла й окремою відбиткою.

Маючи на увазі працю проф. С. Шелухина над назвою „Україна" — в давнішому часі, його публікації в Льозанні й підчас Мирової Конференції в Парижі 1919 р. та синтезуючі праці на ту тему, що почали виходити від року 1921. — аж до його великої книги під назвою „Україна" (1935), яка друкується тепер з великим кортоґрафічним матеріялом, можемо сказати, що він розбудив науковий інтерес до назви і поняття Україна та дав оригінальну й річеву розвязку тих глибоких і важких проблєм.

Те зацікавлення обхопило й мене. Тому, працюючи від 1932

року над ріжними історичними проблємами, звернув я увагу й на стару картографію України, як важливе джерело історично-правних доказів нашої державности в минулому.

Вислідами своєї праці в Оломуці й Кромерижі на Мораві хочу поділитися з читачами саме у цій статті.

(Продовження буде).

Петро Ісаїв.

З приводу літературної нагороди за 1935 р.

Цьогорічний комунікат літературного жюрі ось такий:

„Члени жюрі, вибрані Радою „Т-ва Письменників і Журналістів ім. І. Франка" для призначення трьох літературних нагород за найкращі твори видані у 1935 р. на свому засіданні дня 17. січня 1936 р. порішили не давати цього року першої нагороди, а другою одноголосно відзначили Ірину Вільде за її дві книжки: „Химерне серце" і „Метелики на шпильках". Третьої нагороди теж не призначили нікому,

Члени жюрі погодились із становищем Ради Т-ва, щоб не брати на увагу книжок авторів уже нагороджених за два останні роки, коли вони не проявляють нічого нового у порівнанні з їх творами вже нагородженими.

З жалем зазначуємо, що член жюрі д-р М. Гнатишак, не погоджуючись із думкою більшости жюрі, що тільки один автор заслуговує на виріжнення, і стоячи на становищі, що слід виріжнити рівнорядно двох авторів, зрікся перед останнім голосуванням участи у цьогорічному жюрі. *К. Малицька, В. Радзикевич, М. Рудницький, В. Сімович.*

Одночасно член того ж жюрі Др. М. Гнатишак зложив таку заяву, поміщену в пресі:

„З причини засадничих розходжень з більшістю членів жюрі української літературної нагороди за 1935. рік, вважав я за відповідне на засіданні жюрі дня 17. січня 1936 зложити на руки голови ВП. К. Малицької резиґнацію з членства в згаданому жюрі. Тим самим не беру на себе ніякої відповідальности за рішення того жюрі". Львів, дня 18. січня 1936. *Др. Микола Гнатишак.*

В звязку з тією заявою появився разом з комунікатом жюрі теж комунікат Ради Т-ва Письменників і Журналістів:

Рада Т-ва Письменників і Журналістів ім. І. Франка у Львові, вислухавши звіту жюрі в справі літературної нагороди за 1935 р., стверджує правосильність рішення жюрі. Одночасно на основі звіту д-ра Миколи Гнатишака заявляє, що в мотивах його зречення не добачує засадничих моментів. *Рада Т-ва: Р. Купчинський, голова, д-р М. Стахів, д-р М. Коновалець, І. Кедрин, В. Софронів-Левицький.*

Рада Т-ва П. і Ж. взяла в оборону рішення жюрі, хоч не всі члени Ради Т-ва читали спірні твори (нпр. др. М. Стахів на дискусійнім вечорі заявив, що творів Н. Королевої не читав). Така оборона це вповні зрозуміла формальність, бо ж Рада Т-ва

визначила членів жюрі. Одначе вона не переконала ані Др. М. Гнатишака, ані опінії широких кругів громадянства. Др. М. Гнатишак умотивував свою заяву такими аргументами:

„Я твердржу, що мої розходження з іншими членами жюрі були засадничі — а члени Ради Товариства „не добачують“ у них „засадничих моментів“. Обмежуся до короткого зясування свого становища: жюрі не повинно було офіційно проголошувати єдиною найкращою репрезентанткою української цьогорічної літературної продукції молоду авторку, яка, при дійсно мистецькому рівні своїх творів, в тематиці покищо обмежується до чисто особистих, еротичних, і то не типових переживань; а це тим більше, що одночасно поминено і промовчано іншу авторку, (М. Г. має на думці Н. Королеву, *П. І.*), яка своїми творами формально (за виїмком чистоти мови) дорівнює попередній, а щодо поваги й глибини тематики її дуже і дуже перевищує. А тепер запит: чи таке становище не належить до засадничих справ, без огляду на конкретні особи і твори? Не знаю, як хто гадає — але моя думка така, що це справа par excellence засаднича, і цієї засади я готов боронити з найглибшим переконанням все і в кожних конкретних обставинах. І саме тому наведений вгорі комунікат Ради Товариства письменників і журналістів мене ні трохи не переконує.

Зясувавши ось так своє становище, від якого ні на крок не відступаю і на основі якого вважаю рішення цьогорічного літературного жюрі невмістним і несправедливим* — наприкінці мушу зазначити, що...“ і т. д. (Мета, ч. 4. 1936).

В наступному числі „Мети“ (ч. 5. с. р.) Др. М. Гнатишак закинув деяким членам жюрі, що вони користуються випробованою в Німеччині методою лібералів, промовчувати („totschweigen“) мистецькі твори, що не відповідають їх психічному наставленню. Між іншим він пише:

„Оця метода промовчування, яка стала найнебезпечнішою зброєю в руках ліберально-радикальної спілки та здавила в зародку неодин великий мистецький почин — ця метода не була спеціяльністю повоєнної лібералістичної Німеччини; вона поширена всюди там, куди сягають ще впливи міжнародного лібералізму й споріднених з ним рухів. Навіть у нашому культурному житті ця метода починає процвітати, — а доказом цього ось хоч би цьогорічне рішення жюрі в справі української літературної нагороди.

Ситуація на терені жюрі була така, що, навіть при узглядненні виключно лише літературних критеріїв, були можливі лише два виходи: або поставити таку високу мірку оцінки, якої не досягнув би ніякий з виданих цього року творів,— або мірку обнизити, і тоді підпали б під неї щонайменше дві авторки, супроти яких можна бути справедливим лише тоді, коли трактуємо їх як рівнорядні. Жюрі винайшло ще третій „вихід“: воно обнизило мірку оцінки для одної авторки, а для другої лишило її і надалі вищою.

Як жеж собі пояснити такий дивний крок літературного жюрі? Річ стане ясна, коли назвемо обі ці авторки по імені: одна з них, нагороджена — це Ірена Вільде; друга, промовчана — це Наталя Королева. Перша — авторка творів, про які я вже мав нагоду писати, що вони є типовим продуктом лібералістичної культурної атмосфери. Друга — horrendum! — католицька письменниця з виразним ідеольогічним і етичним обличчям. Річ для ліберального світа нечувана і незрозуміла. Тому „totschweigen“!

А тимчасом твори Королевої „1313“, а особливо „Во дни они“, мають у собі такі великі внутрішні вартості, які не лише рівноважать, але й перевищують культурно й по мистецьки оформлену еротичну порожнечу „гарненьких“ творів Вільде.

* Підкреслення моє. *П. Іс.*

Mutatis mutandis, можна б сказати менш-більш те саме, що про Королеву, теж про К. Гриневичеву — коли б вона у свому „Шестикрильці“ не була добровільно зрезиґнувала з популярности і зі зрозумілости для інтеліґентного загалу. Отже є всі дані на те, щоб розреклямовану лібералами „обєктивність“ і їхній буцімто „чисто літературний“ підхід до оцінки здемаскувати як... звичайніський блеф. Бож це ясна річ, що при розподілі цьогорічних нагород надавала тон передусім лібералістично-радикальна ментальність більшости членів жюрі. Лише що зі своєю методою промовчування панове трохи перерахувалися — бо через мій виступ з жюрі справа все таки стала голосною й внутрішні пружини цілого цього ліберального механізму почали підозріло дринкотіти...

Причиною такого, а не іншого рішення літературного жюрі в цьому році була лібералістична ментальність у більшости рішаючих чинників. Полишаємо на боці питання, чи у всіх них ці тенденції проявлялися свідомо, чи були лише вислідом суґестії з дійсного джерела лібералістичної ментальности. Але підкреслюємо, що ця ментальність не була одинокою причиною; друга, не менше важна причина — це було звичайне собі галицько-руське амбітництво.

Коли одному з членів жюрі, який уже довший час намагається відігравати ролю одиноко компетентного чоловіка в справах літератури, — коли цьому членові жюді найліпше подобалися твори І. Вільде —то це ж була б для нього „особиста образа“, коли б ця письменниця, вихвалена в його рецензії... не одержала нагороди — або навіть коли б її одержала нарівні ще з іншою авторкою. Тому треба було порушити всі пружини, щоб таким чином задокументувати актуальність своїх диктаторських аспірацій у галицько-українській літературі. Цей член жюрі не хоче добачити, що його диктаторство вже скінчилося; минули ті часи, коли не було у Львові людей, які могли б розвіяти у публики суґестію про виїмкове становище п. Д-ра М. Рудницького. Становище потентата літератури поволі захитується — згадати б хоч тільки відому минулорічну диспуту про світогляд, або цьогорічну справу виступів у Нац. Музею і в Науковому Т-ві ім. Шевченка“.

Подібний закид світоглядової сторонничости зробив ліберальним членам жюрі о. В. Дурбак і порівнав ситуацію при цьогорічній літературній нагороді з ситуацією при нагороді Нобля італійських письменників:

„Делєдда не тому дістала нагороду, що вона одинока путня кандидатка Італії. Ні! Були під той час в Італії такі письменники, як Антін Фаґаццаро та Папіні. Але... Фаґаццаро та Папіні письменники зі світоглядом ясніше викристалізованим, ніж Делєдда. Фаґаццаро виступив проти матеріялізму та натуралізму й створив нову школу ідейних письменників, т. зв. „Лицарів Духа“, що духово обновили Італію, та своїми творами клали основу під сучасну італійську могутність. Знова Папіні, це найбільший, ґеніяльний католицький письменник, якого твори перекладені на всі европейські мови. При Фаґаццарі та Папіні блідне індивідуальність Ґрації Делєдди (а проте вона дістала нагороду, *П. Іс*).

Думаю, що Ірена Вільде завдячує свою нагороду ідеольоґічній та моральній індиферентності свого „Химерного серця“. (Мета, ч. 6, с. р.)

На дискусійнім вечорі з приводу проголошення літературної нагороди дня 30. І. с. р. всі дискутанти висловилися проти рішення жюрі і вказали, що на нагороду заслуговували ще твори Н. Королевої, Катрі Гриневичевої, О. Ольжича та У. Самчука. Свого рішення боронили виключно члени жюрі, і то дуже слабими арґументами, бо своїм власним авторитетом і кількома чехізмами (Др. М. Рудницький) та мовними похибками й архаїзмами (Др. В. Сімович). Натомість В. Радзикевич, якого „висунули на

обстріл“ згадані члени жюрі, замість реферату з конкретним умотивуванням рішення жюрі, виголосив поетичну мову, щоправда гарну, але пригожу радше на концерт. У тих поетичних рефлєксіях поминув він зовсім „Во дни они“ Королевої, твір, якому нічого не можна закинути, а який має куди більшу літературну вартість, як твори І. Вільде. При тім члени жюрі не дали навіть відповіди на всі поставлені їм питання. (Це пишу як учасник того вечора. Звіт з ходу дискусії гл. Мета, ч. 6. с. р.).

На рішення жюрі накинулась низка журналів і часописів. „Вістник“ (кн. 2, с. р.) пише:

„Мається враження, що нагороди роздають там не на підставі мистецького критерія, лише особистих — і дуже невибредних — смаків деяких членів в жюрі. З *Назустрічи* (ч. 2) (яку редаґують члени жюрі В. Сімович і М. Рудницький) довідуємося, що нагороди 1932—33 рр. властиво не знати, „чи були справжніми нагородами“, а нагороджені — чи „були справжніми лявреатами“. В другому році — „жюрі знову трохи затемнило справу“... Нагороду ж Самчукові „треба вважати до деякої міри непорозумінням“. Питання: нащо громадянство складається і доручає свої зібрані гроші такому жюрі, яке 1) само не знає — кому роздає нагороди, чи справжнім лявреатам чи ні; 2) яке замість розяснювати — затемнює справу з нагородами і 3) яке роздає їх з непорозуміння? — Між жертводавцями на літературну нагороду є наші економічні інституції, які на диво безкритично відносяться до видаваних грошей...

Гостро критикує жюрі і А. Курдидик в „Неділі“ (ч. 7. с. р.), де м. і. замічує:

„Нічого дивного, що загальна думка почала в рішенні жюрі добачувати особистий „терор“ др. М. Рудницького... Нам здається, що... сьогодні жюрі само, як би могло, відкликало б своє рішення“.

Одинокий літературний журнал на Волині „Наш Світ“ (ч. 2. с. р.) пише:

„Твердження, що в 1935 р. не було твору, гідного першої нагороди, може ще бути приняте. Але чи можна льоґічно приняти друге твердження: що не було твору трохи слабшого від нагороджених, гідного третьої нагороди?“

В „Обріях“ (ч. 2. с. р.) читаємо:

„...Занадто багато глибоких переживань перейшла українська суспільність за останнє чвертьстоліття, щоб задоволитися речами писаними на стару моду пережитих часів.

... Нерідко відкриває читач при пізнаванні літературного твору дуже поволі його естетичні вартості. Тут стане нам ясно, чому членам жюрі подобатися мусіли в першу чергу твори Ірини Вільде, чому поезії Ольжича були для них тільки „холодним у дотику камінням“ і чому наймогутніший член жюрі написав у „Ділі“ жахливу незрозумінням речі „рецензію“ на Ольжича. Офіційна галицька критика хоче, як сама на дискусійному вечорі призналася, при читанні літературних творів „почуватися добре“. Ясно, що тоді мусять їй не подобатися твори кожної сильнішої поетичної індивідуальности“. (Підкреслення моє *П. І.*).

Ідеольоґічний журнал УНДО „Шлях Нації“, (стр. 132. с. р.), зясувавши, котрі твори заслуговували на нагороду та чому, додає:

... Не диво, що загал почав добачувати за тією неґацією українства й етики в розгляді гідних нагороди творів якусь таємничу лібералістичну й навіть масонську мафію, а представником її зробив д р. М. Рудницького, що заздалегідь „знищив“ у журналах, в яких співпрацює, всі інші твори... Остаточно — немає доказів на вину др. Рудницького.. але факт залишається фактом: нагороджено інтернаціональний твір молодої письменниці, а суто національного твору К. Гриневичевої й високоетичного твору Н. Королевої навіть не виріжнено (перед тим говориться там про твір Ольжича, гідний нагороди, *П. І.*). І ще як нагороджено: одинокою з трьох цьогорічних нагород! Поле для здогадів та гіпотез — надзвичайне.

Одночасно Головна Рада Українського Католицького Союзу уфундувала нові українські літературні нагороди за твори, видані в 1936 р. (гл. Мета, ч. 7 с. р.). Безпосередньою причиною такої фундації є безперечно невдоволення з рішення жюрі серед громадянства. Це є здорова реакція.

В міжчасі появилася низка рецензій, що признають величезну літературну вартість ненагородженим творам К. Гриневичевої (Вістник кн. 1 с. р., Дзвони ч. 12, 1935., Мета, ч. 1. с. р., Новий Час ч. 19. с. р., Жін. Доля ч. 1—2. с. р., Неділя ч. 7. с. р.), О. Ольжича (Віст. кн. 12, 1935 , Дзвони ч. 12, 1935., Н. Час ч. 19. с. р., Бюл. польс.-укр. з 17. XI. 1935), а твори Королевої ставлять на европейськім рівні (Дзвони ч. 12, 1935., Мета ч. 1. с. р., Жін. Доля ч. 1—2 с. р., Нова Хата ч. 2. с. р., львівська Нива ч. 12. 1935.); крім того дуже прихильно висловлюється про них Новий Час ч. 19. с. р. і Неділя ч. 7. с. р. та Przegląg Powszechny nr. 2. 1936.

На те все відповіла „Назустріч“ (з 16. II. с. р.) слабонькою статтею О. Боднаровича. Його найбільшим арґументом за поправністю рішення жюрі є факт, що за рішенням заявилось 4 члени жюрі, а проти нього тільки 1. (Не зважає О. Боднарович, що за тим одним стоять сотки і тисячі). Дальше М. Рудницький, щоб умотивувати рішення жюрі, починає містити рецензії на ненагороджені твори (рец. „Шестикрильця“ в „Ділі“ з 18. II. с. р. і „1313“ в „Ділі“ з 19. II. с. р.). Його завваги, за виїмком заміток щодо мовних недоглядів, нестійні. При тім він хапається й таких засобів, що суґґерує незрозумілість зовсім зрозумілого речення з „Шестикрильця“, стає на котурни теольоґа і невдало розважає релігійність твору, вдає знавця середньовіччя, то знов прокидається ясновидцем, відгадуючи, як „Дзвони“ читали рукопис повісти перед друком, при чім робить негідні інсинуації*, або врешті щодо „Во дни они“ бавиться в „яйце Колюмба“ (твердження, що такий твір кожний може написати, хто має рутину). Врешті боронить рішення жюрі Др. М. Рудницький в „Неділі“, ч. 8. с. р., промовчуючи зовсім гідний нагороди твір „Во дни они“.

—o—

В попередних роках громадянство назагал без спротиву приняло приділ літературних нагород. Натомісць цьогорічне рішення жюрі зустрілось, як бачимо, з великим негодуванням

* Ближче про те гл. в відділі дискусій і рецензій в цім числі.

і протестами. Всі ідеольогічні угруповання, крім вузького круга лібералів, ба навіть багато одиниць з-поміж прихильників і співпрацівників „Назустрічі“ признали цьогорічне рішення за несправедливе і нестійне.

Самохіть виринає питання, чому так сталось, що спричинило таку різку критику членів жюрі і такі протилежні та розбіжні погляди. В чому джерело зовсім інших підходів і становищ? Члени жюрі, що підписали цьогорічне рішення, намагаються вияснити розбіжності випадковим непорозумінням, аспіраціями й амбіціями видавців та прихильників ненагороджених творів тощо. В дійсності ж коріння таких явищ сягають куди глибше.

Література це великі цінності народу. Її роля у національному, а часами й у всесвітньому житті куди більша, як це звичайно загал собі усвідомляє. Літературний твір є не тільки твором, але й творцем, не тільки різьбою, але й різьбарем, є духовою енергією не лише виявленою, але й потенціяльною, що кожночасно переміняється в кінетичну. Ідеї, думки, почування, виявлені в творі, формують душу читача, кристалізують його світогляд. Вони входять глибоко в підсвідомість і витворюють відповідне психічне наставлення та світосприймання, що керує навіть підсвідомо людськими чинами. Що відбудована сучасна Польща є в своїй найглибшій духовій основі твором „trzech wieszczy“, або що Шевченко й частинно Шашкевич витворили психічне підложжя для українського рісорджімента — в це ніхто не сумнівається. Аджеж Гомерів Ахіль дав світові Олександра Великого. „Німа з Портічі“ повела бельгійців на барикади і дала їм королівство. „Скажи мені, що читаєш, скажу тобі, що ти за людина“— це думка правдива, сперта на життєвім досвіді.

Хто бачить в творі не лише твір, але й чинник, що формує сучасні і грядучі покоління, той розуміє й всю вагу та величезну відповідальність літературного жюрі. Нагорода вказує, що нашому громадянству слід читати, на чім виховувати молоде покоління. Нагороджений твір стає атракцією в сучасності й майбутності, набирає авреолі, через що його формуюча сила значно зростає. Відповідальність жюрі куди більша серед недержавного народу, що століттями був в неволі, серед народу, що в ньому наїздники намагались приспати всі добрі, шляхетні природні прикмети духа і затоптали в багно високі ідеали, серед народу, що його розкладають токсини погубних напрямків, встрикуваних ворогами. Членами жюрі серед такого народу повинні бути люди, що бачну увагу звертають і на зміст, що вміють мистецькі критерії погодити з критеріями змісту. Якщо література це духовий корм, то членами жюрі повинні бути критики-лікарі, а не критики-кухарі. Не ті, що вміють смачно й естетично приладити їжу, байдуже, чи вона здорова і свіжа, але ті, що знають теж, яких складників організм потребує, організм недужий, вичерпаний, слабосилий.

Здавалось би, що це речі очевидні, ясні, безсумнівні. Так, але не на землі між Сяном і Збручем. Тут вам навпаки, членом

жюрі назначують теж і Дра Михайла Рудницького, що urbi et orbi проповідує „мистецтво для мистецтва“, „література без огляду на ідеї, мораль і зміст“, для якого література на „нагодах і пригодах“ та „очах і устах“ уже й кінчається (перегляньте підібрані оповідання в „Ділі“ хоч би за останній місяць).

Під сучасну пору для нації найбільш небезпечні ріжні погубні напрямки, що руйнують Україну фізично й морально, напрямки, в боротьбі з якими пролляла Україна стільки крови і понесла стільки жертв. Здавалось би теж, що ні явні, ні тихі, ні більші, ні менші прихильники розкладових ідей ніколи не ввійдуть до жюрі, ніколи не займуть почесних і відповідальних під ідеольоґічним оглядом становищ. В здоровому громадянстві, серед справжніх батьків народу і державних мужів, де рішає рація добра загалу, про щось подібне ніхто й подумати не міг би. Але в галицькім гетті, де густо-часто рішальним є факт, чи хтось сидить за одним редакційним столом, чи хтось має більші особисті впливи, тощо — тут саджають вам на почесний стілець члена жюрі й виховника народу того ж самого Дра М. Рудницького, що аж до 1932-го року співпрацював нишком в комуністичних „Нових Шляхах“[1]. На другому ж стільці члена жюрі розсідається мовознавець Др. Василь Сімович, що в Празі був відомий зо своєї великої лівости. На галицькій землі стає він виховником народу не лише як член жюрі, але й як редактор просвітянського часопису! „О, вербо, вербо, галицька, нещасна!“...

Дальше членами жюрі повинні бути люди серіозні, що в літературних і громадянських справах керуються справді своїм переконанням, а не чимсь іншим. А тим часом членом жюрі стає Др. М. Рудницький, що довгий час потайки працював в „Нових Шляхах“, а одночасно в „Ділі“, яке „Нові Шляхи“ і їх напрям якнайгостріше поборювало й осуджувало. Хто працює потайки в двох ворожих собі часописах одночасно, у того аджеж не може рішати переконання!

Той же сам Др. М. Рудницький виявив, що він не вміє бути обєктивний і що керується в своїх оцінках особистою нехіттю. Прорéчистим доказом того є брутальний напад в „Ділі“ (ч. 249, 1935), за який відповідальним є Др. М. Рудницький[2] — на таку заслужену людину, як проф. І. Огієнко, напад посунений до таких меж, що громадянство з обуренням зареаґувало на нього пером посла Дра С. Барана (Діло, ч. 285), а редакція „Діла“ мусіла справу тушувати. Така необєктивність і сторонничість на галицькій землі зовсім не перешкоджає, щоб стати членом літературного жюрі.

Врешті членом жюрі повинен бути знавець, що здобув собі

[1] Є, щоправда, теж цілий ряд інших людей, які свого часу писали до „Нових Шляхів“, та яких проте тепер годі щонебудь закинути. Але це люди, що писали в цьому журналі явно в його початках, та пізніше радикально пірвали з ним усі звязки. Отже це не те, що довголітня тісна і потаємна співпраця в „Н. Ш.“, при одночасній постійній редакційній праці в „Ділі“.

[2] Напад вправді непідписаний, але за нього відповідає Др. М. Р. як референт тих справ в „Ділі“.

довіря, як не загальне, то щонайменше більшости громадян, або принаймні знавець, якого критерії не ставиться під знак запиту. А тим часом у нас стає членом жюрі критик, що його раз-у-раз поборюють від кількох літ численні поважні угруповання. Дзвони, Мета, Нова Зоря, Бескид, Вістник, Новий Час, Обрії, Самостійна Думка, давніше „Дажбог“, а в останнім часі навіть донедавна союзні „Неділя“ (гл. ч. 19 с. р.) і „Шлях Нації“, (ст. 132. с. р.) — ось журнали, що ніяк не можуть погодитися з літературним підходом Дра М. Рудницького. Не тішиться довірям і другий член жюрі Др. В. Сімович, який з критеріями згаданого критика погоджується, редагуючи спільно „Назустріч“, не має він довіря й як людина лівих поглядів.

Недовіря до рішення, переформованого такими членами жюрі, можна було передбачити згори.

— о —

Мистецтво для мистецтва — і мистецтво для життя. Громадянство наше і ціла найновіша епоха хоче мати в літературі допомічний засіб для зміцнення духової сили. Відновити й збактивізувати змеханізовану, збайдужілу, розложену пасивну людську душу.

„Перетопити світ в огні христіянської любови“ (Католицька Акція), „Всі до церкви“ (зорганізована акція американських урядових кругів, гл. „Діло“ ч. 282, 1933). „Христіянською любовю знищити економічний егоїзм і так усунути кризу“ (пропозиції Міжнародних Конгресів Праці), „Рятунок у введенню христіянських засад в державно-політичне життя“ (голоси державних мужів аж до Ст. Грабського включно, гл. „Діло“, ч. 33 с. р.) — такі-гасла ширяють у світі і широкою течією пливуть і у нас. І ось появляється мистецька повість з середньовіччя „1313“ з тими христіянськими елементами, що їх прагне світ, а враз з нею і нариси „Во дни они“, просяклі наскрізь духом жертви з любови до ближнього, духом нашій нації таким потрібним, духом нашій літературі досі ледви відомім. При тім оба твори з високим мистецьким рівнем, новими й оригінальними сюжетами, добірними художніми засобами, плястикою й стилем, твори, що їх критика ставить на висоті европейського рівня (Мета, ч. 1, Нова Хата, ч. 2. с. р., Дзвони ч. 12, 1935, „Жіноча Доля“ ч. 1—2 цього року). Але згадані члени жюрі, що донедавна гнулись по пояс на ліво, на те все глухі й невражливі. Книжки ці мабуть їм дуже невигідні. І от є на них спосіб: вибрати кілька недоглянених авторкою чехізмів, роздути їх, переборщити, сказати „без чеського словника всього не розбереш“ і... справа полагоджена. Вправді в „Во дни они“ і мовних недоглядів майже немає, але й на це є виправдання, що „розглядається оба твори одної авторки разом“... і баста.

Сьогодні у світі приготовляють національного духа до великих зусиль і важких завдань, навязуючи до давніх національних

традицій, в Італії до римських, в Німеччині до давніх германських подвигів. І в нас, для яких зусилля конечні й неминучі, появляється „Шестикрилець“, що показує могутність-потугу наших князів. Ви бачите буйного, рвучкого як степовий вихор, юнака, княжича Романа, парість Мономахову, як він завойовує нові землі: „— Кичери сунуть чета в чету... Я витну у пень смеріччя і вирубаю шлях на той бік угорських границь... На Ужок пробю гори! З полонини погрожу франкам“!... Ви впиваєтеся життєрадісною силою князя і його війська-дружини, його владними мріями, ви гордієте, що ви потомок сміливого княжого роду і віднаходите сліди споріднення з давніми відважними героями. Що слово, то самоцвіт, що речення, то вогнистий брилянт, що сторінка, то краса. Одначе члени жюрі справляться і з цим твором. Від чого ж празький мовознавець, автор „вдатних“ пояснень Кобзаря? Є! Ось слово „рцу“. Взагалі архаїзми фальшиві, дарма що це гарні новотвори. А дальше твір тяжкий, треба зусиль (ох, якжеж вони зусиль не люблять!). І твір відкладають на бік.

У світі брязкіт зброї, скрегіт заліза, воєнна заграва. Треба характерів і неугнутости лицарів. І появляються поезії „Рінь“. Ви відчуваєте тверду душу, що ставить владно кроки, ви дотикаєтеся холодного панциря, під яким кипить горяч серця, вам вчувається раз-у-раз стукіт маршу римських легіонів та стогін землі під вантажем віків, землі, що ось-ось стрясе хребтом, розсуне тягар і покаже золоту далечінь. Строфи витесані як з каменя, вишліфовані як справді річна рінь. — Але жюристи мають і тут аргумент: „Та ж він друкував в „Вістнику“ ще кращі вірші, та ж нема одноцілости“. І з Парнасу його комітъ головою.

Глибока любов своєї землі, мозольна праця на ній і виразна національна свідомість своїх завдань — ось бетон, що на нім майбутність здвигне нашу долю. І появляється талановитий твір „Війна і революція“. Ви читаєте і вростаєте в рідну землю, як гірські верхи, ви присягаєте враз з Матвієм пролляти за неї піт і свою кров, вам добувається за Матвієм з душі: „Підходь, арміє — сто тисяч, я стану проти і хай сто тисяч куль бє в мої груди, а місця цього я не дам... Ні одної скиби...“ Ваша постать мимохіть вирівнюється і долоня корчиться у жилавий пястук. — Та ба, і з цим твором у членів жюрі не все гаразд. Вони рішають, що вже нагородженому авторові нагороди не дають. Правда, рішення було б зовсім слушне, якщо б воно мало на меті дати місце іншим кандидатам. Але воно стає безпідставне і нічим невиправдане, коли одночасно рішається, що нагород взагалі не має кому дати.

В часі, коли українська земля тужить за мужнім серцем грекині, що виправляла сина в похід, даючи йому щит зо словами „з ним або на нім“, або за здоровим великодушнім серцем матері Гракхів, — вас члени жюрі ущасливлюють „серцем химерним“. В часі, коли історію пишуть танками, коли готуються до найбільших зусиль і будують залізобетонні стовпи, — вам тичуть у руки „Метелики на шпильках“. Правда, при соняшній погоді

можемо повганятись і за „метеликами“, але не виключно, не одиноко, не без решти.

Знизують плечима члени жюрі, бються в груди, що не має кого позатим нагородити і на разі не знають, що зробити з грішми громадянства. А коли ви пригадаєте... аджеж є твори добрі, здорові, мистецькі, тоді відомий критик обуриться: Що, ви мене повчати? Як жебрак знає, як жебрати, так я знаю, кому нагороди давати (з дискусійного вечора) — і „аргументація“ скінчена.

Літературний твір це духовий двигун, володар людських душ — у ліберальних же критиків він тільки забава, розривка. У творах є і зміст — вони ж бачать лише форму. У творах є світогляд — вони ж прагнуть безсвітогляддя. У творах є душа, могутність, воля, краса вчинків, боротьба, подвиги, віра, шляхетність, глибші вартості буття — вони ж сприймають лише звичайні прояви життя, обставини, образи, ситуації, рухи дієвих осіб. Їх духовий нерв занидів і невразливий на велич і глибшу красу.

Якщо глибші вартості творів назвемо барвами, то Др. М. Рудницький і Др. В. Сімович літературні дальтоністи, ахроматопи, на барви сліпці. Для них література лише безбарвна фотографія, ніколи барвистий образ життя. Цьогорічне рішення жюрі — це рішення дальтоністів про твори, що їх вся сила в кольористиці. Чи ж могло воно бути інакше? Наглядним доказом цього є хоч би погляд Дра М. Рудницького на книжку „Во дни они“. Людина з здоровим духовим зором з місця збагне, що сила тих нарисів у дусі жертви і посвяти, любові ближнього, вищім духовім наставленню, що обхоплює читача жагою обнови свого я. Для Рудницького ж ті нариси — це лише „стилізація та рутина“ і більш нічого (гл. Діло з 19. II. с. р.). Той же сам духовий дальтонізм каже йому підготовляти до друку теж і твори, поставлені Церквою на індекс та з аморальним змістом (гл. проспект творів, долучений до „Діла“, ч. 25. с. р.), подібно зрештою, як в 1930 р. помістив він був в „Ділі“ ч. 280 переклад статті Айнштайна, що пропаґувала атеїзм. Що ті критики духові дальтоністи, то це їх справа. Але що ті, котрі мали б керувати українським духовим життям і наставляти його на вищі життєві й національні вартості, таких якраз критиків роблять членами жюрі, — то цього ніяк не зрозумієш.

Цьогорічний шум довкруги нагороди — це зудар двох світів, світу ліберального й залишків інтернаціонального зо світом католицьким і національними стихіями, зудар епохи, що, завдавши людству стільки ран, конає, і епохи, що світає, вечірнього марева й раннього зарева, життя, що як перекотиполе прихопилось придорожніх течій, і життя, що тягне соки з глибин рідної землі, як Самчуків Матвій, зудар „серця химерного“ з серцем здоровим, природнім, зудар „метеликів“ з орлами, зудар, що стрясає Парнасом, щоб дати місце новим силам землі.

М. Демкович Добрянський.

Ідея влади в анґлійській монархії.

Смерть анґлійського короля була подією, що сколихнула опінією цілого світу і спонукала її застановитися над характером анґлійської монархії не лише з мотивів практичної, актуальної політики, але теж з огляду на особу короля і цю інституцію, яку він собою репрезентував — інституцію анґлійської монархії, так дуже відмінної від усіх інших монархій сучасних і недавноминулих.

Европейська преса — як звичайно в справах, які не вкладаються в ніяку готову схему модерного світовідчування і не йдуть з духом часу, так і в цій справі — виявила повне незрозуміння сути анґлійської монархії. Загальний рефрен в оцінці померщого короля був такий: ідеальний король для демократичної держави. Поза харитативною діяльністю, участю в національних святах і повною старого блеску репрезентацією, вони не добачували більше поля для діяльности короля і вияву його впливу. Такий погляд далекий від дійсного стану, але він не є ніякою несподіванкою для того, хто розуміє демоліберальні, або, загальніше кажучи, „поступові“ поняття про владу, та хто знає, що теоретично-політичними заложеннями, якими живуть усі нові суспільні диктаторські рухи, не можна вияснити сутніх підстав анґлійської монархії.

Наші часи є страшенно далекі від того всього, що можна б окреслити загальним висловом „маєстату влади“. Влада, як найвища державотворча сила, як найважніший порядкуючий чинник у громадському життю, як найбільш необхідна основа всякого суспільного, дійсно людського життя, т. зн. такого, що зберігає достоїнство людини і дозволяє їй в усій повні виявитися, влада, як найвище мистецтво упостачувати і формувати нарід, як умілість „mit den unsichtbaren Händen die Menschen zu lenken“ — влада в такому розумінню є для модерного духа незрозуміла, несучасна і йому протилежна. Для такої влади, влади маєстатичної, немає в політичнім життю нашої доби ніякого місця. Бо теорія і практика демократичного „народовластя“ та випливаючі з них у неминучій послідовності тенденції анархізму, соціялізму й комунізму вбили в модерній людині всі зародки тих її душевних сил, в яких коріниться відчуття оцього маєстату влади. Бо в сфері духових цінностей знищили в ній тугу і змисл для взнеслого, шляхетного, аристократичного і — не жахаймось того слова — панського життя. В політичній площині виелімінували чинник влади: проголосили теорії про відумирання держави, про її самоліквідацію, про неодмінний прихід „неполітичних“ суспільних систем, які володарські функції володіння людьми заступлять неполітичними функціями завідування річами (н. пр. Ленінська наука про державу). З таких доктрин зродилася на наших очах найбільш деспотична й драконська за всі часи тиранія. Це вказує, що їх теоретичні заложення утопійні і противорічні.

На зміну передвоєнним політичним ідеалам, які щойно по війні проявилися виразніше в реальнім життю, прийшли нові тенденції авторитарних, тотальних, інтеґральних, чи як їх ще там звуть, рухів, що хочуть протиставитися старому демоліберальному розкладові громадського життя. Але було б помилкою думати, що вони означають реґенерацію ідеї влади, що вони знов установляють загинувший маєстат влади. Щоб означити їх місце зі становища орґанічного підходу до суспільних явищ, пригадаймо собі єрархію людських типів, подану найбільшим державотворцем Плятоном, найбільшим тому, що вже більш як 23 століття його ідеї про державу, панування і громадське життя зберегли свою свіжість, безпосередність, живучість та подиву гідну актуальність. Отже Плятон ставить на друге місце справжнього володаря (бо на першім стоїть творча людина, „приятель мудрости і муз"), а щойно на девяте, останнє деспота, або, вживаючи сучасного нам терміну, диктатора. Хочу, навівши це протиставлення, звернути увагу на величезну різницю між двома типами влади, з яких один панує с и л о ю д у х а її носіїв, а другий ф і з и ч н и м и з а с о б а м и н а с и л ь с т в а. Першу з них репрезентує н. пр. Цезар, Август, Оттон Великий і їм подібні, другу сучасні диктатури сталінські, гітлєрівські й інші. Один тип панує силою своїх ґеніяльних здібностей володарських, і головно силою своїх великих чисто людських вартостей, панує так, що вміє звести в гармонійну суцільність усі елєменти власного народу, не нарушуючи їх питомих прикмет, своєрідних вартостей, а навпаки, їх розвиваючи, отже вміє зреалізувати найвищу засаду в життю народу „Einheitlichkeit in der Mannigfaltigkeit" (одноцілість в ріжноманітності). Невидимою рукою кермує він людьми, які, хоча й відчувають, що їх хтось провадить, не відчувають цього як тягар. Другий тип панує передовсім засобами державної еґзекутиви, засобами механічної сили, викликуванням стадних, найнижчих людських інстинктів. Він нищить всі орґанічно виростаючі, звязуючі, усуцільнюючі начала, нівелює всі прояви громадського і духового життя, перемінюючи зріжничковане суспільство в безформну масу. Тому ідея справжньої влади — влади першого типу, яка будує, а не руйнує, влади, яка лише в конечності вміє примінити всю безоглядність і невмолимість державного закону (але не самоволі диктатора) — не може вирости з тих диктаторських рухів (які до того ще з диктатури роблять ідеольоґію), ця ідея витвориться хіба в реакції на них.

В історичній добі можемо спостерігати деґрадацію й ступневий занепад ідеї влади. Коли основним життєвим принципом в передісторичній добі було змагання до найбільш піднеслого, героїчного життя, то в історичній добі навпаки — найзагальнішою тенденцією є знизити життєвий рівень, є гін до найвигіднішого існування. Словом, напрям такий: від героїчно-сакрального через аристократичний до міщанського, а дальше від нього до пролєтарського рівня. Деґрадація ідеї влади поступає таким шляхом: священних володарів напівлеґендарної доби заступають типи

профанних монархів, яких влада, царювання розкладається вже на поодинокі функції в такому розумінню: володар — це військовий вожд + суддя + законодавець. Упадок великих монархій, невдача відновити священну римську імперію, европейські революції, що проголошують гасла народовластя — все це означає другий ступень занепаду. Влада монарха стає фікцією, хоч монархічну ідею ще толєрують як пережиті залишки минувшини. Носіями влади стають формально парляменти, республіканські міщанські демократії, а по суті оліґархії капіталістичних підприємців. Пригадую для прикладу: Ратенав говорив, що в дійсності світом править у капіталістичній добі кільканадцять наймогутніших европейських і американських господарських потентатів. В цій добі приходить до повного голосу капіталістична девіза: гроші дають силу і владу, коли давніше було навпаки — влада давала гроші. Що давніше нікому навіть і в голову не прийшо б — домагатися влади тому, що він має гроші, це стало тепер правилом. Але дуже скоро приходить криза демократії: капіталістичний підприємець, тип найменше войовничий та владний, а разом з ним і непродукуючий а політикуючий інтеліґент як знаряддя в руках підприємця, надаються найменше до того, щоб у своїх руках держати владу. На арену виступає жадний влади пролєтаріят, але не як зорґанізований стан робітництва, що, виділивши з-поміж себе свою власну робітничу аристократію, справедливо домагається співучасти в загально-громадських і державних справах, тільки пролєтаріят, як синонім і сукупність шарів громадянства, що соціяльно й культурно стоять найнижче. В боротьбі з розложеною демократією він здобуває владу і в цинічній безоглядності змітає всіх, що репрезентують життєвий рівень хоч трохи вищий від його, що вже є найнижчим; нищить усі культурні, суспільні й політичні надбання, які перевищають його смак і запотребовання. До всевладного голосу приходить „der letzte Mensch“, (вислів Ніцше). Він є мірилом всіх вартостей і відповідно до свого рівня нівелює все. Вислідом тієї нівеляції є маси, маси і маси. Поза сірими, безобразними масами нема вже ніяких суспільних орґанізмів.

Оте панування найнижчого типу людини не обмежилося до самої Большевії. Ось кілька образків, взятих з одного числа гітлєрівського орґану: „Передучора промовляв Вожд і Канцлєр до 80.000 штурмовиків. Ентузіязм зібраних не мав меж... Вчора 50.000 робітників, зібраних у величезній галі XV вислухало з ентузіязмом промови провідника фронту праці... Сьогодні відбулося віче спортової молоді, в якім взяло участь 35.000 людей. Говорив Бальдур фон Шірах, а промову його приняли невгаваючими оплесками“. Людське достоїнство, людська особистість стратили всяку вагу. Людина має ще вартість, поскільки вона зуміла здеґрадувати себе до рівня живого автомату, вбрати не лише своє тіло, але й душу в стандаризований та силою їй накинений уніформ масовика і поставити себе поруч тисячів інших таких же самих автоматів.

На наших очах відбувається послідня деґрадація ідеї влади, останній ступень її занепаду. У всіх краях Европи „der letzte Mensch“ защіплює свої бацилі розкладу, що дають більше або менше спустошуючі висліди; це залежить від сили ділання здорових, протилежних елєментів у громадянстві; якщо ж таких немає, або вони слабосильні, то „der letzte Mensch“ всеціло опановує народнє життя.

Є тільки один край на нашім континенті, де ці зародки не приймаються, де вони взагалі не знаходять пригожого для себе ґрунту — це Велика Британія.

Світова війна стрясла престолами, кілька з-поміж них завалилося, але анґлійський залишився ненарушений. Упала династія Ромонових, бо Микола II став позолоченою іконою, далекою від народу, безвольним знаряддям у руках двірської камарилі. Скапітулювали Гогенцолєрни, бо Вільгельм II затрачував міру в своїм „sic volo, sic iubeo“, а опертя шукав виключно в „Gottesgnadentum“, для якого його громадянство вже не мало зрозуміння. Пішли на вигнання й Габсбурґи, бо не хотіли зрозуміти, що в добі визволення національностей не можна віддавати цілого десятка народів під всевладне панування двох вибраних. А ті, що спасли свої престоли, то тільки тому, що погодилися бути пасивними свідками всього того, що на їх очах відбувалося, як нпр. в Італії. Одинокий анґлійський престол не втратив у світовім буревію нічого з власного значіння й авторитету. Це пусті балачки вчених правників і публіцистів, що Анґлія не є монархією, що премієр має більше влади, як сам монарх, що Анґлія це в дійсності республіка.

Сила анґлійської монархії випливає з незвичайно високо розвиненого в анґлійських королів уміння панувати. Очевидно, ця здібність монархів могла виплекатися в народі, в якім провідні верстви під оглядом цієї вмілости сміло дорівнюють свому монархові. Ці справи надто тісно сполучені з собою, щоб можна їх відділювати. Одна впливає на другу, одна другу удосконалює. Тому при розгляді анґлійської монархії не можна обмежитися тільки до самого короля.

Основа могутности анґлійського народу, а з тим і значіння анґлійського короля були положені в минувшині. Сучасна провідна верства виводить свої початки ще з часів Вільгельма Завойовника. Вже перед ним в Анґлії зударяються два протилежні елементи: місцевий охльократично зорґанізований і напливаючий з Нормандії, варязький, більше культурний, краще зорґанізований, клясократичний, значить аристократичний елємент, який поволі але постійно відсуває тамтого від влади. Суперництво між обома дуже скоро вирішується в користь варязького елємenту. Вільгельм Завойовник підбиває Анґлію, після чого його армія „відразу вросла в землю“ — як висловлювався Липинський, бо вона складалася не з кочових грабіжників, а з варягів уже осілих, які, підбиваючи Анґлію, шукали нових догідніших варстатів праці. Вільгельма Завойовника коронував найвищий до-

стойник місцевої духовної влади. „Нова влада політична дістала санкцію тої религії, яку визнавали місцеві маси, і сама, корючись її законам, поклала тим основи для свого морального авторитету“. А підставою сили нової аристократії став її лицарський войовничий дух. Літописці оповідають, що під Гастінгс (де відбулась рішальна битва між Вільгельмом Завойовником і Гарольдом), нормани кинулись у бій з піснею про лицарські подвиги Ролянда. „Сильна віра й великі діла“ були змістом життя цієї провідної верстви. Про те, в чім коріниться вікова сила Анґлії, пише Липинський так: „Нова анґлійська клясократична аристократія повстала з армії продуцентів. Осівши в землю непорушно, на стало, та взявшись до орґанізації продуктивної праці, вона зберегла свою військову дисципліну, військову орґанізацію й військовий дух: психіку ґероїзму, хотіння великого, хотіння слави та подвигу. Характер орґанізованих і здисциплінованих лицарів продуцентів... вона передала своїм дальшим поколінням і новим анґлійським аристократичним формаціям, кінчаючи останньою: аристократією робітничою. В цім джерело вікової могутности Анґлії“. (Листи, 293).

Угольним каменем для сили монархії була далекозора політика Вільгельма. При розділі землі між нові аристократичні роди він залишив велику частину для корони, що дало йому і його наслідникам значну матеріяльну силу і повну матеріяльну незалежність від підчинених короні васалів. А свою владу над нелицарським населенням виконував не за посередництвом васалів, як це було в інших монархіях, а лише сам при помочі власних королівських державних урядників. Завдяки цьому анґлійський король не став тільки королем „панів“, залежним від їхнього вибору, а став монархом усіх шарів громадянства, головою цілого народу. „Авторитет королівської влади спирався не тільки на признанню її і благословенню владою духовною, а й на моральнім довірю до неї пасивних мас, що в королівських судах і урядах змогли знайти завжди оборону від зловживань аристократії“. (Листи, 294).

При застанові над анґлійським пануванням в світі мимохіть насувається анальоґія з римською імперією. І це порівнання має глибокі підстави. Як найважнішим чинником громадського життя в римській імперії була сильна політична воля й амбіція панувати над світом, так і анґлійський народ визначається між усіми іншими найсильнішою політичною волею. Як для римлянина найвищим заповітом було Верґілієве „Tu regere imperio populos, Romane, memento“, сформуловане в часі найбільшого блеску римського панування, так і для анґлійця найважнішою засадою є „Пануй Британіє“. Кожний анґлієць оцінює всі явища громадського життя і зовнішнього світу в першу чергу політично і волево, то значить під тим кутом, наскільки людська воля може зужиткувати й використати їх для політичних цілей.

Один управитель анґлійського колєджа на запит одного німця, в який спосіб він виховує своїх учнів на добрих держав-

них мужів, відповів: „Мої хлопці грають гокей і читають Плятона“. Ось два кардинальні засоби, якими анґлійці підготовляють молоде покоління на добрих громадян і здібних адміністраторів великої імперії: 1. спорт, що має загартувати тіло й навчити чесної, джентельменської гри в громадськім життю і політиці та 2. клясичне виховання, що ушляхетнює й оформлює духа. В ніякім іншім краю вплив плятонових творів, зокрема творів про державу, не є так сильний, як в Анґлії. Передовсім одну з плятонських чеснот — σωφροσύνη, самоопанованість, розсудливість, це, що на континенті звуть звичайно анґлійською холоднокровністю — завважуємо виразно в усіх потягненнях анґлійського політичного світа. Ця холоднокровність не є вродженою прикметою анґлійця, бо він по всій природі пристрасний, вона є наслідком систематичного виховання. „З ідеалом джентлємена — каже Вільгельм Дібеліюс, один з найкращих в Німеччині знавців анґлійського світа — стоїть у постійній боротьбі анґлійська пристрасть. Ця пристрасть це є щось, чого чужий обсерватор якнайменше сподіється за холодною, самопевною поставою джентлємена, а проте вона є одною з основних анґлійських рис. Хто оглядав хоч раз анґлійські маси при народнім святі, хто знає, як поступає анґлійський подорожний з нижчих верств, як поводиться закордоном анґлійський вояк, з якою елєментарною силою виладовується пристрасна любов і пристрасна ненависть примітивної людини, коли на хвилю зникне атмосфера товариського примусу, то цей починає мати респект перед велитенськими педаґоґічними осягами, які скриваються за холодною маскою самоопановання“. Та не тільки шляхом виховання засвоїли собі анґлійці всю державну мудрість старинного світа, вони її переняли ще безпосередно від старого Риму. Римські впливи приходять до Анґлії з Вільгельмом Завойовником і його армією. І очевидне є, що зєднаннє варязької відваги, войовничости, лицарськости з римським державотворчим мистецтвом, з ґеніяльним умінням панувати, мусіло дати в висліді найкращу верству, найдосконалішу аристократію в Европі.

Одні й ті самі методи панования бачимо в Анґлії, що й у римській імперії. Тут і там зводяться вони до двох основних засад: 1. погодити дві протилежні життєві рації — рацію завойовника і рацію завойованого, гармонійного компромісу двох ріжних законів та 2. вичути, до яких меж можна посунутися в імперіялістичнім розгоні та вміти здобутися на відвагу відпружити натягнену струну, щоб не переступити імперативу „жити самому, але й другому дати жити“ — чого н. пр. не вміють французи. Цю методу анґлійського панування найкраще ілюструють твори Кіплінґа. Цей співець анґлійського імперіялізму знаменито бачив суть великобритійського панування і знав, в чім загадка його успіху. Дуже ядерно формулює цю справу Ксавери Прушинський в „Słow-i“ (26. січня 1936). Тому наводжу його слова: „Герої Кіплінґа — це люди, що вічно шукають звязку поміж двома законами, власним і чужим: його власним моральним зако-

ном, прямим, як засади декальоґу, який кермує ним як людиною, і чужим законом, законом середовища, з котрим він зустрічається, котрим він має кермувати, або над котрим панувати. Того чужого закону шукає Кіплінґовий герой всюди; і шанує цей закон всюди, й у гірських гімаляйських племен, у кольоністів; шанує цей закон у британців римський вожд Максімус, шукає його й сам автор навіть там, де, здавалося б, нема жадного закону, жадної норми, бо існують тільки Джунґлі. Бо навіть там шукає, розуміє і шанує їх закон. Він узгіднює прості засади свого закону з тамтим чужим, природнім законом середовища. Шанує, що в нім старе, підпомагає, що добре, направляє, що скривлене. І виявляється, що цей чужинець стає цінним оборонцем місцевого закону й місцевих потреб. Закон для Кіплінґа — це суспільний інстинкт, що існує й появляється всюди там, де може бути мова про якесь громадне співжиття... І якраз внаслідок получення цих двох законів стає Кіплінґовий герой у чужім середовищі завдяки своїй службі для закону й реформі цього закону чинником може ще ч у ж и м, але вже п о т р і б н и м". Краще хіба не можна було зясувати цих підставових засад, на яких спирається анґлійська могутність у світі: зробити себе потрібним, необхідним і корисним через гармонійне узгіднення своїх інтересів і свого закону з інтересами і законами завойованого краю.

Щоб могти при помочі тих простих, але за це дуже трудних метод держати пів світа під своїм законом, на це потрібно незвичайно сильного інстинкту панування і гону до влади. Цей інстинкт і гін є якраз одною з найважніших форм анґлійської пристрасности. Ця пристрасть зробила анґлійця здобувцем світа; вона проявляється всюди, але про неї він ніколи не говорить, ані нею не маніфестується. Ґраф Чернін оповідає в своїх споминах „Im Weltkriege" про одну сцену, яку він бачив на кораблі, їдучи з Америки до Европи. В товаристві, зложенім з представників ріжних народів, був один німець і один анґлієць. Німець розводився широко про німецькі амбіції заволодіти світом, про німецьку солідність, завдяки котрій марка „Made in Germany" завоює цілий світ. Чванкуватість німця викликала в товаристві загальний несмак і обурення. На це звернувся хтось до анґлійця з запитом „а як ви думаєте про це?" — „Я — відповів той, — знаю, що до Анґлії належить світ і буде належати; але пощо я маю це говорити?" Оця самопевність і свідомість своєї цілі належить до основних рис анґлійської пануючої верстви.

Цією провідною верствою є ще й досі без уваги на всі поступи поверховної демократизації земельна аристократія, та кляса, яка дала Анґлії визначних письменників і поважне число великих державних мужів, яка від кінця 17. століття до 1832. року неподільно панувала, та й досі панує, з малими перервами, а закордонна політика й надалі залишилась її неподільною доменою. Але й у внутрішній політиці зберігає вона свій вплив при скрупулятнім збереженню демократичних зверхніх форм. В людях цієї кляси під поволокою строго унормованої, ввічливої форми пульсує силь-

ний життєвий розгін і темперамент. Вони не мають нічого спільного з пуританською тверезістю міщанського стану. Це люди діла і чину, виразно войовницького духа, які не хочуть мати нічого спільного з пацифізмом, в закордонній політиці заступають сильніші й рішучіші акорди, але без грубої загонистости. Вони з вогнем і пристрастю в своїм серці, але завжди в формі, спокійні, холодні, з непохитною певністю в виступах, як у вродженого пана. Всі вони один в одного як малі королі.

Ця кляса визначається незвичайною асиміляційною силою. Між іншим і в цім проявляється її здібність панувати, що всі провідницькі особистості з нижчих верств, які могли б бути їй небезпечні, втягає в себе. Принцип Noblesse oblige є її найважнішою життєвою засадою, без уваги на це, що наплив чужого елєменту в її ряди йде безперервно. Анґлійська шляхта ніколи не засклепилася сама в собі, як це було на континенті, і в цей спосіб оминула небезпеки звиродніння і занепаду. На основі спадкового права шляхетський титул унаслідкує тільки найстарший син, інші відходять в круги міщанства, одначе в дійсності творять переходову верству між аристократією і міщанськими елєментами. Через це ніяка непроходима стіна не відділює її від решти громадянства. До її рядів має доступ кожний, хто якнебудь в особливий спосіб вибивається. Тому аристократична кляса являється для кожного принадною ціллю, куди вона одначе приймає тільки тих, що своєю поставою, життєвим підходом, духом і квалітетами характеру їй відповідають.

Завдяки всім тим прикметам анґлійська шляхта вдержалася досі на рівні пануючого чинника в імперії. Шляхта на континенті, відмежувавшись китайським муром від нижчих верств і перемінившись таким чином в касту, скоро політично розложилась, в тому розумінні, що в змаганню затримати всі свої права і привілеї не хотіла сповняти жадних громадських обовязків і тому стала суспільним тягарем, стратила змисл існування як окрема пануюча упривілейована ґрупа не лише в очах нижчих верств, але й обєктивно. Анґлійська ж шляхта зберегла тісний звязок з нижчими верствами, постійно поповнювалася здоровими силами знизу, приймаючи до себе звідтіль найкращі елєменти. Тому не стала ніколи кастою, тільки найдосконалішою політичною еманацією цілого народу.

Розуміється, що й король мусить визначатися тими всіми здібностями й прикметами, але й мусить мати їх ще в більшій мірі, коли його роля не має звестися до пасивного репрезентанта. Анґлійська конституція, хоч навіть значно обмежує державноправні прероґативи короля, то все таки не хоче елємінувати його цілком з політичного життя. На основі цієї конституції короля мусять просити за раду у всяких політичних справах, він має право давати ініціятиву в них і остерігати. Це таке гнучке й неясне сформулювання, що дає змогу королеві, що є визначною індивідуальністю, як н. пр. Едвард VII., особисто брати участь активно в найважніших ділянках державного життя. І, як відомо,

вся закордонна політика Анґлії за Едварда VII. була його особистим ділом, він підготовив Анґлію до світової війни, створюючи цілу систему політичних союзів, які мали ізолювати Німеччину.

Король встряває активно в політику через те, що він іменує премієра. Хоч теоретично він є в тій справі вповні самостійний, то в практиці мусить брати під увагу й інші політичні сили, але це не перешкоджує йому на випадок потреби перевести своє власне рішення. Практика конституційного життя є того роду, що король може, коли державні інтереси загрожені, або коли настануть ненормальні відносини, кермувати державним кораблем, але тільки при співучасті іншого державного фактора. Він є останною інстанцією на всі непредвиджені випадки, і тому його прероґативи окреслені досить невиразно, бо не знати, в якій ситуації і в яких справах може прийтися йому ділати, в якій небезпеці держава потребуватиме його помочі. Конституція дає одному тільки королеві право кожночасного доступу до премієра. — Це виглядає дивно, але має свій змисл. Думка короля має для відповідального керманича політики впливове значіння, бо опінія монарха в тім монархічнім і праконсервативнім краю має свою вагу, з якою безумовно треба рахуватися. В той спосіб король впливає на питання щоденної політики. Але і в справах першорядної ваги він є нераз найбільш компетентним чинником з рішальним голосом. Так н. пр. Юрій V. зміг переперти закон про Home Rule для Ірляндії, проти якого була ціла палата льордів. Безкомпромісове становище короля в тій справі мало той наслідок, що палата мусіла на цей закон погодитися. Але за королем стояв премієр. Також королева Вікторія, щоб задоволити свою амбіцію, рішила проголосити себе цісаревою Індії. Проти такої новости, яку годі було погодити з анґлійською традицією, були всі впливові круги, навіть премієр Дізраелі дораджував з усієї сили заждати кілька літ, хоч бачив, що така інновація матиме велике значіння, бо сильніше звяже Індію з імперією. Однак королева була невмолима і премієр мусів всупереч усім провести відповідну постанову в парляменті.

Але поза цими конституційними прероґативами має анґлійський король ще невичерпані можливості посередно впливати на хід найважніших справ. Ці можливості дає йому своєрідність анґлійського політичного життя. Знаємо, яку величезну ролю грає в Анґлії публична опінія. Останній приклад з міністром Гором є хіба найкращим свідоцтвом того. З її голосом мусить числитися кожний керманич анґлійського уряду. Орґани цієї публичної опінії є надто скомпліковані, щоб їх можна якимсь одним терміном окреслити. Сюди належать: партійні секретаріяти, партійні засідання, клюбові сходини, делеґації з виборчих округів, доповняючі вибори до льокальних заступництв, ріжні політично забарвлені імпрези аристократів, промови партійних провідників у краю, ну й преса, а врешті найважнішим орґаном публичної опінії є таки король. Правда, згідно з конституцією король може тільки за посередництвом премієра порозумíватися з ріж-

ними політичними діячами, але ця постанова є тільки теорією, бо король має тисячу доріг до розпорядимости, якими він може піддержувати звязок з політичним світом і свою думку висловити та подати до відома, кому треба.

Другою доменою королівського всевладного впливу є льондонське Society, льондонське товариське політичне життя. Людям з континенту тяжко здефініювати оте Society, бо для наших понять це явище цілком чуже. На континенті людина має значіння відповідно до своєї освіти, суспільного становища, приналежности до впливової чи пануючої партії і тим подібних обєктивних даних. В Анґлії зовсім інакше: дорога до впливу, значіння і слави провадить невідмінно через Society. Щойно хто до неї належить, є політичною особистістю. А туди може належати тільки той, хто мав честь бувати частіше в шляхетських аристократичних домах, а передовсім хто удостоївся бути запрошеним на великі весняні або осінні лови. Це своєрідне, від громадського життя цілком незалежне оцінювання людини є для нас, людей з континенту, зовсім незрозуміле. Але воно є характеристичне для анґлійського життя.

Особливо великий вплив має Society на політику. Всі справи, що торкаються не лише біжучої політики, але й важних державних проблем, обговорюють, а навіть вирішують на шляхетських замках підчас великих принять, на ловах, спортових імпрезах тощо. Пригадаймо тепер, що король є головою і найвищою інстанцією Society, то зрозуміємо, який величезний і всемогутний вплив може він мати й очевидно має за посередництвом цього Society. Тут він панує всесильно і ніякі конституційні прероґативи його не обмежують. Кожна індивідуальність, кожне товариство, кожний політичний, суспільний, чи мистецький рух, якими заінтересувався король, дістають на його поручення доступ до Society й із тією хвилиною їх значіння і впливи є рішені. В відносинах монархічної Анґлії королівське запрошення до Осборн або Зендрінґен є соціяльним і громадським вивищенням, що може дати більші користі ніж міліонові маєтки. В тій ділянці скриваються для здібного і рішучого носія корони необчислимі можливості, яких ніяка влада премієра, навіть якби диктаторська вона була, не може обмежити.

Щойно коли візьмемо під увагу ці позаконституційні можливості вияву монаршої влади, можемо собі відповісти, чи В. Британія є монархією, чи це республіка з королем в ролі республіканського президента. Що анґлійський король панує в повнім значінню того слова, хоч його державно-правні компетенції майже ніякі, того ми, передовсім молодше покоління, що кристалізує свій політичний світогляд в атмосфері республіканській, просякнутій сильно диктаторськими елементами, не можемо зрозуміти. Таке значіння анґлійської корони, якої питомий тягар є куди більший від усіх інших елементів державного життя імперії, є можливе тільки в країні непереможних монархічних традицій, традицій в розумінню не ідеольоґії, а тієї підсвідомої сили,

яка ввійшла в кість і кров кожного анґлійця; воно є можливе в країні, де репрезентанти династії своєю повною достоїнства поставою, своїм прикладним родинним життям (це відноситься передовсім до Юрія V.), своїми ділами зміцнюють традиції і вміють навязати невидимі нитки сполуки із цілим народом. Вони одинокі ще в Европі зберегли таємничу вмілість „mit den unsichtbaren Händen die Menschen zu lenken.“

На ґрунті тих традицій виростає повне глибокої пошани і щирого — скажім це навіть так — пієтизму до особи короля. Ось кілька свідоцтв того відношення.

Самовидці оповідають, що на вулицях, якими має переїздити король, цілими годинами вичікують громадяни, щоб його бачити не зі звичайної цікавости, а з глибоко відчутої потреби. Коли захорував Юрій V., приходили з усіх сторін і кутків імперії, з доміній, кольоній, тривожні запити про здоровля короля, диктовані не якимись політичними оглядами, тільки випливаючі з чисто людського й особистого побоювання за короля. Такому глибоко імтимному відношенню до свого короля й династії не перешкоджають ніякі партійні чи політичні переконання. Навіть найзавзятіший комуніст скаже завжди про короля, що це дуже добрий, чесний і шляхетний муж. І навпаки, член королівської родини може без найменших скрупулів говорити з комуністами. Бернард Шов сказав одного разу, що, навіть коли б Анґлія була комуністичною, то й тоді найбільш поважною особою був би король. Коли Юрій V. покликав уряд Мекдональда, то нові міністри соціялісти, представляючись королеві, без обиняків і найменшого внутрішного конфлікту в їх совісті цілували його в руку. Імпондерабілії, що з них виростає оце повне пошани й інтимної сердечности відношення до короля — це неначе повітря, яким дихають і живуть усі анґлійці.

Анґлійський король і його династія стають непомітно найважнішою інституцією державного життя імперії. Це одинокий тривалий і ненарушений осередок імперії й великого народу, незалежний від жадних державних потрясень внутрі чи зовні, незаторкнений ніякими політичними конфліктами партій, інтересів, ріжних ґруп. Він — це неначе морська ліхтарня, що непорушно і спокійно стоїть над берегом, все одно, чи море розхвильоване, чи тихе, а на нього спрямований зір людей монархії, які бачать в нім віддзеркалення своєї могутности й єдности. Король — це живий символ єдности народу й імперії, так єдности в часі, як і в просторі. Вже самим своїм існуванням, незалежно від особистих кваліфікацій, король репрезентує і символізує історичну тяглість і традицію, він є лучником, що звязує минувшість з будуччиною. Але він є теж символом єдности імперії і народу в просторі. Його коронація в Вестмінстерськім соборі відбувається в приявності висланників з усіх складових частин імперії. Всі ці частини мають свої власні інтереси, завдання, амбіції, які зроджують сильні відосередні змагання, але без уваги на те все досі творять одну цілість, що її щоправда в площині права не можна

вже ніяк означити, але в сфері духовій вона таки існує. Причиною й підставою цієї духової єдности є монархія. А вловимим, живим і реальним її символом є король і династія.

Ця найважніша в державнім життю Анґлії роля короля — бути не лише зверхнім виявом, символом єдности, але й її джерелом — набирає щораз більшої ваги, бо монарх стає вже тепер єдиним орґаном цієї єдности, бо так льондонський парлямент, як і уряд, тим орґаном вже більше не є. Від світової війни анґлійська конституція дуже змінилася. Білі домінії — Австралія, Канада, Нова Зеляндія, Ірляндія, стали майже самостійними державами; й другі щораз то більше еманципуються з-під опіки льондонського уряду. Висловом цього процесу усамостійнювання доміній був „вестмінстерський статут", договір, заключений в 1931. р. між британським урядом і домініями. На його основі анґлійський парлямент зрікся всіх законодатних компетенцій супроти країв, що входять у склад імперії, а домінії дістали право безпосереднього доступу до короля. Таким чином корона стала одиноким огнивом, що лучить домінії з метрополією. А що представники доміній завжди від ряду літ волюють звертатися просто до короля, як до міністерства доміній, то приватний секретар короля став державним секретарем цілої імперії. Цей процес поступає безупинно далі. Підчас ювілейних обходів минулого року відбулася в Льондоні нарада домініяльних премієрів з великобритійським урядом, де виразно потверджено засаду, що не льондонський уряд і парлямент, а єдино і тільки корона, отже король як інституція, репрезентує єдність імперії. При проклямованню Едварда VIII. королем домінії вже хочуть використати цю засаду. Досі згідно з старою традицією новий король мусить бути проклямований зараз в Льондоні. Ця проклямація була важна і для доміній. Сьогодні домінії бажають, щоб крім цього в них окремо проклямовано короля.

Що такі тенденції ще більше зміцнюють значіння монархії і роблять її необхідною для імперії, на це хіба не треба окремо звертати уваги. Отже назагал розвиток іде в напрямі зміцнення анґлійського монархізму і зросту його ваги, а не навпаки, як хотіли б це бачити загорілі республіканці.

М. К-вич.

Редіярд Кіплінґ.

Герольд анґлійського імперіялізму і співець джунґлів (1865—1936).

Глибокий мислитель, Володислав Леопольд Яворський каже, що в руках поетів спочиває доля народів. Ця велика правда відноситься й до Кіплінга. Коли зважимо, яке величезне значіння

має для Англії ввесь кольоніяльний світ (бо чим жеж була б Англія і що значило б її панування без Індії, Австралії, африканських кольоній, Канади?) і що якраз Кіплінгові треба завдячувати психічне підложжя для великої сили й успіху англійського імперіялізму, то бачимо, що в великій мірі і в Кіплінгових руках лежала доля Англії.

„Нащо нам кольонії? Це ж тягар для Англії, джерело її клопотів і воєн". — Така здебільша панувала опінія, коли Кіплінг починав свою літературну карієру. Вона виходила з табору лібералів, які воліли торгувати з закордонними краями й робити ґешефт, як правити цими краями, порядкувати їх і звязувати з Англією. Гурток „імперіялістів" (Carlyle, Ruskin, Kingsley) здобував своїми творами вплив щонайвище на еліту англійського громадянства. До широких мас він доступу не мав. Щойно Кіплінг як 23-літний молодець здобуває своїми восьми томами віршів і оповідань безпосередний доступ до уяви й почувань загалу англійців. Їм відкриває він принадну й чарівну країну — Індії. Більшість його творів має тенденційний і дидактичний характер. Але ця тенденційність нікого не вражала, бо сам Кіплінг відзначався в усіх своїх писаннях незвичайною щирістю: в ідеї, які приняв ще замолоду, свято, майже фанатично, вірив і був переконаний, що їх можна реалізувати в життю. Нероздертий сумнівами, як ті поступові й ліберальні літерати, які вважали його синонімом назадництва і вузькоглядности, вказував з усією рішучістю шляхи, що на його думку вели англійців до панування над світом. Герої його творів — це малі будівничі великої кольоніяльної імперії, це старшини й підстаршини збройних, окупаційних сил, то урядники, адміністратори й керманичі підбитих країв, це „мужчини в уніформі кгакі, які розуміються трохи на кермованню людьми". В його творах якнайкраще віддзеркалювалися здобутки політики Родеса і Чемберлєна.

Англійський імперіялізм мав своїх рішучих ворогів — Францію за часів Маршана (Фашода), німців за Едварда VII., англійських лібералів в часі бурської війни, але все це не відібрало Кіплінгові його читачів в Англії і закордоном. В тяжкій боротьбі накинув він світові своїх героїв, а єдиною його зброєю був його великий талант, що визначався феноменальними нарраторськими здібнощами і силою суґґестії.

Уроджений в Індіях, виховувався в Англії, де кристалізувався його світогляд під впливом роздумувань над багатим, казковим краєм тристаміліонового населення, над яким панує кількадесять тисяч анґлійців, і під впливом його школи, що розвиває, гартує і кристалізує характер, впоює дисципліну, послух і солідарність та вщіплює методи панування над підбитими народами. Його батько, професор мистецької школи в Бомбаю, опісля кустос музею в Лягоре пристрасно вглиблювався в таємниці Індії, писав знамениті твори про їх мешканців та звірята і тим спрямовував сина якраз в такім напрямі. А стара індійка, опікунка молодого англійця, знайомила його з піснями, переказами й казками своєї

країни. Артистичну й романтичну атмосферу витворювала довкруги нього його мати. Через неї Кіплінг був посвоячений з президентом Королівської Академії, Едвардом Роуnter та з батьком теперішнього премієра Болдвіна.

До другої головної ділянки своєї многосторонної письменницької діяльности звернувся він, пробуваючи кілька років в Америці, де для аристократичних, владних героїв його „імперіялістичних" творів мали американці замало зрозуміння. Це дві славні „Книги Джунглів" і повість „Кім". В цій ділянці почувався він багато вільніше і природніше. В оспівуванню Джунглів розвинувся його геній найсвобідніше; тут показав він, як знаменито відчув духа індійських пущ. Відвернувся від актуальних справ імперіялістичної політики, полинув у світ фантазії і пірнув у надгангеські ліси та гущі. В „Книзі Джунглів" дав низку прекрасних картин з життя звірят, але звірят таких, що кожне з них це окремий характер з власною психікою, власними інстинктами, що більше, навіть з якоюсь своєрідною власною етикою. Навіть в Джунглях, де другі не видять нічого поза Лондоновим „пожерти або бути пожертим", він віднаходив якісь закони, що кермують життям цього звірячого світа. А „Кім" — це епопея про білого хлопця, сина ірляндського вояка, загубленого в Індії, вірного учня і провідника Лями, про хлопця, що „став приятелем цілого світа". Ці твори і ще оповідання з життя Джунглів мають безсмертну вартість — це справжнє мистецтво, яке вийшло з-під пера ґеніяльного письменника.

З відсуненням консервативного табору від керми імперією теж і Кіплінг починає тратити давній вплив. Його ідеї і голос стали неактуальними, увага громадянства відвернулася від кольоніяльних і імперіялістичних справ до питань внутрішної політики. В 1905. р. Кіплінг усувається в затишне графство Sussex, далеко від великих проблєм і голосного життейського гамору та посвячує свої сили писанню патріотичної історії Англії для молоді, хронік ґрафства, в яких зобразив давню велич улюбленої Англії. З цього спокою і відокремлення не випровадили його ані нагорода Нобля (1907) ані навіть світова війна. Поет немов відчував, що зробив своє діло, що може спокійно відійти.

Дискусії й рецензії.

Чи справді повість „буцім-то релігійна"?

Др. М. Рудницький, покликуючись на слова проф. В. Радзикевича, закидає повісті Н. Королевої „1313", буцім вона не є релігійна і не є католицька (Діло з 19. II. с.р.). Такий закид є зовсім нестійний і не має жадної підстави. Навпаки, повість „1313" є вповні католицький твір, що зміцнює католицький світогляд та етичні почування. Ось докази:

Проф. В. Радзикевич умотивував свій закид на дискусійнім вечорі (30. I. с. р.) тим, що католицький світ в цій повісті заступають типи умово і духово дуже сумнівної вартости, тоді як ворожий світ репрезентує дія-

вол Бертрам й монах Бертольд, постаті рухливі, з прикметами ініціятиви енергії і вищої індивідуальности. Проф. В. Р. помиляється в самім заложенню, бо Бертольд не є репрезентантом ворожого католицизмові світа — він є лише постаттю, на якій авторка наглядно показує правдивість християнських поглядів і засад. Коли б у повісті не було ніяких інших постатей, тільки Бертрам і Бертольд, то й тоді повість була б вповні християнська і католицька, без ніякого заміту під тим оглядом. Це своє твердження спираю на таких фактах:

Вже в І. розділі показує нам авторка Константина, сина лицаря, що не слухає і не шанує батька. За це, згідно з 4. Божою заповіддю, зустрічає його кара; він не чується щасливим в житті, тратить батька і сам в молодім віці кінчить життя серед катастрофи (стр. 106). Гріх проти 4. заповіди осмілює диявола і він закладає свої сіти на Константина, навіть і тоді, коли цей стає монахом Бертольдом. Спершу бережуть його згідно з християнською наукою перед наступом злого духа релігійні практики, а коли Бертольд їх занедбує (стр. 69) і випадково губить посвячений нашийний хрест (стр. 77), диявол, прибравши приємну для Бертольда постать ченця Бертрама, розпочинає наступ. Але, як каже християнська релігія, щоб диявол опанував людську душу, на це треба її добровільної згоди. Бертрам такої згоди домагається (стр. 80), і її дістає. Опанувавши душу Бертольда всеціло, провадить диявол його вже легко своїми випробованими шляхами. Розбуджує в нім велику гордість вченого і винахідника, почуття вищости над іншими, жагу безсмертя, яке каже йому бачити не в позагробовім життю, а в славі, силі, могутності, пануванню і доконанню безсмертних діл. Саме в цім місці постать диявола в прибранім людськім тілі найсильніша, його арґументація приманчива і це мабуть місце дало причину до закидів. Але ж Бертрам (диявол) висуває зовсім подібні арґументи, як ті, що ними спокушував злий дух Ісуса Христа на пустині (слава, могутність, влада). При тім авторка береже читача перед впливом тих арґументів в подвійний спосіб. 1) Раз-у-раз усвідомляє читачеві, що те все говорить диявол, бо читач спостерігає його кінське копито замість черевика (стр. 99), з жахом оглядає, як Бертрам самим своїм зором убиває юродивого Абеля (стр. 99), а перед тим Нарциза (90) тощо. 2) Не спекулятивною дискусією, але чимсь куди сильнішим, саме описаними фактами й образами показує, що диявольські арґументи нестійні, бо навіть своїм винаходом пороху Бертольд безсмертя не здобув. Вже в 100 літ згодом найстарші люди навіть не знали, котрий з 2 чорних ченців („Шварців") був винахідником, яке їх правдиве наймення, прізвище, рід і походження (і до нині того не знаємо). Натомість безсмертність не лише в небі, але частинно й на землі, осягнув праведний Нарциз, бо на його могилі все, і в зимі, зеленіли цвіти й зберігали память про праведника (113 стр.) та Абель (його чашка, 113 стр.). І якраз, щоб це показати, додала авторка останній розділ як епільоґ, а не тому, що не вміла повісти скінчити, як думає Др. М. Рудницький.

Я міг би тими арґументами вже вдоволитись, бо якраз на тих двох постатях виказала авторка акцією, фактами й образами всю повновартність католицько-християнських правд, через що повість є вповні католицькою. Одначе додам ще кілька слів і про інші постаті. Нарциз і юродивий Абель, люди мало освічені й прості, але праведні, з шляхетним серцем, виведені для контрасту. Люди з великим розумом не мають чого бути горді, бо люди малорозумні густо-часто схоплюють своєю інтуїцією вірніше життєві правди (вичуття приявности диявола, стр. 83, 86/87, 98) і перед Богом можуть бути вартісніші.

Крім того порушені в повісті й інші християнські проблеми. Для монахів куди більше небезпечні амбіції, гордість, бажання слави і грошей, як любов до жінок (стр. 105/6 і 59). — Померлі душі можуть остерігати живих (стр. 98). Провидіння відкриває часом людям рубець майбутности (стр. 91). — Глибокі розважання про смерть (43/44). — Винаходи за поміччю диявола, хоч мудрі й штудерні, то проте для людства погубні. — Любов природи в дусі Франца з Асижу (84) — Ora et labora — два стовпи рівноваги людського духа. Впаде стовп ora, не встоїться і labora. — Ці й цілу низку інших

католицьких та релігійних елементів зустрічаємо в повісті „1313", які роблять її вповні католицькою й релігійною.

Гадаю, що ця аналіза твору розвіє всякі легенди про його „буцім-то—релігійність".

Др. М. Рудницький пише: „Щойно, коли видали її („1313") „Дзвони", (до речі: не прочитавши її як слід), пустили зовсім неоправдану рекляму про її католицизм, щоб виправдати це видання і вдарити в релігійну струну мабуть з демагогічною метою" (Діло 19. II. с. р.).

Це очевидно звичайна вигадка Др. М. Рудницького. Чи має до цього Др. М. Р. якунебудь підставу, читач сам наглядно бачить з повищих моїх вияснень. Зрештою, чи хтось може повірити, що видавець в нинішних тяжких для книжки часах віддає до друку повість, „не прочитавши її як слід" і не розваживши її глибоко під ідеольогічним оглядом (виправлення скрипту це зовсім інша річ)?

Петро Ісаїв.

Спец від середньовіччя і повість із середньовіччя.

Др. М. Рудницький на сторінках „Діла" (чч. 36 і 37) береться за безвиглядне підприємство боронити своїми „рецензіями" на Гриневичеву і Королеву (Ольжича „зїхав" уже давніше) негативну думку жюрі про відкинені твори. Що це ніякі справжні рецензії, писані обєктивно, в яких безсторонний рецензент дав би справедливу оцінку добрих і злих сторін твору, а тільки дуже силуване й натягнене, а тому очевидно тенденційне виправдування рішення жюрі, видно з кожного речення дра Рудницького.

В ревнім бажанню „зїхати" за всяку ціну „рецензований" твір, послугується навіть прямо дітвацькими тріками: навівши одно речення з першої сторінки Шестикрильця „У княжому саду появився юнак... тріпнув гусеницею з рукава нового одіння і пішов стежками", дивується: „не розуміємо, при чім тут гусениці, ані як він міг іти відразу кількома стежками". Ми теж не розуміємо, як можна вдавати такого наївного і ставити такі питання. Адже не треба бути аж диплмьомованим і фаховим критиком, щоб зрозуміти, що образом „тріпнув гусеницею з рукава", вжитім вже на самім початку твору, авторка хоче відразу сказати читачеві, що акція відбувається на весну, коли людині, що проходжується в саді, може впасти з дерева на рукав гусениця. Що тут дивного і незрозумілого? Не розуміємо, як можна чіплятися історії зі стежками, бо ж в тексті не написано, що юнак пішов в і д р а з у кількома стежками. Видно тяжко було доказати, що твір не має мистецької вартости, коли при відсутності поважніших аргументів треба було чіплятись аж таких несеріозних засобів.

Ще грубшими нитками тенденційности переткана „рецензія" на повість Королевої „1313" і дешевеньких тріків тут багато більше. Пан Рудницький говорить очевидну неправду, коли каже на адресу видавців, що вони реклямують цю повість як релігійну і католицьку „мабуть з демагогічною метою". Він мусів послугуватися аж інсинуаціями. Каже, що ми не прочитали її як слід. Неправда, пане Докторе! Прочитали і видали якраз задля великих мистецьких і етичних вальорів цієї книжки*; що одні не підходять Вам під смак, а для других не маєте зрозуміння, то це вже не наша вина. Що ж до закиду демагогії, то це очевидний абсурд, що виказав вище П. Ісаїв.

„Рецензія" на повість Королевої є типовим прикладом, як поступає др. Р. з мистецькими творами, що їх духової вартости він не може стравити... Чіпляється тоді й найменших дрібничок, підносить їх до справ першорядного значіння, і ними намагається дискваліфікувати твір. От не подобаються йому цитати, бо взяті з сучасних поетів та від Ґете, а не з середньовічних фільософів. Але ж це в письменників звичайна річ, коби тільки цитат відповідав змістові твору. Ґеорґе напр. брав цитати з Данта, коли писав про 1917. рік, і нікому й на думку не приходило розкритиковувати його за це. Але п. Р. хорує на недугу, яка зветься criticomania maxima, то

* Виправлення скрипту це зовсім інша справа.

мусить навіть такої дрібнички вчепитись. Не подобається йому й цитат з Ґете, тому здається, що олімпієць не мав надто високої думки про критику в стилі п. дра Рудницького. „Schlagt ihn, den Hund, dass ist ein Rezensent“ — не дуже похвально, правда? Але й Гайне не думав інакше, той Гайне, що повинен бути більше симпатичний пану Р-ому, тому міг би взяти собі його думки більше до серця. „Der eine macht Libretto, der andere Musik, dann kommt der dritte, der nichts weiss, und übt Kritik“. Такі то думки мимохіть пригадуються, коли читаєш деякі рецензії деяких наших критиків.

Що більше: др. Р-ий бере в оборону католицизм перед підозрілою з католицького боку повістю (risum teneatis?). Він, правда, відчуває в тім комічну ситуацію і тому скривається за параван професора Радзикевича. Ми ніколи не мали восокої думки про літературознавство дра Р-ого, але тепер, коли він послугується таким необоснованим поглядом проф. Радзикевича, то вже не знати, що думати про це його літературознавстно. Це дуже невідповідна метода при оцінці повісти підходити до неї з такою схемою: які персонажі репрезентують білий світ, а які чорний, і відповідно до того, чи репрезентанти білого світу наділені автором світлішими чи темнішими прикметами, рішати про позитивну чи неґативну вартість твору. Метода не тільки невідповідна, але й примітивна. А вже крайно невідповідна для „1313“, повісти з с е р е д н ь о в і ч ч я. Авторка добре знає середньовічну духовість, хоч др. Рудницький вже рішив, що вона „ні трохи не відчуває духа доби. Ми зараз побачимо, як він того духа відчуває. В середньовіччю нема — в протилежності до античного світа й ренесансу — вповні автономних індивідуальностей. Людина середньовіччя — це не самостійний власний світ, незалежний від усяких вищих божеських сил, тільки це єство, в якім змагаються дві сили: сила Божа і сила злого духа, а перемога одної чи другої залежить від свобідної волі людини. Людина є, що так скажемо, тереном, в якім діють ці дві сили.* Тому ті самі персонажі повісти „1313“ можуть раз „заступати“ світ білий, а другий раз світ чорний, в залежності від того, яка сила перемагає, як це є з героєм повісти Бертольдом. З початку він „заступає“ католицький світ, а прикінці світ Бертрама, який знов не є, як це хочеться д-рові Р-ому, „паперовим маревом“**, тільки живою реальністю, а одночасно й символом. Отже в такій повісті дійсно з середньовіччя нема взагалі площі, в яку можна вложити оту схему проф. Радзикевича.

О с н о в н о ю р и с о ю с е р е д н ь о в і ч н о ї д у х о в о с т и є дуже виразна свідомість того, що все на світі упорядковане певним космічним законом, який кожній людині і кожній речі призначає її місце в цім космічнім ладі. Знехтовання або переступлення тих Божих законів та против їм веде неминуче до хаосу, до панування сатани, а для переступника кінчиться його особистим нещастям. Таке світовідчування є найглибшою основою повісти „1313“, як повісти з середньовіччя. Ідея цього космічного ладу проведена в цілій повісті. На ширше розвинення цих думок нема тут місця, та згадаймо хоч якнайкоротше, щоб стала нагляднішою вся абсурдність закидів, мовляв — авторка не знає духа доби. От нпр. старий лицар Анклітцен. Лицареві дано бути оборонцем віри та державного закону й оборонцем покривджених. Тимчасом Анклітцен нападає і грабує купців, а його домашне життя крайно рознуздане й повне жорстокости. В висліді він попадає в параліж і безславно вмирає. А його син Константин. Син повинен в патріярхальних відносинах (а такі є і в середньовіччю) повинуватись і коритися батькові. ого гордість на це не дозволяє,

* Основу під такий середньовічний світогляд поклав Св. Августин своїм твором „De civitate Dei“, в якім вказав, що в світі йде боротьба між двома царствами: царством Христа і царством сатани. Це вже знають і ґімназисти.

** Раз Бертрам для дра Р. „паперове марево“, то знов кілька рядків вище він могутня постать з надто позитивними прикметами, через що аж повість стає „буцім-то реліґійна“. Взагалі не знає др. Р., на котру ногу стати.

отже мусить покинути родинний замок. По довших перипетіях вступає до манастиря з якнайліпшими намірами віддатися молитві і науці. Монахові дана є покора, скромність і любов своїх співбратів. А Бертольд (його монаше імя), ведений почуттям гордости й вищости над другими монахами, не може довго вдержатися в межах, даних монашому життю. Тому вкінці підпадає цілковито під вплив злого духа й інспірований ним винаходить стрільний порох, який приносить йому смерть в полумях вибуху. Ченці з Бертольдового манастиря, надміру захоплені його корисними для людей винаходами і розголосом про них серед світських людей, замало віддаються монашим правилам і їхнє строге й побожне життя стає розвязле. Слава про манастир в цілім краю, а навіть у чужих краях, доводить їх до повного звороту до світських справ. Тому манастир постигла катастрофа: ввесь вилетів у воздух, коли експльодували бочки з порохом. Бо манастир цей заперечив саму ідею монашого життя і попав у конфлікт з космічним законом. Навіть у дрібних епізодах у повісті проявляється це суто середньовічне світовідчування: ловчий Кунц іде разом з другими прочанами до Риму на прощу, щоб очиститись, бо з ним говорила в лісі людською мовою серна, яка повчала його, як вилічити тяжко недужого сина Кунцового пана з вдячности за це, що Кунц перевязав їй рану і назад пустив вільною в ліс. В цім відчув Кунц і його сопутники нарушення цього космічного закону, бо серні не дано говорити людською мовою, а коли вона такою мовою заговорила, то тут входили в гру якісь таємні сили, що довели до знехтовання Божого порядку. Вже цих кілька прикладів вказує, що авторка добре зрозуміла середньовічну ментальність. Дальше нпр. любов природи в стилі Франца з Асижу, яка вже в тому часі була поширилась (опіка над осліпленим соловієм, стр. 84), ментальність середньовічних альхеміків, інквізиція в відповіднім насвітленні і ціла низка інших моментів — це все вповні вірні риси середньовіччя.

Натомість др. Р-ий „виявив у своїй „рецензії" комплєтну іґноранцію в справах середньовіччя. Його „синтеза" про середньовіччя зводиться ось до чого: „Доба великих пошестей, здичавіння обичаїв, боротьба з найбільше первісними потребами матеріяльної вигоди, вся повна жаху та крови, надихана маревами". Читаєте такі високі історіософічні міркування й самі не знаєте, чому дивуватися, чи наївній вірі п. Р-ого в невибагливість його читачів, які приймуть такі нісенітниці як авторитетний погляд найновішої науки про сереньовіччя, чи його відвазі виступати в ролі ментора в справах, на яких він не розуміється. В Зах. Европі вже ніхто від якого пів століття не буде в той спосіб висловлюватися про середньовіччя, коли не хоче наразитися на закид іґноранції, за виїмком хіба бульварних лівоорієнтованих ґазет. Нові досліди науки в ділянках історії, мистецтва, суспільних відносин допровадили до повної регабілітації середньовіччя. Згадаймо принагідно кілька імен: L. v. Ranke, Karl Hampe, W. v. d. Steinen, Max Dvožak, Werner Sombart. Один з найбільших істориків висловлюється про середньовіччя так: „Es war eine Schöpfung im grössten Stil; nie war ihresgleichen in der Welt gewesen" (Ranke „Weltgeschichte", 11—12 том, 15 глава). Чи треба ще інших цитатів? Чи треба нпр. вказувати на творця „Wiener Kunstschule" проф. Двожака, що в монументальнім творі „Idealismus u. Naturalismus in der gotischen Skulptur u. Malerei" виказав величезні мистецькі і духові цінності середньовічного, ґотицького мистецтва і тим причинився до його повної регабілітації. А відомо ж, що в творах мистецтва виявляється якнайбільш прецизно духова вартість народу. Поза пошестями, здичавінням обичаїв, жахом і кровю та боротьбою з матеріяльною вигодою (бідний пан Рудницький, понад матеріяльну вигоду не знаходить вищих справ), до речі прикметами, які можна віднести до кожної доби, п. Р-ий не бачить нічого іншого в середньовічній духовості. Чи думає він, що з такої атмосфери могла б повстати „Божественна Комедія" або середньовічна реліґійна і лицарська поезія? Колись, коли ліберальний світогляд переходив свої медові місяці, належало до „доброго тону" очорнювати середньовіччя, але ті часи далеко-далеко поза нами. Европа перейшла велику еволюцію в своїх поглядах про середньовіччя. Видно, що п. Р-ий далеко відстав від Европи, коли живе ще тими „передпотоповими" поглядами. — Справді треба за-

тратити ввесь такт і почуття міри, щоб в поборюванні одного твору загнатися аж до таких абсурдів.

Коли видвигаємо тут всі ці справи, то не тому, щоб лише боронити один твір перед несправедливою „критикою", але й тому, що ці справи мають ширше громадське значіння. Іде передовсім про те, що критика літературних рецензентів має бути творчою і позитивною в тому розумінню, що вона має спомагати літературну творчість: не тільки дошукуватися в мистецьких творах за всяку ціну неґативних рис, але обєктивно вказувати й на позитивні сторінки твору.

М. Демкович-Добрянський.

Ірена Вільде: **Метелики на шпильках.** В-во „Ізмарагд" 1936. Львів. Стор. 152, 16⁰.

Оця повість, чи радше перший том повісти, тим ріжниться від першої збірки оповідань тієї ж авторки, що тут все таки дещо більше глибини й застанови, ніж у оповіданнях. Сама повістева форма спонукує вже до більшого зглиблення теми. Але, на жаль, і тут круг зацікавлення авторки, а з нею й геройки повісти, обмежений до еротики — щоправда, здебільша трактованої в психічній сфері. Аж дивно, як це у доростаючої дівчини нема взагалі ніяких інших зацікавлень, лише виключно фліртово—еротичні. З психольоґічного боку це зовсім невірно; стверджує це навіть стаття О. Кульчицького, поміщена саме в „Назустрічі", — отже не є це „інтриґа католиків". Ну, а вже з національного та з етичного становища — така втеча в країну еретоки ще менше вказана. Проблема полового виховання, яка взагалі не надається до опрацьовання в повістевій формі, провокує авторку в деяких місцях до змальовування драстичних справ грубо натуралістичними засобами. Ось це є ті моменти, які роблять повість невиховною та сильно зменшують вартість твору, зрештою написаного культурно, з правдиво - жіночим вичуттям та з літературним хистом.

Неґативні риси тематики твору зрівноважені до деякої міри позитивними сценами, головно коли річ іде про змальовання теплої сердечної родинної атмосфери. Релігійна сфера теж знаходить своє місце в душі геройки повісти, і це особливо гарно вражає, коли авторка обмежується до ствердження фактів з психічного життя геройки. Однак, на жаль, знайшлися в книжці й деякі місця, де між рядками можна вичитати дещо легковажне відношення до релігійних справ.

На загал, твір цей не може вдіяти шкоди дозрілому, виробленому читачеві — але й нічого позитивного йому не дасть, крім кількох приємно й бездільно проведених годин. Зате для молоді та для духово незрілих читачів ця повість може принести лише лихо. Наприкінці приходиться повторити побажання, висловлене з нагоди розгляду „Химерного серця": щоб авторка, якій ворожимо літературне майбутнє, вийшла вже раз із зачарованого кола еротичних тем, та щоб почала направду творити. Техніку вже має видосконалену; тепер ще треба духа; а дух — найважніший.

м. г.

Василь Ткачук: **Сині чічки.** Нариси. З передмовою Л. Нигрицького. „Українська Бібліотека" ч. 33. Львів 1935. Сторін 128, 16⁰. Ціна 0·95 зол.

Під першим враженням здається нам, що це наслідувач Стефаника та Кміта. Та це тільки подібність сюжетів і — місцями —форми. Позатим бачимо ріжниці. Передовсім Ткачук ріжниться від Стефаника ліричним неспокійним відношенням до теми, тоді коли Стефаник має широкий віддих епіка. У Ткачука велике сцілення людського матеріялу з природою, свого роду монізм у враженнях мов ув Антонича. Ткачук співчуває зо своїми героями і природою так, що ми це відразу бачимо й чуємо. Автор „Синіх чічок" зживається зо своїм творивом, а не лише міркує чи описує його, як напр. Кміт.

Ткачук ріжниться від Стефаника ще й активізацією своїх героїв. Вони не лише тужать і нарікають, чи врешті хулять Богові, але й мають поза

чисто звірячими гонами християнську душу з критерієм совісти. Це бачимо з опису смерти гуцула, що жив на віру з жінкою:

„ Ймився за вутлі груди твердими пальцями.

— Жінко... жилисми на віру довго-довго... Пм... м... Виджу, що кінець от-от... Небого... хочу вмерти з чистою совістю, з незафацьканою душею...

Замовчав. Ні кашельнути, ні дихнути.

— Жінко.... Я старої дати чоловік, хочу скінчити, як мої деді... Йди, небого, до ксьондза, най слюб нам дасть, іди, якраз місниці...“ (стор. 25).

Коли Стефаник і інші описували часто гуцулів-поган, то Ткачук підкреслює„ у своїх героїв якраз ту „стару дату“ — християнську традицію. Його герої мають здебільша свій критерій: „Бог гніавбиси“. Саме таким підходом до описуваних людей, а також повною відсутністю еротизму в своїх „нарисах“ Ткачук доказує, що його творчість наставлена в додатнім напрямі під етичним оглядом.

При тім всім герої Ткачука не якісь траґічні дефетисти (як у першій стадії творчости Стефаника), а досить активні українці-націоналісти (наче „Мати“ Стефаника). І біда лише в тім, що в той їх націоналізм починають вдиратися теж і нотки шовіністичного націоналізму (нарис: „Перекінчик“). Молодому авторові слід бути обережним, щоб не зійти з правильного шляху.

Ткачук має короткий віддих, як звичайно лірик; тому більші нариси („Василько“) йому не вдаються. Не вміє він іще ставити сміливих архітектонічних рам своїм нарисам, то й нагадують вони радше „поезії в прозі“ ніж „нариси“. Та в тій хибі може й сила автора та його ориґінальність. Бо він здебільша не вдається в конструкційні описи, що скидаються на аґітку („Невістка“), а ставить справу так, як її бачив, чи радше відчув.

Мова автора „Синіх чічок“ місцями нездужає на перестилізування на народню, включно з усіми варваризмами говірки. На мою гадку авторові слід в чергових творах оминати ті варваризми (особливо ґерманізми) та стилізувати мову на говір хіба лише в діяльоґах. Треба також вистерігатися ґазетнього стилю („на могилі у п а в ш о г о стрільця“).

Порівнання й образи свіжі та ориґінальні. Вказує це на те, що з Ткачука буде добрий письменник, якщо очевидно поширить свій світогляд і дбатиме більше про форму. Для прикладу кілька перлин:

„Осінь за босі ноги щипала. А слота-сестра навела зграю хмар і укладалась на вулиці, на поля.

На вербові прутики нанизались цяточки дощу. Наче чванились, що їм вигідно“. (Ст. 28).

Або почування матері й сина, що сидить у тюрмі:

„...Неня ходила; била ноги — котилися сльози. Її сльози падали на землю, а земля поливала: мої капали на сірий камінь і розбивалися...“ Очі такої матери: „очі повні срібла — сліз; очі кернички“. (Стор. 9—10).

Ткачук віддає також гарно й настрій міста, знак, що не зманерується в однім сільськім матеріялі: „Я став під пелехатим каштаном, що в широке листя загортав світло малої ліхтарні. Іноді каштан трясся й скидав жовтий лист, що падав і корчився (як і мої ноги!) від зимного хідника“ (Ст. 11).

„В письменстві й у житті Василь Ткачук є дитиною, яка широко відчиненими очима дивиться на світ... Питання життя діти нашого села розвязують просто й звичайно. Розвязує їх (може навіть і не знаючи про це) й Василь Ткачук. Просто й звичайно. І саме ця простота стилю й форми збірки „Синіх чічок“ велить догадуватися, що колись виросте Василь Ткачук на молодого юнака-письменника, в очах якого скриватиметься задума українських ночей і міць української землі“ — пише в передмові до збірки „Сині чічки“ п. Л. Нигрицький. І мабуть правду пише.

С. Лишкевич.

Юрій Горліс-Горський: — **Холодний Яр.** Частина II. Зшиток 1. — Львів 1936, накладом автора, стор. 32.

Матеріяльна скрута зупинила видавничий і письменницько-мемуарний розмах самовидця кривавої розправи українських повстанчих загонів із московсько-большевицькою навалою. Далі, як і в I. частині, виринає перед очима

читача фільмова тасьма живо описаних картин із життя Холодно-ярської республіки. Далі ті самі особи з центральною особою геройського „ідеаліста" Чорноти та деякі нові. Читач запізнається із першими воєнними операціями повстанців, що немов сконсолідувалися і з перманентних та доривочних повстанчих загонів утворили повстанчу республіку. Бачимо популярність цієї республіки, довіря й любов до неї селянства і любов того ж селянства до своєї держави, його посвяту для батьківщини, а одночасно теж деяких нездисциплінованих осібняків (Дігтор, голова повстанкому), що приносили більше шкоди, як хісна, національній справі.

І в цьому першому зшитку, який щотільки розпочав описувати воєнні операції повстанчої республіки, є криваві картини більшовицького терору, без яких спомини втратили б мабуть повістеву й мемуарну плястику.

В порівнанні з І. част. Горський виробив дещо стиль, розвинув письменницький хист, хоч не зовсім удосконалив мову.

Чекаємо дальших зшитків II ч. мемуарів про Холодний Яр.

В. М. Л.

Григорій Дворянин: **Наука сектантів і Католицька Церква.** 8^0, стор. 174. **Зі вступом** *Їх Ексц. Митрополита Кир Андрея Шептицького.*

Ця книжка, автором якої є укінчений богослов п. Дворянин, — це мабуть одинока основна, в українській мові, праця, де можливо всесторонно і вичерпуючо обнята квестія сектанства, — його історія та ложна наука.

Книжка поділена на 2 частини. У першій частині подає автор історію кількох, найбільш поширених сект, — у другій частині знову — науку їх, — опрокидуючи її з місця зі становища науки Католицької Церкви. І в цьому саме найбільша може цінність книжки, що вона являється практичним підручником, із якого кожний душпастир, катехит, чи й світський чоловік черпати може готові вже арґументи для поборювання сект. А про ті арґументи якраз найбільше йде...

І тому щиро треба подякувати авторові за те, що дав нам першу можливо повну апольоґію католицького становища перед закидами сектантів.

Вельми цінним доповненням книжки є вступне слово нашого Архипастиря, Високопреосвященного Митрополита Кир Андрея, що в коротких, ядерних словах вказав на головні принципи т. зв. реформаторського руху XVI. стол., що його духовими нащадками є якраз нинішні секти, — як також і на ті охоронні засоби, що немов профіляктичні ліки зможуть спинити поширення тієї духової зарази, якою являється сектанство по наших парохіях.

Не треба мабуть багато заохочувати, що священиків, то і світських людей, щоб собі набули цю так дуже корисну книжку до своєї книгозбірні; — кожний зробить це певне у власному інтересі: священики, щоб доповнити своє знання, як богослови та душпастирі та щоб засвоїти собі цінну зброю до оборонної боротьби із вовком, — що втискається до їхньої вівчарні; — а світський, хоча б навіть і байдужий для справ Церкви, — щоб іще раз переконатися, що сектанський рух не тільки шкідливий для нашої св. Віри, але й для цілости нашої нації. Бо він і в народне життя вводить шкідливий фермент, ненависть, а то й завзяту реліґійну боротьбу, яка розєднює й так розєднаний вже народ.

о. П. Дзедзик.

Проф. др. Іван Огієнко — **Словник місцевих слів у літературній мові не вживаних.** Бібліотека „Рідної Мови" ч. 3. 1934. ст. 154, 16^0.

Невтомний дослідник української мови проф. І. Огієнко, що саме в цім році обходить 25-літний ювілей своєї наукової праці, не відкладає пера з рук, щоб у місячнику „Рідна Мова" популяризувати ідею єдности мови всіх українських земель, та популярним способом учити гарної літературної мови. Виданий ним повище згаданий словничок стоїть теж на сторожі чистоти української літературної мови. В ньому подає він літературні слова

та місцеві (говіркові) в дужках, щоб вистерігатися т. зв. мовних варваризмів. Книжечка так дуже потрібна кожному журналістові й письменникові, а то й кожному інтеліґентові, щоб дати йому змогу послугуватися гарним літературним слівництвом.

Та цей словник не вистачає. Допомічними книжечками стають опрацьовані й видані теж проф. І. Огієнком нариси з складні сучасної літературної мови „Сучасна українська літературна мова", (Б. Р. М. ч. 6.) та „Складня української мови" (Б. Р. М. ч. 5.). Головно перша книжечка дає читачеві й письменникові багатий матеріял до вивчення української фразеольоґії.

Хоча в книжечках Огієнка є й багато недокладностей і деякі дрібні помилки, чи розбіжності між східною й західною українською мовою, то все ж все те не зменшує великої вартости і користи тих книжок.

В. М. Л.

Дф. Василь Лев: **Український переклад хроніки Мартина Бєльського.** Праці Українського Наукового Інституту, том XXIX. Варшава 1935. Стор. 72, 8⁰.

Молодий наш лінґвіст подає в цій праці опис рукопису ч. 1273 Музею Чарториських у Кракові, та граматику вибраних місць з хроніки Бєльського, поміщених в згаданому рукописі. Крім основно опрацьованих традиційних частин граматики того памятника (звучня, морфольоґія, невідмінні часті мови), окремо потрактовані й фонетично заналізовані чужі слова, та друга цікава частина про техніку перекладу. Особливо інтересні виїмки з тексту памятника та фотоґрафічні репродукції, подані на кінці книжки. Про те, наскільки сама аналіза мови цього памятника повна і науково обоснована, може переконати тільки докладний фаховий розбір, який ми могли б дати лише в стисло мовознавчому науковому журналі. Тут вистане ствердити, що кваліфікації автора збуджують довіря до його наукової праці. На загал, ця праця має стисло-науковий характер і надається лише для спеціялістів. Конкретний вислід цієї студії — це мовознавче підтвердження вже давніше висловленого проф. М. Возняком здогаду, що цей староукраїнський рукопис XVI-го століття походить із земель на південь і південний захід від Перемишля. Для ляїка такий невеликий вислід певно видається непропорціональним до величини книжки і до утяжливої праці автора; однак направду культурна людина ніколи не посміє легковажити того рода роботу. З таких незначних, але зрошених потом важкої наукової праці малих цеголок — поволі росте величава будівля національної культури. Великі вчені синтетики — це ґеніяльні вожди, що виграють культурні бої, послугуючись працею армії рядових наукових працівників — аналітиків.

м. г.

Хроніка.

Нова українська літературна нагорода. Від Головної Ради Українського Католицького Союзу одержали ми до проголошення ось який комунікат:

Головна Рада Українського Католицького Союзу на своїм засіданні з дня 7. II. 1936 р. уфундувала літературні нагороди за найкращі твори, видані в 1936. р. Жюрі візьме під увагу лише ті мистецькі літературні твори, що не матимуть протихристиянських тенденцій. Скількість і висоту нагород та склад жюр

устійнить Головна Рада У. К. С. пізніше. Нагороди будуть проголошені дня 22. січня 1937. р.

Львів, дня 7. лютого 1936.

ЗА ГОЛОВНУ РАДУ У. К. С.

М. Каратницький, голова. — *М. Д. Добрянський,* заступник секретаря.

Така нова літературна нагорода — це надзвичайно корисне явище. Вона причиниться до українського літературного розвою, а також і до того, що письменники в своїх творах будуть вистерігатися незгідних з католицьким світоглядом поглядів, через що збільшать їх справжню вартість. Нова літературна нагорода — це своєрідня католицька акція в літературній ділянці.

Ucrainica: В математичнім науковім місячнику „Boletin Matematico“, (ч. 8. і 9. 1935), що виходить в Буенос Айрес, появилася цінна й дуже цікава наукова праця нашого відомого математика і фізика Дра Володимира Левицького п. н.: „Über einige Zahlenreihen“ (Sobre algunas sucesiones de numeros) в німецькій, а побіч і в еспанській мові. Варто, щоб вона побачила денне світло теж в мові українській.

Нові часописи. З новим роком появилось декілька нових часописів, саме: 1) „Обрії“, літературно-мистецький і науковий тижневик, який видає й редагує Богдан Кравців у Львові. 2) „На сліді“, місячник для середнєшкільної молоді, видаваний видавничою кооп. „Вогні“ у Львові. 3) „Бережанські Вісти“ в Бережанах. 4) „Сонечко“, часопис для дітей в Рівнім (вид. Т-во „Українська Школа“). 5) „Немезіда“ в Яблонній коло Варшави, квартальник для справ визволення українського народу, історії війська тощо, за редакцією підполковника Сергія Сидоренка-Сапорая. 6) „До перемоги“, суспільно-господарський та літературно-критичний місячник, власність посла Юліяна Ревая. 7) Як видання неперіодичне появилось в Празі 1. число „Вістника українського національного конгресу“.

Оцінку нових львівських часописів подамо згодом.

Errata: В статті „Природа як момент релігійного переживання“ (Дзвони ч. 12, 1935) стр. 584, р. 5 зд. є: своєрідня, має бути: своєрідна; ст. 585, р. 11 зг. є: власністю, м. б.; властивістю; р. 14 зд. є руслом, м. б.: ростом; ст. 587, р. 3 зд. по слові „припала“ додати „природі“; ст. 589, р. 7 зг. є: складником, м. б.: складникам; р. 23 зд. є: дригих, м. б.: других.

В цьому числі в вірші В. Пачовського: „Володимир Мономах“, стр. 16, р. 13 зг. є: У холодні, м. б,: у холоді; р. 7 зд. є: переговорили, м. б.: перегородили.

Від Адміністрації.

Всі передплатники, які згідно з нашим оголошенням про премії прислали в означенім речинці передплату на 1936. рік, дістануть як премію „Війну і Революцію“ в найближчих днях. Хто замість повісти Самчука хотів би мати обі книжки Королевої, зволить нас негайно про це повідомити. На кошта пересилки, як було оголошено, треба прислати 50 сот.

До наших довжників і післяплатників. Не руйнуйте нашого Видавництва Вашими залеглостями, бо довги Ваші унеможливлюють нам правильне видавання журналу. Не робіть кривди совісним передплатникам. За журнал і книжку треба заплатити, так поступає кожна культурна людина. Вирівнайте якнайскорше Ваші залеглості.

Речинець для присилання **перед**плати (15 зол. річно) продовжуємо до 15. березня; більше не будемо його продовжати. Тому спішіться з висилкою передплати до того часу, бо після того післяплата виносить 18 зол. річно.

Приєднуйте нам нових передплатників, поручайте наш журнал Вашим приятелям і знайомим.

Нові книжки.

Слово про Ігорів полк. Український героїчний епос кінця XII. ст. Перел. С. Гординський. Л. 1936. Вид. „Варяг“. 16^0, 48.

Б. Лепкий: Казка мойого життя. Крегулець. Л. 1936. Накл. В-ва „Дружина“. 16^0, 80.

І. Филипчак: Дмитро Детько, істор. повість. Л. 1935. Накл. І. Тиктора. 16^0, 128.

І. Филипчак: Іван Берладник або Пропаща Сила. Істор. повість з XII. в. Накл. „Просвіта“ в Самборі. 1936. 16^0, 128.

А. Вартовий: У сумерках віків, істор. драма на 3 дії з ілюстр. А. Малюци. Л. 1936. Вид. „Укр. Культура“. 8^0, 56.

Тайна хлопяти, (за М. П. переповів о. Тим. Ч. С. В. В.). Вінєта й ілюстр. Я. Гніздовського. Л. 1935. Накл. В-ва „Наш Приятель“. 8^0, 76.

М. Приймак: У нуждарів, різдвяна картина в 3 діях. В-во „Світ Дитини“. Л. 1935. 8^0, 36.

Ф. Коковський: Наші соколята. Опов. з недавно минулих днів. Накл. В-ва „Світ Дитини“. Л. 1936. 16^0, 68.

С. Саламон: Нашим дзецом. (В бачванськім діялєкті). Загреб 1936. 8^0, 16.

Г. Костельник: Agcapa Dei. Шляхи віри модерної людини. Накл. автора. Львів 1936, 16^0, 94.

о. Др. Л. Глинка: Єдність католицької церкви та ріжнородність обрядів. Вид. „Мети“. Л. 1935. 16^0, 52.

Малий молитовник для молодих ремісників. Накл. о. Годунька. Л. 1935, 32^0, 32.

Др. Василій Масцюх, Апостольський Адміністратор для Лемківщини: Пастирське Посланіє до Лемків з нагоди Рождества Христового 1936 р. Львів. Форм. 14 x 19.7.

о. П. Дзєдзик: Перша українська стигматичка. Л. 1936. 16^0, 32.

В. Ласовський: Генерал Тарнавський. Репортаж. Вид. „Червона Калина“. Л. 1935. Ст. 192 + 8 ст. знимок, ф. 16^0. Обгортка В. Ласовського.

В. Калина: Курінь смерти У. С. С. Спогади старшини. З істор. вступом М. Голубця. Л. 1936. „Укр. Бібл.“. 16^0, 126.

Юрій Горліс-Горський: Холодний яр. Ч. II. Зш. 1. Л. 1936. 8^0, 32.

В. Маковський: Гмінд, табор українських збігців і виселенців в часі світової війни 1914—1918. Спогади

зперед 20-ти літ. Л. 1935. Накл. Вид. „Діло“. 8⁰, 304.

Дм. Донцов: Наша доба і література. Накл. „Вістника“, Львів 1936. 8⁰, 176.

М-р В. Барагура: Суть і завдання літературної критики. Бібл. „Нашої Культури“ (відб. з журналу). Варшава, 1935. 8⁰, 14.

Проф. д-р І. Огієнко: Складня української мови. Ч. І.: Вступ до вивчення складні. 1936. Жовква. 16⁰, 196.

І. Огієнко: Загублена українська грамота половини XV віку; М. Возняк: З української лірики XVII в., два „старосвітські отченаші“ з часу Шашкевича; К. Студинський: Галичани в гостині у М. Максимовича 1872 р. Записки Наук. Тов. ім. Шевченка т. CLIII вип. IV. Праці фільол. секції за ред. Я. Гординського. Л. 1935. 8⁰, ст. 165—223.

Богословія. Т. XIII, кн. 4. Л. 1935. 8⁰. Зміст: Dr. A. Landgraf: Petri Abaelardi Expositionis in epistolam S. Pauli ad Romanos Abbreviatio; Др. І. Шпитковський: Рід і герб Шептицьких; М. Возняк: Перший історик Церкви з вихованців львівської духовної семинарії (кінець); Я. Гординський: Петро Паславський. 2. Вибрані питання. Гетити та їхня культура (Др. Я. Пастернак). 3. Огляди й оцінки. 4. Всячина—хроніка. 5. Книжки й часописи.

A. Deruga: Piotr Wielki a Unici i Unja kościelna 1700—1711. Wilno 1936. Nakł. Instytutu Naukowo-Badawczego Europy wschodniej 8⁰, 296.

Prof. Michael Hruschewskyj, sein Leben und sein Wirken. Причинки до українознавства. Статті проф. д-ра А. Пальме, доц. д-ра Бориса Крупницького, проф. д-ра З. Кузелі і розвідка М. Грушевського про схему „руської“ історії. Вид. Укр. Наук. Інституту. Берлін, III. зш. 1935. 8⁰, 48.

Ukraine in Karten und Diagrammen. Berlin 1936. 8⁰, 20. (Видано з приводу вистави демографічно-господарських карт і діяграм у Берліні від 14. до 19. січня 1936, улаштованої Геогр. Інст. Берлінського Унів. й Укр. Наук. Інститутом у Берліні).

Дешева книжка що 2 тижні видає 20-грошові кн. Досі вийшли: 1. П. Воїн: Соціяльне. 2. Б. К.: Сучасна молодь. 3. Р. Борис: Чому Крути?! Усі вид. у Л. 1936, 16⁰ по 32 стр.

М. Заклинський: Д. Вітовський. Масова істор.-освітня бібл. Ч. 1. Вид. „Всесвіт“. Л. 1936, 16⁰, 32.

О. І. Бочковський: Абісинія й абісинська справа. З 2 мап. та 28 обр. Накл. „Просвіти“. Л. 1935. 16⁰, 71. Ч. 818 (11).

Мистецтво. Ілюстрований мистецький журнал. Орган Асоціяції Незалежних Українських Мистців. Чвертьрічник за ред. П. Ковжуна. Р. II. Зш. І 1936. 4⁰, 24 ст. 33 ілюстр.

Ілюстрований календар Українських Вістей на 1936 р. Річник II. Едмонтон, Алберта, Канада. 8⁰, 160, ілюстр.

О. Когут — Б. Котецький: Ілюстрований провідник по Львові. Накл. Т-ва „Рідна Школа“. Л. 1936. 8⁰, 48, 20 світлин Бориса Б., д-ра Дмоховського Ст., Моха О. і Щурата Ст.

Я. Ярославенко. Коляди на мішаний хор. Муз. Накл. „Торбан“. Л.

Надіслані давніше видані книжки.

Р. Е. Нараївський: Правовий порадник. Накл. Вид. „Рекорд“. Коломия, 1932, 8⁰, 830.

М. Костів: Біснуваті. Трагедія з сучасного укр. життя на 3 д. Вид. „Рекорд“, Коломия 1933, 16⁰, 830.

М. Костів: Там де воля кровавим квітом зацвила. Драма в 3 д. Вид. „Рекорд“. Коломия 1933, 16⁰, 48.

Heilige Sendung. Volksliturgische Zeitschrift. Gedanken aus Liturgie u. Klosterleben. Hrsg. v. E. Beuron. Schriftleitung v. P. A. Schneider. Christophorus Verlag. Freiburg im Breisgau 16⁰, по 32 стр.